

Валерій Шевчук ПАННА
КВІТІВ

ВАЛЕРІЙ ШЕВЧУК

ПАННА КВІТІВ
КАЗКИ МОЇХ ДОЧОК

ДЛЯ МОЛОДШОГО
та середнього ШКІЛЬНОГО віку

Художник **ОЛЬГА РУБІНА**

«Веселка»

1990

До книжки відомого українського письменника, лауреата Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка, увійшли казки, написані для дітей. Химерні й незвичайні, із широкою фантазією й самобутністю, йдуть вони на зустріч із малим читачем. І якою буде ця зустріч, судити читачу.

Хочеться вірити, що не залишиться він байдужим, що запам'ятаються йому ці дивовижні герої, витворені уявою автора.

Редактор В. Й. Клічак

4803640201—199 M206(04)—90

ISBN 5-301-00648-7

141.90.

Валерій Шевчук, 1990

Ольга Рубіна, ілюстрації, 1990

ПЕРЕДМОВА

Ця книжка, що лежить перед тобою, читачу, писалася давненько, коли мої дочки були ще малі. Історія складання її цікава, і я хочу її розповісти, щоб і тобі був зрозумілий підзаголовок: «Казки моїх дочок».

Якось підійшла до мене тоді шестирічна дочка Юліана і каже:

—Тату, ось ти письменник, а ми не знаємо який!

—Звісно, не знаєте,— відповів я,— Бо я дорослий письменник, тобто пишу для дорослих. Виростеш і прочитаєш, мої книги.

—А чому б тобі не написати книги для нас,— сказала й старша моя дочка Мирослава,— А то всі знають, який ти письменник, а ми, твої діти, й не знаємо.

Я задумався: а може, й справді узяти й написати книгу казок, адже ми, дорослі й діти, потайки тягнемось до казки: мріємо — і це казка, сподіваємось — і це також казка. Але щось мене й стримувало.

—Боюся,— сказав своїм дочкам,— Дорослим писати легше, як дітям. Дітям треба писати по-особливому.

—Хочеш, ми тобі допоможемо? — сказала Юліана,— Он у мене в зошиті вже написано кілька казок, але так — по-дитячому. Візьми й перепиши, як це письменники роблять, по-дорослому.

—І я тобі хочу допомагати,— сказала Мирослава.

Юліанин зошит зберігається в мене й досі. Його не можу перегортати без зворушення. Вона писала великими друкованими літерами, бо інакше не вміла, а ще малювала малюнки. Я уважно перечитав оті плоди дитячої фантазії, передивився малюнки, й мені подумалося: щось тут є. Отак разом вигадувати з дітьми, — може, й справді напишеться книжка?

І ми почали. Разом вигадували героїв (імена придумували дівчатка, і всі мої спроби щось і собі тут докинути відміталися категорично), разом обмірковували, як героям поводитись у тій чи іншій історії.

Поступово в моїй уяві почали вимальовуватися Бігунець та Котило, Панна квітів (до речі, цей персонаж близький до міфологічної Жінки з цвіту) із жовтим тюльпановим полем, Чотири сестри, дивне Місто, де не ростуть квіти, Дівчинка, яка шукала маму. Я захопився, і за літо, бо пишу передусім улітку в маленькій батьківській хаті в Житомирі, на околиці, де річка Кам'янка впадає в річку Тетерів, написав оцю книгу, яку дівчатка вирішили назвати «Панна квітів» (бо це так урочисто звучить!) і до якої я додав підзаголовок: «Казки моїх дочок». Потім ми читали ті казки: дещо дівчаткам подобалося, а дещо ні, адже я таки справді не дитячий, а дорослий письменник, дечим вони захоплювалися, а дещо критикували. І я подумав: все-таки страшенно важко бути дитячим письменником, значно важче, аніж дорослим... Згодом і дочки мої повиростали, в них інтереси стали інші, та й книжки інакші почали читати, і я про свої казки забув; зрештою, зайнявся іншими справами і, звісна річ, справами дорослими.

І ось тепер, переглядаючи свої рукописи, я перечитав цю книгу. Мені здалося, що все-таки вона могла б бути цікава дітям, саме тим, котрі люблять фантазувати, вигадувати, котрі бачать перед собою зелений світ не просто так, а населений найдивовижнішими істотами і найнезвичайнішими людьми. Ще тоді, коли писав оці казки, не хотів складати їх надто просто, щоб усе було розжоване і розкладене по однакових, гладко витесаних полечках. Завжди вважав і тепер вважаю: діти мудрі і часом сприймають твори глибше і тонше за дорослих. Вони мудрі, бо перед їхніми очима просторіше лягає широкий світ, вони йдуть у нього з широко розплющеними очима і з відкритими серцями. Отож, може, мені вдасться увійти в ті розкриті серця і зі своїм словом, може, вони послухають дорослого чоловіка, який захотів оповісти ще нерозказані казки, витворені далекого літа, здається, не тільки для своїх дочок, але й для Тебе, мій читачу.

АВТОР

Золотий стіл

ЗОЛОТИЙ СТІЛ

1

Якось так сталося, що один тато залишився зі своєю донею сам: мама їхня потрапила в лікарню. Вечорами вони разом сумували за мамою, а коли сумуєш, то звісно, що потрібно: розважитися. Пізніше, коли дівчинка втомлювалася, вони обоє з татом помічали, що вікна їхні напрочуд чорні, що в хаті повітря стає густе і від нього починають важчати повіки. І щось солодке-солодке входить у груди, аж хочеться звестися навшпиньки, витягти вгору руки і, позіхаючи, рости й рости, скільки можна за один вечір.

—Розкажи мені казку,— попросила сонно дівчинка після того, як кілька разів вона отак потяглася,— бо щось той дядько Сон бариться.

Тато присунув стільця до ліжка.

—Розкажу тобі про стола, повного ласощів,— сказав він.

2

—Жив-був на світі хлопчик. Звали його... хто його й знає, як його звали.

—Хай його звать, як і тебе,— сказала дівчинка.

—Добре, хай його так і звать. Так от, був це такий собі звичайний хлопчик. Але не по-звичайному любив він поласувати...

То був інший час, як тепер. Тоді про ласощі діти тільки й мріяли. Якось він ліг спати й подумав:

«От якби мені приснився Золотий Стіл. На ньому повно ласощів, і то таких, про які тільки в книжках пишуть».

Лежить він, і йому здається, що крізь темне вікно безшумно вплив до нього темно-синій, майже невидимий птах. Хтозна і як, але опинився він на спині в того птаха і полетів. А потім десь і птах подівся, а він уже й сам стрибає з гори на гору. Стане на верхівці, а тоді як стрибне! За мить уже й на іншій горі опиняється. Отак він і йшов, отой хлопчик. Розженеться, розженеться і ф-ю-ю-їть! — полетів! А тоді знову: ф-ю-ю-їть! І знову — на іншій горі. Літав отак кілометровими кроками, а з неба дивився на нього Місяць. Коло нього сиділа Зіронька і дивилася й собі.

—Гей, Місяцю,— гукнув їм хлопець,—і ти, Зірньоко, скажіть мені, чи туди я йду?

—Туди,— всміхнулася Зірньока,— тільки не поспішай так, бо перескочиш через поле.

—Поле? — перепитав хлопчик,— Яке ж це поле?

—Поле із Золотим Столом.

І тільки вона це сказала, як він і справді побачив Поле. Воно світилося під місячним промінням, наче срібне. Дивне сяйво огортало його, а якраз посередині стояв Золотий Стіл. Коло нього спинилася прегарна дівчинка в білому платтячку. Вона теж була срібна і світилася.

«Оце так диво,— подумав хлопчик,— оце так красуня!»

—Хто ти, красуне? — спитав він,— Я тебе ніколи не зустрічав...

—Ну як же? — засміялася дівчинка,— Ану зирни на небо!

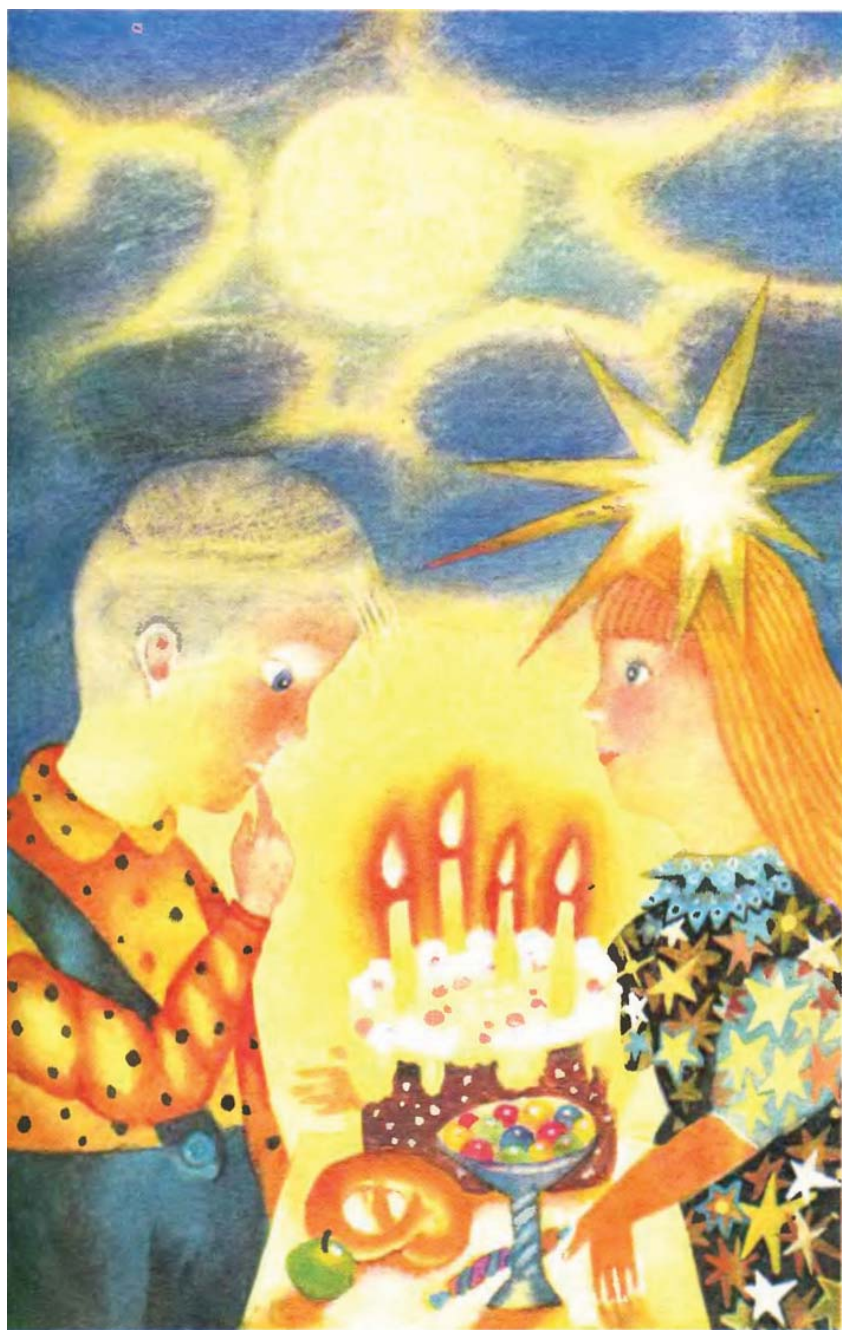
Хлопчик зирнув на небо — і справді: світився Місяць, всміхався Місяць, а коло нього, гей, ви, певне, здогадалися, коло нього таки не було Зірочки.

—Це ти спустилася до мене? — захоплено спитав хлопчик,— Це ти принесла той Стіл?

Дівчинка засміялася знову. Вона сміялася так, начебто дзвонили золоті дзвінки.

—Я завжди приходжу до вас, дітей, котрі люблять ласощі й не мають їх,— сказала вона,— От я й прийшла до тебе. Іди сюди. Тільки не дуже підстрибуй, а то перелетиш Поле і ніколи не покуштуєш моїх ласощів.

Але хлопчик хотів покуштувати тих ласощів. Він закусив губу, стис кулачки і, ледве-ледве перебираючи ногами, навшпиньки рушив до Зірочки. Він ішов, і Поле світилося. Ішов — і дівчинка всміхалася. І хлопчик був щасливий від того світла і від тієї усмішки. Перед ним лежало чисте, залите сяйвом Поле, а на ньому повний дивовижних ласощів Золотий Стіл.

3

Дівчинка слухала казку дуже уважно. Вона аж рота розтулила.

—Тату, а цеє...,— мовила вона,— Ну, я хочу сказати, ти поспробував тих ласощів?

Тоді тато розсміявся. Дочка не зовсім зрозуміла, чому він сміється, але їй і не треба було, адже казку розповідалося перед сном, а повітря в хаті вже було таке густе, що й дихати хотілося рівніше й повільніше. А окрім того розчинилися двері і в них ніхто не ввійшов. Але вона знала вже, хто ввійшов: то мав обов'язково бути дядько Сон. А коли так, то й вона могла спокійненько заплющити очі і, як той хлопчик, що потім став її татом, рушити на Поле. І вона заплющилась, і позіхнула, і дозволила дядькові Сну підтикнути під неї ковдру, а тоді взяла й рушила. Але вона не летіла. Йшла і смоктала пальця. Бо дуже й дуже думала. Ото дивне Поле! Ото дивна дівчинка! Хіба так буває? В казках, може, й буває а насправді як? Та й які такі небачені ласощі могли бути на тому Золотому Столі? Торт? Пфе, що таке торт? Вона, де речі, вчора їла торта — його може й тато чи мама купити Або цукерки, пфе, для чого йти так далеко за якимись цукерками? В магазині їх скільки хочеш. От би, гм... от би... зустрітися там з Вовком. Бр-р-р, як страшно і як хочеться зустрітися з Вовком.

Вона йшла, було вже поночі, і Зірка сиділа коло місяця А дець у темряві тихо йшов Вовк, і в нього були не зуби, а шоколадки. І дівчинка дуже захотіла з ним зустрітися...

4

Але ми забігли трохи наперед. Бо ніхто не знає, що от; казку про Золотий Стіл Вовк підслухав, сидячи під вікном у дівчинки. Був він тоді голодний, той чудний шоколадним Вовк, і блукав по вулицях разом із дядьком Сном. Дядько мав багато роботи: скільки воно є тих дітей, і кожному заснути треба. Вовк був йому в той день Компаньйоном, б йому теж було цікаво поблукати по сонних міських вулицях. От вони й спинилися з дядьком Сном, щоб послухати казку. Дядько Сон залишив його сторожити, коли буде кінець, а сам махнув до сусідських дітей. Він у той вечір так швидко затуляв дітям очі, що їхні мами аж почудувалися: ніколи так хутко їхні діти не засинали. А була

том причина проста: поспішав дядько Сон до нашої дівчини Адже та дівчинка цілий вечір сумувала разом із татом, і тому їй треба було віддати уваги більше.

Вовк же слухав, слухав казку й заслухався. Та оповідь схвилювала його, і він аж угору зирнув: світить Місяць, а коло нього — гарна ошатна Зірочка. ‘

—Слухай, Зірочко,— спитав він,— а те Поле й справді є?

Але Зірочка не відповідала, і Вовк вирішив: відшукає те Поле сам, адже все одно треба йому цілу ніч блукати.

Однак для Вовка ласощі зовсім не те, що для дітей, хай би й був той Вовк шоколадний. От йому й уявилося, що на столі тому — зайці і вівці, і там нетерпляче чекають його, щоб він їх... з'їв.

5

Дівчинка вже виходила з будинку. Йшла вулицями, а вони були аж зовсім порожні. Йшла по білій, пухнастій від куряви дорозі, і її біла сорочечка світилася. Сявав у небі Місяць, стояла коло нього Зірочка, і дівчинка повертала до них вряди-годи голівку. Йшла таки на Поле, однак зовсім не за ласощами, бо хто блукав би ночами за ласощами, коли їх можуть купити мама й тато, дівчинка йшла побачити таки Вовка!

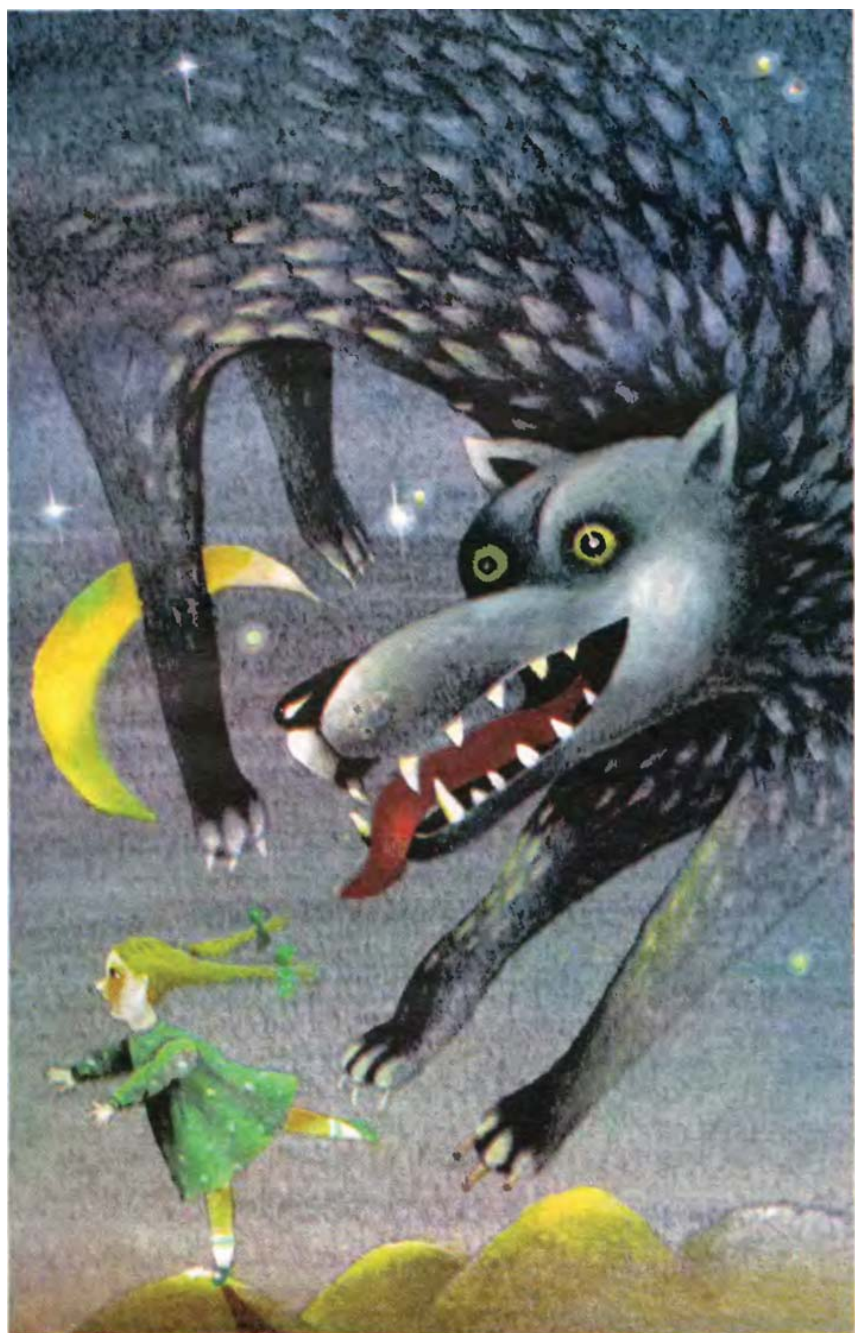
А Вовк ішов тією ж дорогою, навіть поруч з дівчинкою, тільки вони не бачили одне одного. А не бачили тому, що Зірочка, ота мала місячна чарівниця, що висіла в небі, навіть гадки не мала спуститись у діл. А справжня казка починається саме тоді, коли Зірочка опуститься.

Вони, здається, довго йшли, Вовк і та дівчинка, шепотіли кожен своє, бо всі діти, коли граються самі або ж коли їм сумно, шепочуться самі з собою.

Отож Вовк сказав:

—Там стільки зайців, овечок, а я так хочу, гр-р-р, поласувати. Я, може, їх і не чіпатиму, я, може, сяду собі та й дивитимуся, бо для шоколадного вовка задоволення вже дивитися на таке добро. Тоді йому здається, що він — справжній вовк, а який шоколадний вовк не хоче стати справжнім?

Дівчинка ж йшла й шепотіла:

—Зрештою, воно непогано було б, якби на тому Золотому Столі були й ласощі. Бо хоч тато й мама часто приносять їх додому, але там можуть бути не такі ласощі. Там можуть бути цукерки-принци і тістечка-принцеси. Можуть бути торти-зайці і шоколадні вовки.

Вона аж здригнулася від задоволення.

—Я хочу побачити тих вовків,— сказала вона, позираючи в небо,— бо вони такі страшні і так гарно сняться!

Отак вони й розмовляли і йшли, йшли, йшли, їм аж ноги потомилися. Тоді дівчинка спробувала підстрибнути, як колись малим підстрибував її тато. І справді, вона полетіла. Летіла, і їй було тепло на серці, було страшно й весело, а там, угорі, ворухнулася, здається, Зірочка.

—Зійди, маленька,— прошепотіла дівчинка,— я так тебе чекаю!

Вона перелітала з гори на гору, Вовк теж летів з гори на гору, але й тепер вони не помічали одне одного, адже казка тільки розпочинається.

Дівчинка ступила на росяну траву й зупинилася. Очі в неї широко й здивовано розширилися, кулачки стислися, вона аж навшпиньки звелася: перед нею раптом засяяло й замиготіло барвами Поле. Було воно велике й широке, густо засипане квітами, які в місячному світлі переливалися і, здається, бриніли. Подзвонювало золоте колосся і цвіли в ньому волошки з дорогоцінного каміння, а на узбіччях та галявинках — безліч-безліч квітів! Раптом зарухалися ті квіти і посхиляли голівки. Знову зринула м'яка, колислива музика, і в такт тій музиці хитнулися квіти, м'яко й легенько повели танок. Від того все заспівало, бо з'явилося там безліч пташок, зелених та білих, які вилаштувалися, як співаки на концертах, а патлата Чапля вимахувала диригентською паличкою. Полею ішла дівчина, весела й чарівна, і, побачивши її, Вовк з дівчинкою завмерли. Над головою аж затрусився, начебто сміявся, великий повний Місяць, а Зірочка стала така красива, що дівчинка й слова вимовити б не зуміла.

Посеред Поля стояв Золотий Стіл. Вовк дивився на той Стіл і думав, що там його телята й овечки, а дівчинка злякалася: а що, як справді те, що вона надумала, здійсниться? Що, як справді сидить десь там, у темені, страшний-престрашний Вовк, а вона не зможе від нього

втекти? Що тоді буде, як Вовк з'їсть її і вона, може, помре, га? І що вона потім скаже татові? Та й мамі не можна хвилюватися, адже недаремно забрали її в лікарню. Дівчинка таки злякалася й позадкувала, навіть хотіла дременути звідси геть. Вдома вона розкаже татові, а потім і подружкам, що таки бачила цей Золотий Стіл та ласощі,— можна буде й вигадати, що бачила вона й Вовка: хто там перевірить, чи правду вона казала?

6

Тим часом Вовк підходив до Золотого Столу. Сів за декілька кроків від нього і замиловано дивився. Бо на столі таки було все, чого він бажав: зайці, овечки, гуси й телята. Стояла там навіть корова, і сльози покотилися з вовчих очей: така чудова була та корова! Отож сидів він та плакав, і, здається, були то шоколадні сльози.

Тоді до нього підійшла Зірочка.

—Ну, чого ти плачеш, дурненький? — сказала вона, глядячи його, як цуценя,— Маєш усе, що хотів.

—Я й плачу від того,— сказав Вовк,— що маю все, що хотів.

А дівчинка з другого боку Золотого Столу так боялася, так боялася, що навіть... перестала боятися. Еге ж, ви такого не знаєте, бо коли дуже боїшся, стає так цікаво, що візьми не підійди до того Золотого Столу! І вона повільненько, обережненько чап-чалап, чап-чалап,— усе ближче й ближче до Столу. Думає: хоч цукеркою пригощусь, а то відучора не їла, мама завжди каже, що досить уже тих цукерок, а то зіпсує зуби... Ну, а Вовк, хай він її трохи і з'їсть, потім прийдуть мисливці і звільнять її, як Червону Шапочку, еге ж. Окрім того, вона не хоче казати неправду татові й подружкам, начебто бачила того Вовка, адже його їй і справді дуже хочеться побачити.

Вона стала по той бік Золотого Столу так, що Вовк її, а вона Вовка не бачили, і задивилася. Але на Столі тому, гм, гм... на Столі тому не було ні-чо-го! Так, зовсім голий був стіл! Дівчинка здивовано роззирнулася. Неправду казав їй тато, нічого-таки на тому Столі нема...

7

До неї повільно підходила Зірочка.

—Мені казав тато,— мовила дівчинка,— що на тому столі мають бути цукерки...

—Пхе,— сказала Зірочка,— ну що тобі цукерки, їх і тато може купити.

—А торт,— з відчаєм сказала дівчинка,— торт має бути!

—Пхе,— сказала Зірочка,— хіба треба казки, щоб з'явився торт? Хіба учора ти його не їла? Що таке торт, коли його й мама може купити!

Тоді на очі дівчинці вибилися сльози.

—А Вовк? — прошепотіла вона,— Вовка не купить ні мама, ні тато...

І вона побачила Вовка. Той сидів на траві, дивився на Золотий Стіл і плакав.

—Чого він плаче, Зіронько? — спитала дівчинка. Зірочка засміялася і погладила її по голові.

—Бо він такий дурненький, як і ти, дівчинко. Хоче бути справжнім вовком, а не знає як!

Тоді засвітилися радісно очі в дівчинки і вона аж у долоні сплеснула.

—Я знаю, що треба зробити,— сказала вона,— Хай він мене злякає!

Тоді Вовк зірвався на ноги. Вишкірив зуби і почав задкувати від дівчинки.

—Слухай,— закричала вона розпачливо,— не тікай від мене! Коли ти втечеш, не вийде казки!

Але Вовк таки тікав. Тоді дівчинка побігла слідом, гублячи по дорозі сльози і щосили гукаючи:

—Не тікай від мене, Вовчику-братчику! Я тебе хочу злякатися, я хочу, щоб ти став моєю казкою!

Але Вовк утік. Зупинилася вражено дівчинка, а Зіронька сміялася-заливалася, а ще більше сміявся, аж підстрибував серед неба повний, товстий і добродушний Місяць.

—Чому воно так? — спитала дівчинка,— Чому на столі не було ані цукерки?

—Бо ти не для цього сюди йшла,— сказала Зірочка.

—Чому ж тоді втік і Вовк?

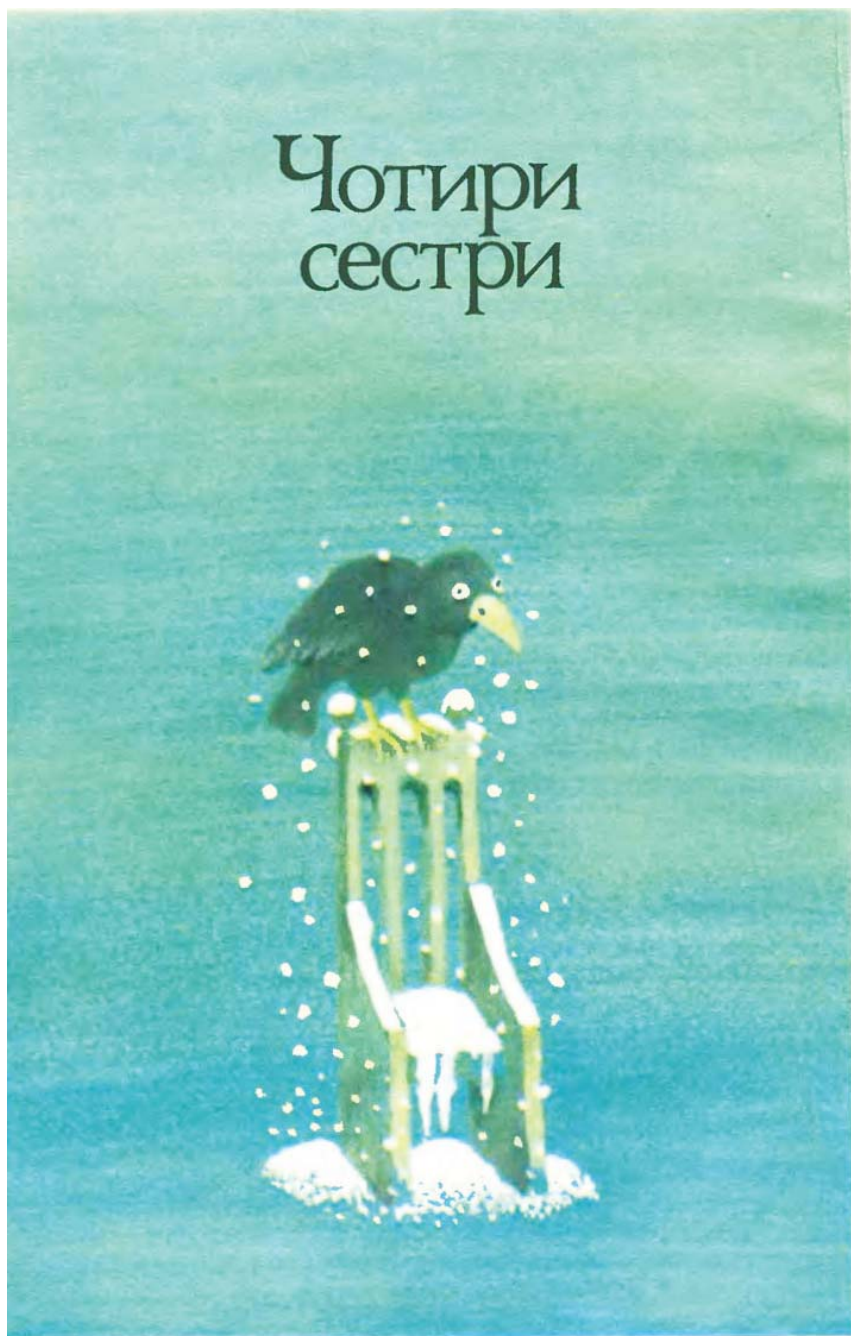
—Тому що це не той Вовк, що тобі потрібен. Цей прийшов для своєї казки. Адже сюди приходять ті, котрі дуже-дуже хочуть казки, аж так, що й жити не можуть без неї. Для того й існують Поле і Золотий Стіл.

—Ти несправедлива,— сказала дівчинка,— Бо я таки хотіла казки. Я прийшла сюди, щоб побачити Вовка. Тільки не такого, як у зоопарку, там вони звичайні й нечупарні, як собаки. Я хотіла б побачити Вовка дивовижного!..

Тоді всміхнулася Зіронецька й махнула рукою. І все навколо загарчало: загарчали Місяць і дерева, квіти і колоски. Загарчало й на Золотому Столі, і дівчинка раптом побачила на ньому того Вовка, якого хотіла побачити. Був він великий, аж до неба, і хутро на ньому світилося зеленувато-червонястим сяйвом. Він знову гаркнув і пішов до неї, вискалюючи великі, жахливі зубиська.

І дівчинка не на жарт перелякалася. Вона вдарила в ноги, серце в неї перелякано задвигтіло, і помчала вона геть із того Поля і від того Золотого Стола. За нею гнався Вовк, вона ж летіла з гори на гору, мчала, перестрибувала яри й долини, вона бігла, неслася, бо вже не хотіла, щоб той Вовк і трошки її з'їв, уже хотіла до мами й тата. А в грудях у неї жила радість, бо, здається, вперше в житті вона була по-справжньому щаслива, а окрім того... окрім того, вона трошки знала, що це зовсім не казка була, а сон.

Чотири сестри

ЧОТИРИ СЕСТРИ

Розділ 1

Колись давно, давніше й бути не може, жили на землі чотири дівчинки. Були вони однакового зросту і всі чотири красуні, тільки одна мала волосся біле, друга — зелене, третя — синє, а четверта — таки золоте. Були вони дружні нівроку, бо любили одна одну. Коли ж приходила черга котрійсь царювати, сідали вони на трон, дві інші спали, а та, котрій приходила черга змінювати сестру, чепурила себе, як тільки могла. Розчісувала волосся, приміряла сукні, обдивлялася черевички, чи немає часом дірки та й чи підошва не відстає, вглядалася в дзеркало, і тільки по тому підходила до Сестри-королеви, віталася чемненько і мило проказувала:

—Доброго дня, любя моя сестро, от я й прийшла!

Тоді сходила із золотого трону Сестра-цариця, цілувала наступницю і казала привітно:

—Я вже тебе зачекалася, сестро. Сідай, поцарюй, бо твоя пора!

Отак вони й жили у злагоді, любили одна одну й шанувалися. І тривало так, люди кажуть, мільйон років. Коли ж минув той мільйон, сталася дивна подія. Царювала тоді сестра Зима — дівчина із білим волоссям. Сиділа вона, сиділа на троні, і раптом щось покликало її встати і пройти по стежці, яка починалася біля трону, а закінчувалася біля Блакитного палацу, в якому сестри жили.

Саме в той момент де не взявся Чорний Вітер, зареготав, засвистів і випустив з руки Чорного Птаха. Той Птах злетів у темне, покрите хмарами небо і раптом упав долі. І впав при тому так нещасливо, що втрапив якраз на Білокосу і вдарив їй в обличчя чорними крильми. Затурбувалася Зима, схвилювалася, сіла на трон, бо їй раптом здалося, що приключилося щось із її гарним обличчям, вийняла люстерко, щоб зирнути на себе, але Чорний Птах знову кинувся на неї, вибив люстерко — і воно розлетілося на тисячі скалок. Тоді молоде, гарне обличчя Білокосої потемніло від думок, які закрутилися, завертілися — впала тоді на землю снігова буря. Шалено металися вихори, а хлопці Холодні Вітри поприкладали до рота крижані труби й подули в них так завзято, що здивувалася сестра Весна, котра в цей час чепурилась у Блакитному палаці. Вона визирнула в крижану шибочку,

але не побачила нічого: тільки щось біле й розвихрене, якусь крутію велику й віхолу. А це сталося з тієї причини, що темні думки прийшли в голову Білокосій сестрі, а може, нашептав їх Зимі Чорний Птах, який, тікаючи од бурі, потрапив не куди-небудь, а на плече Білокосій.

—Гей, тривожно мені,— прошепотіла Зима,— Дивний смуток у мені поселився, і не знаю я, що воно таке...

—Твій смуток має причину,— каркнув їй у вухо Чорний Птах,— Сестри хочуть тебе зі світу звести.

—Не кажи нічого про моїх любих сестер,— сказала Білокоса,— Не можуть вони замислити супроти мене зла.

—А вони його замислюють, замислюють,— каркнув Птах,— Вони вважають, що вони гарні, а ти гірша за них.

—А як воно насправді? — тихо спитала Зима.

—Ти краща за них,— каркнув Птах,— Вони заздрять тобі і хочуть тебе прогнати.

Задумалася Білокоса, а завжди, коли вона думала, морози тріщали великі. Хлопці Холодні Вітри у труби грали, і все ціпеніло навколо й крижаніло, хоч уже час надходив передвесінній.

—Під кінець нашого правління,— сказала нарешті Птаху Зима,— ми всі трохи тратимо красу — такий у нас закон. Тоді Сестра-правителька йде у Блакитний палац, засинає, і краса її повертається. Оце наш другий закон. По тому ми знову стаємо юними і гарними — і це вже наш третій закон.

—І неправильний закон,— прошепотів улесливо на вухо Зимі Чорний Птах,— Дуже дурний той закон: і перший, і другий, і третій. От що пораджу тобі я, друг твій сердечний, з любові до тебе, а не до твоїх сестер. Красивий той, хто сильний у світі, а сильний той, хто має владу. Прожени сестер і побачиш, що станеться.

—Що ж станеться, друже мій сердечний? — спитала Зима.

—А станеться те, що ти найкрасивіша зробишся. Забереш у сестер їхню красу і в чотири рази красивіша станеш.

—В чотири рази красивіша? — спитала Білокоса.

—Еге ж,— відповів Чорний Птах,— Станеш така, що я тебе навіки полюблю.

Розділ 2

А в цей час Зеленокоса сестра готувалася вже вийти з Блакитного палацу. Вона відчинила двері, але не подув, як завжди, Теплий Вітерець, що його посишала назустріч їй Білокоса сестра. Здивувалася Зеленокоса, озирнулася навкруги: сніг, крига навколо і грають у труби хлопці Холодні Вітри. Ні, не помилилася вона, пора вже її надійшла, але чому це так зимно надворі, чому так непривітно їй сіро? Зеленокоса побігла чимдуж до трону, мерзнучи й хукаючи у пальці, і, хоч була вона гарна й зелена, не зустріла її прихильно Білокоса. Не всміхнулася, як звикла до того Весна, не привітала її лагідним словом, а сиділа похмура й насуплена, на плечі в неї чорніло гніздо, і визирав звідтіля чорний-пречорний Птах. Захотілося Зеленокосій повернутися назад до Блакитного палацу: може, вона помилилася, може, й справді не пора ще їй?

Але ні, серце сказало: таки пора. Окрім того, дуже близько підійшла до Білокосої, якось негарно її ображати. Отож Зеленокоса вклонилася чемненько й проказала:

—Доброго дня, люба моя сестро, от я й прийшла!

Але не зійшла із трону Сестра-королева, не поцілувала наступницю і не відказала, як у них водилося:

—Я вже тебе зачекалася, сестро. Сідай, поцарюй, бо твоя пора.

Зовсім нічого такого не вчинила Білокоса, а тільки насупилася грізно. Чорна ж Пташка, котра звила гніздо на її плечі, каркнула щось незрозуміле.

Тоді зовсім схвилювалася Весна.

—Чи ж ти забула, сестро? — спитала, — Вже кінець лютого, треба тобі, сестро, іти з цієї країни...

—Ну от, моя правда, — каркнув Птах, — Вона тебе проганя...

Тоді розсердилася Білокоса і як махне рукавами, як завіє! Знову приклали труби до вуст хлопці Холодні Вітри і заграли-заголосили.

—Чи ж не бачиш, сестро, що не пора іще тобі! — грізно сказала Зима, — Прийде час, пушу тебе на трон, а тепер забирайся, коли не хочеш у шматок криги перетворитися...

—Забирайся, забирайся! — каркнув Птах, ще й крилами радісно замахав...

Злякалася Зеленокоса (ніввіки ж такого не бувало!) і чимдуж поспішила назад до Блакитного палацу, подумавши мимохідь: «А що, коли я помилилася? А що, коли й справді не моя ще пора?»

Вона зайшла до палацу, і їй стало холодно й незатишно. Побігла до Голубої зали, де спала Синьокоса сестра, і мовила жалібно:

—Сестро, гей, сестро! Чи можеш ти прокинутися і поговорити зі мною?

Але не могла ще прокинутися Синьокоса. Тоді побігла Весна до Золотої зали, де спала Золотокоса.

—Сестро, гей, сестро! А може, ти прокинешся?

Але й Золотокоса не змогла прокинутися.

Тоді пішла Весна в свою Зелену залу, сіла на зеленого стільця, поклала щоку на долоню й замислилася.

Коли ж отямилася, то вже й березень майже закінчився.

—А може, я ще сплю, а може, я ще не зовсім гарна? — подумала Зеленокоса і поставила проти себе люстерко.

Чарівне лице вона побачила. Над головою пишні зелені коси у вінок склалися, чоло було біле і чисте, очі — величезні, і в них мінилося-променилося зелене сяйво, носик тоненький і прямий, а вуста повні й червоні. І цвіло на кожній щоці по яскравому серпику, начебто місяці зійшли з одного й другого боку. Побачивши себе таку, рішуче встала Зеленокоса і знову пішла до трону, де сиділа Зима.

Але й цього разу Білокоса зустріла її грізно й насуплено, а ще грізніше й насупленіше зустрів її Чорний Птах, котрий звив на плечі у Зимі чорне гніздо.

—Не підпускай її до себе! — сказав Чорний Птах з гнізда, — Жени її геть і царюй у білому світі сама. Запам'ятай: краса — це сила!

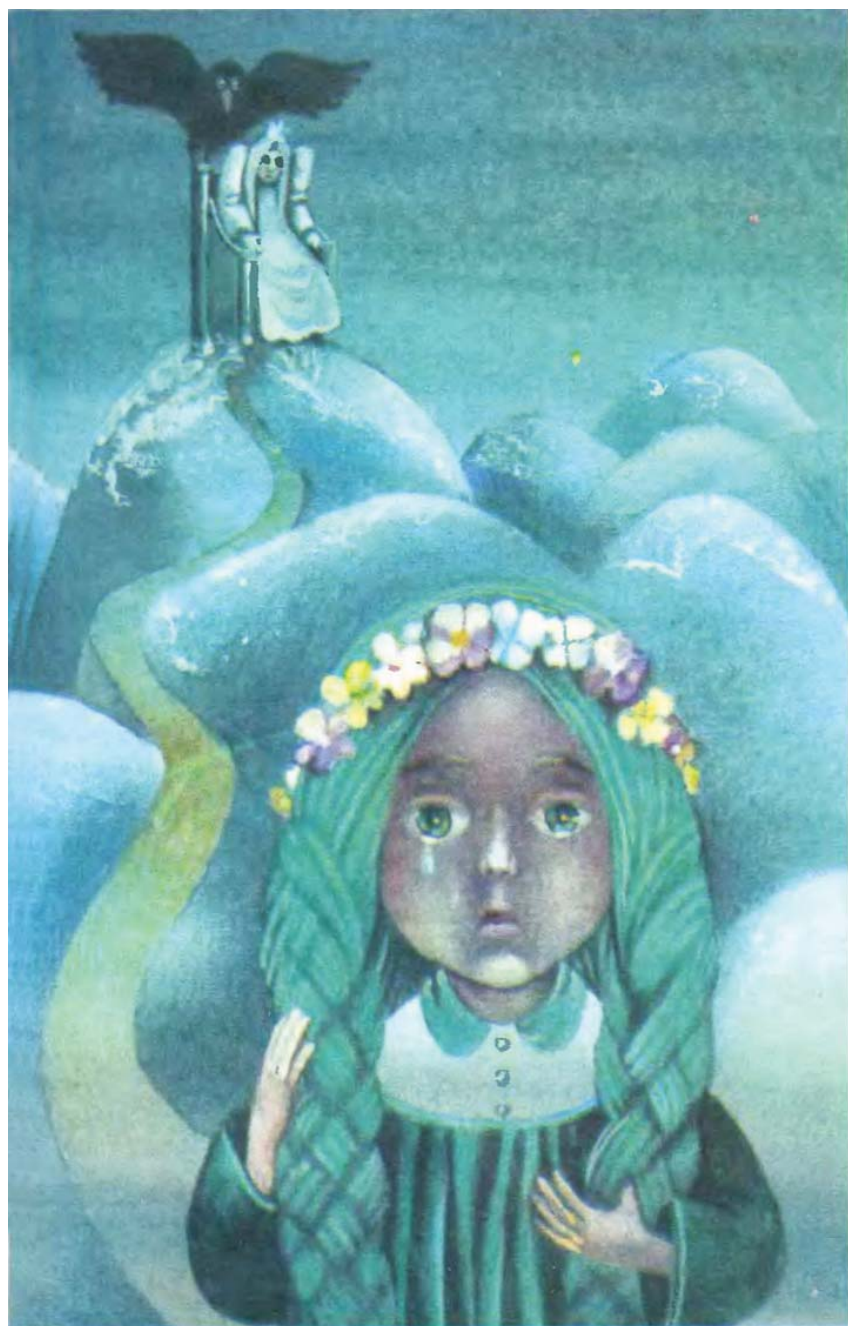
По тій мові засміявся голосно і замахав погрозово крильми.

Зеленокоса вдруге схилилась у поклони, навіть рукою землі торкнулася — проросла відразу у тому місці квітка.

—Доброго дня, люба сестро, — не так сказала, як проспівала вона, — Глянь на мене, це я прийшла, твоя наступниця!

—Прийшла, то й підеш! — грубо відповіла Зима, — У квітні прийдеш, під кінець місяця.

—Але мені мало часу залишиться, — сказала несміливо Весна.

—Переживеш! — так само грубо відказала Зима.

Подивилася на неї Зеленокоса й побачила, що спересердя в Білокосії кілька зморшок з'явилося на рівному чолі. І очі її не світилися м'яко й ніжно, як завжди.

—Хіба не втомилася ти, сестро? — спитала тихо Весна,— Хіба не вабить тебе прийти у Білу залу й заснути, щоб краси й молодечого духу набратися?

—Не набридай мені! — сказала пихато Зима,— Хіба не бачиш: царюю я!

Здалося Весні, що то не сестра сказала ті грубі й непоштиві слова, а каркнув їх Чорний Птах, котрий оселився в її серці. Тому пожаліла Весна Білокосу, повернулася й пішла додому, гублячи по дорозі зелені сльози. І проростали з тих сліз квіти-трави, але відразу ж вмирили, адже дули в Зеленокосії за спиною у крижані труби хлопці Холодні Вітри і сміявся, каркав, давився сміхом Чорний Птах, котрий звив гніздо на плечі в Білокосії.

Вбігла Весна в Голубу залу, присіла біля сонної сестри з синім волоссям і заплакала гірко.

—Сестро моя, сестронько! — сказала вона,— Спиш і не бачиш, яка біда причинилася. Встань, порадьмося, що ж робити.

Але не прокинулася Синьокоса, бо не пора їй була. Тому не заходила Весна й до Золотокосії, а повернулася до себе, сіла на зеленому ослінці і підперла щоку долонею.

Незабаром і сестра Синьокоса прокинулася. Витягла люстерко й побачила: заспана ще й непрочумана. Тоді взяла гребінку й почала неквапно розчісуватися.

А сестра Зеленокоса втретє кланялася Зимі:

—Добрий день, люба моя сестро. Може, хоч тепер пустиш мене на трон?

Але Білокоса вже не дві зморшки мала, а десять і таки не захотіла розхмурило чола.

—Иди геть! — сказала Зима,— Наприкінці травня прийдеш!

Похитала сумно головою Весна, і зелені сльози покотилися їй на щоки.

—На лихе діло йдеш, сестро! В кінці травня вже Літо має прийти.

—Хай приходить,— байдуже відказала Зима, а може, Птах оце повів,— Прийде і піде!

Тоді впала Зеленокоса на коліна й обійняла сестрі ноги.

—Сестро,— заридала вона,— Дивися, зело не розпустилося і земля гола стоїть! Прожени Чорного Птаха, не руйнуй світу і себе!

—Я царювати знамірилася! — каркнула голосом Птаха Зима,— Відступися мені з очей!..

Озирнула себе Весна і побачила, що її зелені черевички старими човганцями стали, що її пишна зелена сукня в ганчір'я починала перетворюватися, а такою чи ж можна називатися царицею світу? Заридала Зеленокоса і рушила назад, до Блакитного палацу, де вже співала й чепурилася гарна-прегарна сестра їхня Синьокоса.

Розділ 3

—Чому ти повернулася в Палац? — спитало Літо в Зеленокосої,— Чому не сидиш на троні і не правиш світом?

—Не пускає сестра,— безпомічно розвела руками Весна,— Щось таке лихе з нею причинилося.

—Дивні речі кажеш,— мовило Літо,— Хіба можу я взяти царство з рук Білокосої, а не з твоїх?

—Не знаю,— прошепотіла Зеленокоса,— Уже зів'ядає моя сила, вже я немоцію й хилюся, а повіки важкі мені поробилися. Одежа моя зносилася, а тільки одну сукню й одні черевички можу я в році мати. В сестри ж нашої скам'яніло серце, і не бачить вона та й знати не хоче моєї печалі...

—Ходімо зі мною, сестро,— сказала Синьокоса,— Буду просити в сестри, щоб звільнила тобі місце. Посидиш хоч тиждень на троні, і я зміню тебе, бо моя вже пора.

На те вклонилася чемненько Зеленокоса.

—Хай буде так, як ти сказала,— мовила любо,— Хай живе світ і ми в ньому! Царюй, моя сестро!

І вони пішли по білій стежці, попереду Літо ступало в яскравих шатах, і там, де проходило воно, зацвітала земля.

Синьоока ще здалеку побачила трон і насуплену Зиму на ньому, побачила хлопців Холодних Вітрів, котрі і на її прихід задули в крижані труби. Здригнулася вона мимовільно.

—Гей ви! — прохрипіла Зима,— Чого прийшли? Чи ж не знаєте закону, що тільки одна з вас може мене змінювати? Що задумали супроти мене, лихоємиці?

—Лихо задумали, лихо задумали! — прокричав Чорний Птах.

Подивилися сестри на ту із Чорним Птахом на плечі і згукнули здивовано: ледве її впізнали. Коси Зими були білі й раніше, але тепер їх сивина уже побила, а обличчя потьмяніло.

—Чого мовчите? — каркнула голосом Чорного Птаха Зима,— Це я у вас запитала, цариця світова, ото ж і відповісти мусите незагайно!

—Доброго дня, люба сестро! Вже пора й мені панувати.

—Який тепер місяць? — запитала Зима.

—Кінець травня, сестро!

—Хай та Зелена йде спати, а ти прихोдь наприкінці червня.

Тоді виступила з-за спини Літа Весна й промовила сміливо:

—Але ж, сестро, озирнися навколо. Всю землю снігом та кригою покрито, і не росте на ній ані росточок.

—А мені що? — спитала Зима.

—А те, що землю і все живе зневажаєш. Ти нас, сестро, нівечиш...

—Немає мені до того діла,— сказала Зима,— Я царюю, а більше що треба знати?

—Ти й себе нівечиш, сестро! — крикнула розпачливо Зеленокоса і, вихопивши дзеркальце, раптом простягла його Білокосій,— На, глянь, що з тобою зробилося!

Але в цей момент зірвався з плеча Білокосої Чорний Птах і впав на ту простягнуту з люстерком руку, вихопив блискуче скло і брязнув ним об лід. І розлетілося дзеркальце на тисячу скалок, а може, це тисячею сліз заплакала Зеленокоса; повернулася вона і поплелася до Блакитного палацу. Поступово спадала з краси, гасли очі її величезні й зелені і блідло лице. Тоді махнули довгими руками Сні й почали літати довкола, майнули білими сувоями, і потяглися за Зеленокосою аж до її Зеленої зали.

Синьокоса ж сестра стояла перед Зимой і зачудовано дивилася на неї.

—Отямся, сестро! — вигукнула дзвінко,— Ти ж знаєш, що, коли вона засне, не зможу і я прийти на землю.

—А мені що до того? — каркнув з плеча у Зими Чорний Птах.

Тоді смуток відчула й Синьокоса. Озирнулася навкіл: справді, все навкруги кригою та снігом закуто,— зібралося тієї криги так багато, що не тільки ріки й озера, але й земля нею покрита. Побачила, що й звірі почали збиватись у великі стада і рушили у краї тепліші. Пильно придивилася Синьокоса до Білокосої сестри, а ще пильніше — до Чорного Птаха, що звив кубло в її серці. І зареготав, закрював їй Птах просто в обличчя, і не витримала Синьокоса. Стрепенулася вражено, повернулася різко і побігла геть.

В цей час Зеленокоса готувалася до тривалого, багатомісячного сну.

—Слухай, сестро! — крикнуло Літо, вриваючись у Зелену залу,— Зачекай хвилю, не засинай! Нам треба вирішити, що робити! Нам треба придумати, як вигнати в сестриці з плеча того Чорного Птаха.

Зеленокоса розплющила очі й подивилася сонно на Синьокосу.

—Я вже не маю сили у тілі,— прошепотіла вона,— Я вже засинаю і думки мені в голові плутаються.

—Не засинай, сестро! — кинулася до Зеленокоси Синьокоса,— Що мені робити без тебе? Що удію з лихою нашою сестрою, як прожену від неї навісного Птаха?

—Щось треба придумати,— прошепотіла Зеленокоса,— А я тобі таке скажу: продовжуй любити її, може, й отямиться. Може, пошкодує... А ще...

Вона замовкла, бо Перший Сон поклав їй на уста долоню.

—Що іще? — кинулася до неї Синьокоса.

—Вчини так... хай на себе зможе... подивитися...

Розділ 4

Відтоді почала ходити до Білокоси Синьокоса. І ходила вона до неї тричі: в червні, в липні і у серпні. Але в червні сказала Зима: «Прийди у липні», а в липні — щоб у серпні вона прийшла.

У серпні ж уже й четверта сестра прокинулася — Золотокоса. Літо зі сльозами на очах оповіло, що в них діється.

Мільйон років жили вони й лиха не знали, повіла Синьокоса, а тепер земля — не земля, а крига, і ця крига почала рухатися від Північного полюсу — землю всю покриває, од того Крижаний Вітер

гуляє. Від Північного полюсу величезні льодяні брили подвигає, світ цілий покриває і надію, що все зміниться, убиває. Величезні крижані гори рухаються, ніби несе їх вода, наповзають і стесують скелі й горби. Все живе утікає з їхнього підсоння, оповіла Синьокоса, а сестричка наша живе, немов спросоння. Вона глуха й німа, нічого не бачить і не зна. А все тому, що на плечі у неї Чорний Птах сидить і щось їй на вухо шепотить. Він уже нападав і на неї, Синьокосу, і вона й досі відтоді в серці тугу носить. А сама сестричка Білокоса якби ж побачила, що з нею, бідолахою, відбулося! Волосся посивіло, голова їй пострупіла, лице позморшкуватіло, аж брунатне стало від старості, а це тому, що сестричка не має до них жалості.

—Скоро вона буде звичайною старою бабою,— сказала Синьокоса і заплакала синіми сльозами.

—Я ще не зовсім прокинулася,— сказала, позіхаючи, Золотокоса,— а ти таке страшне оповідаєш. Почекай, отямлюся й трохи наберуся сили. Підемо разом.

—Не змогла я, бідолашна, вигнати з сестриних грудей Чорного Птаха,— поскаржилася Синьокоса,— Я вже й дзеркальце їй підсувала і подивитися пропонувала, одурено її, заморочено — розбив те дзеркальце Птах, скалки розметав і ногами своїми їх потоптав. Благала я сестру зглянутися над нами, над звіром і над деревами, але те до її вух не дійшло — нічого не допомогло! Затялася вона, затверділа, Чорний Птах її полонив і біду їй отаку учинив. Не спить вона і не відпочиває, а тому, бідолашна, зовсім пропадає...

—Я вже отямилася,— сказала Золотокоса,— Давай підійдемо до вікна і на світ зирнемо.

Вони підійшли до вікна, але не побачили світу: все було білими мухами покрите. Крутилися ті мухи в повітрі, випадали з неба, як з дірявого міха, кладалися на землю — мільйони їх лежало мертвих долі. Виростали в горби, у велетенські крижані тороси — насувалися на Блакитний палац зусібч.

—Бачиш, уже й на наш палац наступає крига,— прошепотіла Синьокоса,— Розітре його, і тоді і ми всі погинемо. Не співатимуть на землі пташки і не чути буде живого дихання. Маєш світлу голову, Осене,— придумай, як прогнати Чорного Птаха.

Придивилася Золотокоса до Літа — сумна усмішка забриніла на її вустах: голуба сестрина сукня перетворювалася на ганчір'я, а босі ноги аж потемніли. Очі змороно дивилися, а довкола неї вже почали стрибати, вигинатися, пританцьовуючи, худі високі Тіні, мали вони довгі руки, а пальці у них — як палички. Називалися ці Тіні Снами, і розстеляли вони покоем прозорі полотниська, щоб загорнути Синьокосу і забрати її в країну своїх казок.

—Бачу, що зморилася ти, люба моя сестро,— сказала Золотокоса,— Чи ж подужаєш піти зі мною до нашої лихо-носниці?

—Треба буде, то піду,— ледве ворущачи язиком, сказала Синьокоса,— Треба, засинати не буду, тільки вигадай щось, щоб ані сестра, ані ми не загинули...

Вона це сказала, а очі її вже спали, вже ледь-ледь могли розплющитися, хоч як боролася зі сном Синьокоса.

—Ти в мене мужня, сестричко,— сказала Золотокоса,— Але бачу: тобі пора спати, а мені — до бою ставати. Що порадиш мені на відході?

—Те, що мені Весна заповіла,— шепнула Синьокоса.

Вона зітхнула, заплющилася, бо Сон уже поклав на її уста теплу долоню, а тоді ще раз зирнула на сестру синіми, ніби озера, очима:

—Не втрачай до неї любові... Хай вона гляне в люстерко... Хай сама себе не впізнає...

Розділ 5

Отак попрощалася Золотокоса з Літом, поцілувавши її найніжніше. Літо зімкнуло очі й захиталося од снів, які повезли його у пишній кареті в світ синіх квітів і трав.

Сама ж Золотокоса поважна зробилася й рушила до своєї Золотої зали, щоб належно прибратися. Одягла вона сукню, ткану із золотих ниток, поверх накинута легкого плаща, на голову вдягла вінка, сплетеного з барвистого листя, а в руку взяла золотий пірнач — палицю із металевим оперенням. Перейшла через Голубу залу й кинула оком на Синьокосу; після того перейшла Зеленою залою і позирнула на Зеленокосу, до якої найбільше подібна була. Після того гукнула на хлопців із золотими трубами, і коли ступила на білу стежку, що вела до їхнього трону, заграли й заголосили золоті її труби.

Від того гуку скинулася раптом Білокоса й здивовано протерла очі. Збудився на її плечі Чорний Птах і каркнув незадоволено.

—Чуєш, Пташе,— стурбовано сказала Зима,— Щось небувале коїться! Якись труби незнайомі голосять, і тривога мене обійма.

—Це, мабуть, ще раз Літо вибирається, кінець серпня тепер,— мовив Птах.

—А може, це обидві сестри до мене йдуть: Літо й Осінь?

—То, може, це вони і йдуть,— сказав Птах,— Будь мужня й непоступлива.

Але дорогою йшла сама Осінь. Яскраве світло виточувалося від неї, ніби горіла в ній велика лампа, і Зима аж очі прикрила рукавом, намагаючись вгадати, що там сяє.

—Потемни мені трохи світу, Чорний Пташе,— попросила вона,— Несила мені дивитися на те світло.

Махнув Чорний Птах крильми — і збудилися хлопці Холодні Вітри з крижаними трубами. Заграли й заголосили, а над землею чорна віхола пронеслася. Завили вітри, заметали вихорами снігу, задвигтіли довкола крижані гори й рушили, пересипаючись, снігові тороси.

Померк світ, і все покрилося сірою млою, але не переставала світитися-палахкотіти золота постать на білій стежці! Ішла — і дзвеніли, співали-заливалися золоті труби, аж очі Білокосої засльозилися — це вже до самого трону Золотокоса підійшла.

—Кланяйся, кланяйся цариці світу! — закаркав Чорний Птах, махаючи крильми.

—Я не бачу тут цариці світу,— голосно сказала Золотокоса,— Царицею світу має бути моя рідна сестра, молода й гожа, гарнішою за яку нема на землі, а рівними до якої є тільки трое дівчат, її сестер... Чи правильно я сказала?

—Правильно,— хитнула головою Зима, яка вже аж зовсім на красуню не подобала. Була це похила баба, зморшкувата, незугарна й нечупарна.

—Я не бачу на троні такої гарної і юної,— сказала Золотокоса,— Я бачу стару відьмугу!

—Вона гарна, гарна! — зарепетував Чорний Птах.

—Але ж, сестро,— зніяковіло промовила Зима,— Невже ти й справді мене не пізнаєш?

—Це не моя сестра! — вигукнула Золотокоса,— Ти — лиха відьмуга, яка десь поділа, ув'язнила чи отруїла мою любу Білокосу. Через це прийшла я, щоб викликати тебе на герць, бо хочу визволити свою любу сестру.

—Схаменися, сестро! — закричала Зима,— Це я, я, твоя Білокоса сестра. Хіба не бачиш, що я біла і ясна і що чисте світло від мене сяє. Подивися на моє чудове біле лице і на мої чудові білі коси!..

Вона аж із трону звелася й похитнулася, адже була горбата і зігнута, обличчя мала сіре й поморщене, а волосся посічене й сиве.

—Білокоса гарна, гарна! — закричав Чорний Птах.

—Ти — не моя сестра,— сказала дзвінко Золотокоса, а її Золоті хлопці приклали до ротів труби й урочисто заграли раз, і другий, і третій,— Ти — самозванка, яка поділа десь мою любу сестру. Ставай до бою!

—Забуваєшся, сестро,— прошипіла тоді Зима,— Чи ж незвісні тобі закони наші: не ти мене маєш змінити, а я тебе. Зима Осінь змінює. Отож іди геть з моїх очей і лягай спати. Це я тобі наказую, володарка світу!

—Ти не володарка світу! — сказала Золотокоса,— Ти — самозванка. А я прийшла сюди не царювати, а визволити мою бідну сестру.

Звела золотий пірнач — палицю з металевим оперенням — і махнула ним у повітрі. Від того помаху перестали дуги в крижані труби хлопці Холодні Вітри, втишилась і віхола, та й сніг перестав іти. А ще в листяній короні Золотокосої пробудився малесенький, срібнесенький жучок-черв'ячок, саме той, котрий павутину виплітає в Бабині Літо. Він спустився на тонюсенькій срібній нитці і на тихе повеління своєї володарки подибцяв помаленьку в повітрі до Білокосої. Він встиг причепити срібну павутинку до волосся Зимі, коли ж каркнув люто Чорний Птах, зірвався з плеча Зимі й кинувся на Золотокосу. Хотів ударити її в обличчя, але натомість натрапив на зведений золотий пірнач і закричав дико, поранившись. Десь далеко відгукнулися Холодні Вітри, і темна ніч покрила землю. Не бачила Золотокоса довкола себе нічого: вили тільки Холодні Вітри і щось

начебто зубами заскреготіло. Знову змахнули чорні крила, але Золоті хлопці приклали до вуст труби — і розкололася темрява, розбилася, як розбивається глек, розлетілася на тисячі, мільйони клаптів. Замигтіло й зарябіло довкола, знову повернулося світло, і побачила Золотокоса, що задумано-запечалено сидить на троні Зима, у неї на плечі ховається переляканий Чорний Птах, а біля вуха провис на павутинці хитрий нашіптувач і безстрашний войовник жучок-черв'ячок, який Бабині Літо на землю приводить.

—Таке дивне ти мені оповіла, сестро,— мовила задумливо Зима,—
Таке дивне мені подумалося: ніби я — це не я. А все ж таки це я...

—Зирни у дзеркало,— сказала Золотокоса,— Упізнай себе...

—Але в мене немає дзеркала,— сказала спантеличено Білокоса,—
Воно розбилася, не пам'ятаю вже як і коли... Щось приключилося...

—Чорний Птах розбив твоє дзеркало,— сказала Осінь.

—Вона і без дзеркала гарна! — закричав зі свого притулку Чорний Птах,— Вона найкраща, найвродливіша, найрозумніша, найсильніша і найвеличніша. Вона одна повинна царювати в цьому світі...

—Чуєш,— мовила, розпогіднюючи лице, Зима,— Це — віщий голос. А віщий голос завжди правду каже... Однак... може, все-таки глянути в дзеркало... Сумнів на мене найшов — непокоїтися я починаю.

—Прожени Чорного Птаха, і я тобі позичу дзеркальце.

Тоді вдруте зірвався з плеча Чорний Птах і кинувся до Осені, гадаючи, що тримає вона дзеркальце, як тримали його раніше Зеленокоса й Синьокоса, і вирішив розбити його так, як розбив у інших сестер. Але знову звівся золотий пірнач — поранив собі груди Чорний Птах. Закричав розпачливо, гнівно, рипуче:

—Прожени її, прожени її!

Закружляв і затанцював довкола Золотокосої, замахав крильми, жахаючи, обсипав її снігом та градом, жбурнув сотнею крижаних стріл, але розтавало все це, торкаючись осяйної одежі Золотокосої.

—Ти не можеш її перемогти, чому? — спитала Зима.

—Бо я вийшла з добром,— сказала Золотокоса,— Мушу розшукати і звільнити свою любу сестру і добрий лад на землі встановити.

—Мала б ненавидіти ту свою білу сестру,— тихо мовила Зима,—
Хочеш їй щось лихе учинити?

—Я люблю свою сестру, бо вона ніжна й гарна. Вона приходить мене змінити, коли я втому відчуваю. Ласку мені чинить, змінюючи мене, бо не дає мені постаріти.

Отаке сказала сестрі Золотокоса, а ще сказав щось таємне їй на вухо жучок-черв'ячок, який Бабині Літо на землю насилає. Тоді пильно зирнула Білокоса на свою гарну сестру, і щось зворухнулося в її замерзлому серці, а може, це жучок-черв'ячок уже там поселився. Зір її пом'якшав і полагіднішало лице.

За мить уже й бліда усмішка почала з'являтися на її потемнілому обличчі, а з одного ока раптом викотилася каламутна сльоза.

І коли викотилася та сльоза, крикнув пронизливо Чорний Птах, змахнув крильми і зірвався у повітря. За хвилину він став як метелик, а ще за мить у чорну крапку перетворився.

—А тепер на себе глянь,— сказала Золотокоса.

Вийняла дзеркальце й подала Зимі. Та зирнула — тихий зойк вирився їй з грудей.

—Сестро моя, сестро! — закричала вона,— Що це за стара відьмуга на мене дивиться? Я не впізнаю себе!

—Зійди з трону, втомилася ти,— м'яко наказала Зимі сестра,— Піди в палац, збуди Зеленокосу, впади їй до ніг і попроси вибачення...

Зима ледве звелася з трону, стара була і немічна.

—Пособи мені, сестро,— попросила вона,— Дай руку!

Золотокоса подала їй руку і вивела стареньку на стежку. І тільки рушили вони до Блакитного палацу, як раптом почули чарівну пісню. Хтось виспівував у супроводі найчарівні-шої музики, й дивне диво на землі учинилося. Потемнів сніг, обм'як і заструмили довкола дзюрчисті потоки. Повіяло теплим вітром, і все повітря радісно затремтіло. Звели очі, шукаючи чарівної співачки, Білокоса із Золотокосою, і раптом завмерли від несподіванки.

Стежкою назустріч їм ішла прегарна дівчина. Зелені шати маяли в неї за плечима, зелене волосся гралось із теплим вітерцем, зелений з голубими квітами вінок лежав над її рівним, погідним чолом, довкола її осяйної постаті літали розсипала навкруг насіння квітів. Воно одразу ж проростало, пробиваючи сніг, і цвіло білим та синім квітом. Саме від того й виникала чарівна музика, а співала Зеленокоса, співала Весна.

Місто без КВІТІВ

МІСТО БЕЗ КВІТІВ

1

Це місто було недалеко й неблизько, десь там, куди по-казують пальцем, але куди не ведуть ні дороги, ні залізниці. Здається, існувало воно таке, як опишемо, давно, і, може, про нього хтось написав у грубесних книгах, які зачиняються на замки майже так само, як і хати, а може, і в таких книжках про те місто не написано.

Уявляю, що воно із тих, які сняться тим дітям, котрі перед тим були смутні або ж коли перед тим цілий день гризли на пальцях нігті. По тому вони лягають у ліжечка, заплющують очі й бачать довгі порожні вулиці, якими вітер мете куряву. Довкола стоять глиняні будинки, посередині — високий королівський палац, збудований із потемнілого від часу каміння. Цей палац має безліч башточок і веж, а найвища з них увінчується довгим списом, об який розбиваються холодні й теплі вітри і свистять при тому, ніби в сопілки дмухають. Од того люди, що йдуть вулицями, пригинаються, бо вітер плює їм у вічі, а піску й куряви там багато через те, що не росло в тому місті ані дерево, ані трава, ані квіти. Люди ж одягались у сіру й чорну одіж, і ніколи вони не веселилися й не сміялися, бо й не знали, що воно таке.

А в кам'яному замку, у великій та високій залі, такий, що коли глянути з кінця в кінець, то й кутків не видно, а високий, що й шию треба зламати, аби уздріти стелю, — так от, у тій залі сиділа одягнена в сіру сукню й чорний плащ королева, а довкола крутилися чорні, як жуки, прислужники. Всі казали, що та королева лиха, хоч насправді не зовсім так: королеву навчили бути такою, і вона й у думці не мала, що можна жити інакше.

Отож, у тому місті без квітів мешкало двоє дівчаток. Були це звичайні собі дівчатка, але ж ні: саме вони зуміли вчинити таке, чого ніхто у тому місті не зміг. А сталося ось що.

В одну із чорних-чорнезних ночей одній і другій приснились кольорові сни. Спершу їм здалося, що барвисті стрічки затріпотіли в них над головами й потяглися, звиваючись, кудись у безвість. Дівчатка схопилися за ті стрічки й пішли, за них тримаючись. Ішли так довго, але прийшли... у своє ж таки місто, але чудним воно їм здалося: стіни

— білі, а дахи — червоні й зелені. А ще вся земля вкрилася квітами: зеленими, білими, червоними, синіми, жовтими, і не було жодної з-поміж них сірої та чорної. Палац же обріс пагонами й гілляччям, поміж якого світилися величезні білі суцвіття.

І стало так дивно дівчаткам, адже вони ніколи не бачили в житті ані квітів, ані дерев, ані трави, хіба небо голубе над головою, бо корови й коні, коти й собаки, кози й свині — все було у тому місті сіре чи чорне. А що найчудніше здалося їм у тих снах: їхня королева вдягла на себе убір, який грав усіма барвами, які можна тільки вигадати. Не похмура й насуплена, як звикли її бачити, була вона, а' весела й радісна, а тому й не страшна. Чорна одежа прислужників помалиновіла, і ці малинові прислужники підносили королеві здоровенні букети квітів. Королева щиро тішилася, ховала в пелюстках лице, а коли зводила голову, бачили дівчатка, що вона красунею стала. Очі палали, як те небо над головою, волосся золотими полисками грало, по щоках цвіли малинові, як одежа в прислужників, рум'янци. А вуста палахкотіли, начебто вогню у себе набрали. І від того стало дівчаткам так радісно, аж мимоволі позирнули вони одна на одну і з вуст їм мимоволі вихопилася пісня — і то було також для них дивно...

Отаке їм наснилося однієї чорної-пречорної ночі, а вранці, прокинувшись, дівчатка довго лежали з розплющеними очима. Над ними висіла небілена стеля, обступали їх такі ж сірі стіни. Роздивилися вони здивовано й однаково подумали: ди-во-ви-жа! А оскільки були сусідками й дружили, то, коли встали й поснідали чогось несмачного, вийшли з дому і зустрілися якраз на дорозі.

У той день не було вітру, а світило сонце, і шпиль над королівським палацом гостро полискував. На самій його верхівці присів спочити чорний ворон, але не цікавив сьогодні дівчаток ані шпиль, ані ворон. Вони так прагли швидше зустрітися й так поспішали оповісти свій сон, що одночасно розтулили роти й одночасно почали розповідати одна одній про те, що їм наснилося. А оскільки наснилося їм одне й те ж, то вони зирнули одна на одну й розсміялися.

—Знаєш, що я подумала? — спитала перша дівчинка.

—Знаю, що ти подумала...

—Це як у казці,— сказала перша дівчинка.

—Як у чудовій казці.

—Чи ж таке буває? — спитала перша дівчинка.

—Еге ж, чи буває таке: зелене, червоне, синє й біле?..

—Все росте й цвіте,— підхопила перша,— Все таке, що й уявити важко.

—А знаєш, що найчудніше? — спитала друга.

—Те, що королева красунею стала,— відповіла перша.

Тоді сіла на сірого каменя, натягла на коліна сірий подолець і замріялась.

—Таке чудне мені подумалося,— сказала вона.

Друга дівчинка сіла навпроти й поглянула на першу не менш замріяними оченятами.

—Що ж тобі подумалося?

—Оця наша вулиця,— сказала перша,— куди вона веде?

—До іншої вулиці.

—І я так подумала. А та інша?

—А інша ще до іншої.

—А остання з усіх вулиць? — аж скрикнула нетерпляче перша.

—Не знаю,— відказала друга,— Давай у мам питаємо. Моя у мене все знає...

А що кажуть: на вовка примовка, то й маму другої дівчинки вони побачили. Йшла до них, тримаючи на плечі коромисло, а на ньому — двоє відер.

—Що далі? — всміхнулася мама,— Висока й сіра стіна. А стережуть ту стіну люті звірі.

—А за стіною що? — вигукнули нетерпляче дівчатка.

—Світ,— сказала мама другої дівчинки.

—А що таке світ? — спитала перша дівчинка.

—Я не знаю,— знічено відказала мама,— Та й ніхто не знає.

Тоді повернулися дівчатка в той бік, де, як їм здавалося, лежав отой чудний, широкий, безмежний СВІТ, і стали їхні личка серйозні й заклопотані.

—А чи хто виходив у той світ? — спитала друга дівчинка.

Але мама тільки головою похитала й пішла, так само дивно усміхнена, додому.

Так народилася в їхніх голівках спільна думка, а щоб висловити її, не треба було шукати слів — зирнули вони одна на одну і зрозуміли все. Отож їхні ноги раптом узяли та й пішли, повівши на вулицю, а по тому на другу й третю — так, як дівчатка собі намислили. З-під босих їхніх ноженят хмарками вилітала курява, тож весь за ними шлях ніби туманцем покрився, і мами обох дівчаток хоч і спинилися на ґанках і приклали до лобів дашки долонь, своїх дочок не побачили.

А ті завертали вже на четверту вулицю, а далі й на п'яту. А коли прослалася перед ними шоста, почули раптом тупіт. Страшно їм стало, тож заскочили в покинутий сарай, завмерли в сутіні й затремтіли. Водночас і цікавість їх не покидала, тож хитренько приклали очі до щілинки. Тоді вони уздріли, що по вулиці біжать один за одним ведмеді, притому біжать, як люди, на двох ногах, але страшні вони були, престрашні. Перша дівчинка аж очі заплющила, щоб не злякатися, а друга тихенько засміялася.

— Гадаєш, це справжні ведмеді? — прошепотіла вона, — Вони тільки повдягалися так страшно.

Ведмеді промчали, і дівчата хотіли вже вийти з сараю, коли ж знову почувся тупіт, і вони побачили вже вовків. Ті бігли теж, як люди, — на двох, а в передніх лапах списи тримали. Взуті ж були у залізні чоботиська і гупали ними жасно, аж дівчатка обое позаплющувалися. Відомо ж бо: хто заплющується зі страху, той уже не боїться.

Пробігли ті страшні вовчиська, й осіла знята ними, ніби чорна хмара, курява. Тільки тоді осмілилися вони вийти й піти далі, а в кінці шостої вулиці таки побачили високу -превисоку стіну. Вона тяглася до неба, і не було в ній ані шпариночки, ані продуху. Дивовижна стіна!

— Еге-ге, — зітхнула перша дівчинка, — Тут нам не пройти.

— Це коли б перетворитись у пташок! — сказала друга.

— Боюся, що й пташка не перелетить такої стіни, — відповіла перша.

Потім вона подумала трохи, й очі в неї весело блиснули:

— Не забувай, що ми — дівчатка із казки. Треба нам дуже й дуже, дев'ять разів по дуже захотіти. Треба нам сказати дев'ять разів такі

слова: «Стіно великая, стіно могутняя, розступися, стіно, перед нами — ми хочемо вийти у величезний і широкий світ!»

І вони стали супроти стіни, стисли кулачки і дзвінко вигукнули дев'ять разів ті чарівні слова. Мабуть, дуже хотіли дівчатка вийти у широкий світ, бо в стіні утворився раптом помітний просвіт висотою у більшу дівчинку, а може, то відчинились у стіні якісь потаємні казкові дверцята.

—Швидше! — гукнула перша й кинулась у той ледь помітний просвіт.

Ударилася руками об камінь і пройшла крізь нього, а може, то потайні казкові дверцята її випустили. За нею скочила й друга дівчинка. І вчинили вони те вчасно, бо за спиною у них жахнюще заревіло — кинулися на порушників спокою сполошені сторожі міста, вовки та ведмеді. Але ведмеді тільки вдарилися об камінь, понабивали на лобах немалі гугі, а вовки метнули списи, однак ті покритились об твердь. Самі ж вовки й ведмеді так і не уздірили великого й широкого світу, який на хвилю блиснув перед ними, бо й не думали вони про нього, ані гадали.

Дівчатка ж були уже за стіною і стояли, розтуливши з подиву роти. Ні, не побачили вони дерев, не побачили квітів — широчезне поле простяглося перед ними, аж не могли вони зором обхопити всієї просторіш. Поле було заросле зеленою травою, а що в їхньому місті й трава не росла, зачарувалися й зачудувалися дівчатка і на всі груди вдихнули ніжний і теплий запах прегарного світу.

—Оце б нам такого у місто,— сказала перша дівчинка,— уявляєш!

Друга дівчинка, ота трохи меншенька, уявляла. Примружила оченята й побачила рідне місто зеленим. Похитувалися лискучі стебла, осаджені, наче діамантами, срібною росою. І таке це було гарне й чудне, що їй на очі вибилася сльозина — уздірла ще й квіти серед тієї трави, а до того й дерева — геть-но так, як приснилося минулої ночі.

Через поле виляся ледь помітна стежка, а що стежки існують для того, щоб по них іти, дівчатка подалися нею. Ішли вони та й ішли, аж притомилися трохи. І тільки тоді побачили зелену хижку, оброслу зіллям. Була вона стара і скособочена, на даху її шумів під вітром польовий очерет, а стіни, складені з дерну, спускали трав'яні бороди.

На порозі тієї чудної хатини сиділа Зелена Бабуся, така маленька і стара, аж дивитися на неї було жалко,— мала вона зелені коси, зелені очі, зелену одежу й тіло. Дивилася ж на дівчаток лагідно й тепло, ото ж сміливіше приступили до неї, ма-цюпенької, дівчатка — сказали «добридень».

—Ми шукаємо квітів, бабусечко,— промовила перша дівчинка,— Може, у вас їх знайдемо.

Мацюпенька бабуся похитала голівкою, і в цей час теплий вітер упав на хижку — зашамотів польовий очерет на даху.

—Ми прийшли з міста, де немає ані квітів, ані дерев, ані трави,— сказала друга дівчинка.

—Немає і в мене квітів, дітоньки,— зашепотіла бабуся, а може, це той очерет гомонів,— Сама я тут, у полі, й доглядаю кожну травинку-бадилинку. Але я розкажу, куди вам піти. Попереду великий ліс і живе в ньому сестра моя — Деревничка-Лісовичка. Я — Мати трави, а вона — Мати дерев. Попросите в неї чемненько, то й покаже вона вам дорогу до Матері квітів, яка за лісом, здається, й поселилася.

—А чи не могли б ми попросити дечого у вас? — спитала перша дівчинка.

—Еге ж, насіння трави,— сказала друга.

—Чого ж,— зашелестіла Мати трави, а може, то польовий очерет під вітром гомонів,— Невелику й плату візьму...

—Яку ж плату, бабусенько? — спитала перша дівчинка,— Ми ж бо безгрошівні.

—А нащо мені ваші гроші? — засміялася тихенько Мати трави,— Розважите мене трохи, стареньку й маненьку, хе-хе! Коли буде ваша ласка, трохи мені затанцюєте, а може, й того... пісню якусь заспіваєте.

—Це ми швидко! — радісно вигукнули дівчатка,— Це ми вміємо!

—То до хати заходьте,— сказала вона люб'язно.

Звелася, і така вона малесенька була, ну, до пояса меншій дівчинці. Тримала в руках суху очеретину і спиралася на неї немічно. Хитнула голівкою до дівчаток приязно й подибцjala у хижку.

А там усередині сиділо десять поважних цвіркунів, вони попримощувалися на трав'яних стільчиках, а в руках кожен тримав по трав'яній бандурці. Уздріли гостей, схопили інструменти і вдарили по

струнах, а найстарший, одинадцятий, приклав до підборіддя скрипочку і загравав так, що очі від натхнення заплющив.

Од тієї музики зробились у дівчаток зовсім легенькі ноги, зникла й утома — затанцювали вони й закружляли, а по тому і співати почали. їхні голоски дзвеніли аж під стелею і були такі чисті й срібні, що Мати трави, сидючи на трав'яному троні, аж голівкою похитувала, а часом і в долоньки приплескувала. І так їм гарно й весело було, що вони, крім тої, яку знали, склали ще й нову пісеньку і протанцювали всі таночки, які вміли грати славні музики-цвіркуні. Бабусенька змахнула замиловано сльозину, а цвіркун Одинадцятий поважно вклонився й урочисто щось проскрипів своєю цвіркунячою мовою. І хоч не розуміли тієї мови дівчатка, та збагнули вони, що він їх похваляє.

Скажемо, забігаючи наперед, що ту музику й пісеньки підслухали жайворонки, які висіли над полем-степом, і не тільки підслухали, а й навчилися їй. Відтоді вони й співають срібноголосих пісень і людей ними чарують — автор прочитав про це в одній дуже старій та грубій книзі.

3

Дуже не хотіла відпускати їх Мати трави, навіть заплакала, сердешна, але, зрештою, зітхнула й відпустила, наділивши кожную трав'яним мішечком із насінням. Коли ж вони пішли далі по ледь помітній стежці, Мати трави довго махала їм зеленою долонькою, а з очей текли в неї зелені сльози: жаль їй було розлучатися з такими славними співунками й танцюристочками. Коли ж махнули дівчатка Трав'яній матері востаннє, то вже були й біля лісу, великого, дрімучого, шумливого й поважного. І зашумів той ліс їм назустріч, аж злякалися вони трохи, бо ж ніколи раніше дерев не бачили. Однак недовго й лякалися, бо навколо було так цікаво! Шуміли велетенські клени, хитали кронами, сосни золотими стовбурами світили, а дуби ніби стома очима на них дивилися. Земля ж була гола й сіра, десь така, як і в їхньому місті, тільки старе листя та глиця лежали на ній. Ішли дівчатка й розглядалися, бо ніяк не могли надивитися на те друге чудо, яке їх зустріло. А що ловили трохи гав, розмахували торбинами з насінням трави — просипалося воно на землю і відразу ж починало смоктати вологу, бо спрагле було.

Йшли дівчатка так довго чи коротко, хтозна, але натомилися немало. Отож, коли почули тепле дзюркотіння струмка, попадали на землю і, як те розсипане їхнє зерня, понапивалися — спрагли були. Потім спочивали, лежали й дивилися, як біля хмар гойдалися гіллясті крони. Вуста ворушилися, бо хотілося і в лісі заспівати — складали пісні для лісу. Вони сіли тут-таки біля струмка і замугикали те, що придумали і чого наслухалися від дерев та струмка. Потім приладнали до мелодії слова, тоді захитались у такт і заспівали — саме йа той спів і вийшла до них із гущавини сама Деревничка-Лісовичка, Мати дерев. Дівчатка не одразу й побачили її, бо прихилилася до дуба. А коли уздріли, то згукнули вражено — стояла перед ними така висока жінка, що вони зовсім мацюпими поробилися, а її зелені очі були як озерця. Але жінка всміхалася до них привітно, отож дівчатка посхоплювалися — чемно вітали Матір дерев.

—Гарно ви співаєте,— сказала Лісовичка,— Хто ви, звідкіля і чому прийшли у мій ліс-недобір?

—Ми дівчатка з міста, де не росте ані трава, ані дерево, ані квіти,— сміливо сказала перша,— В нашому місті все сіро-чорне, і навіть королева наша сіро-чорна і ніколи не всміхається.

—Що ж шукаєте? — спитала Деревничка-Лісовичка.

—А шукаємо ми квітів,— сказала друга дівчинка.

—І не тільки,— підхопила перша,— Ми вже побували в Матері трави. Вона дала нам свого насіння і сказала, що до Матері квітів ви нам дорогу покажете...

—А ще б ми хотіли,— сказала друга дівчинка,— просити у вас насіння дерев. Бо коли є в нас трава, а будуть квіти, хай би й дерева росли в нашому місті.

Деревничка-Лісовичка зирнула на них, ніби перевіряла, чи правду вони кажуть.

—Ходімо у мій палац,— сказала.

Палац був дерев'яний, але не з мертвих стовбурів складений — просто зійшлося тут докупи сто сосон і сто дубів. Кронами вони затулили небо, а ще поселилося на кожному дереві по сто пташок. Долівку встелила м'яка глиця й сухе дубове листя, а треном для Деревнички-Лісовички стала зігнута біля кореня сосна.

Роздивлялися здивовано дівчата в цьому дивному палаці: сутінно тут і стояла моторошна тиша, тільки чутно було шерхит — то перелітали з гілки на гілку пташки. Але дівчатка не могли знати, що то птахи, отож і злякалися трохи: а що, коли звідси не вийдуть? Вони зирнули одна на одну, і єдине, що їм залишалося, — це підбадьорити себе якимось.

Отож і самі не помітили, як заспівали. Спершу ту пісню, що принесли з міста, за нею ту, яку розучили з Матір'ю трави, і ті, яких навчилися од дерев і струмка. Срібно й лунко задзвеніли їхні голоси, по тому і в танок дівчатка пустилися, бо побачили, що Деревничка-Лісовичка дивиться на них, усміхаючись, притопували ноженятами й приплескували долоньками, і той спів, ясна річ, не міг не зачарувати сто по сто пташок. Спершу вони тільки слухали, по тому почали пробувати голоси й собі, несміливо й невміло, але за якийсь час уже знали, як співати. Слухаючи ту пісню, примовкли Вітри, позавмирало листя і спинив течію струмок — усі зачарувалися, так слухали. Але це теж тривало недовго, бо за короткий час увесь ліс задзвенів тисячами голосів, і ті голоси розбудили погублені дівчатками насінинки трави. Вони теж були цікаві послухати пісні, отож із зерен виклюнулися бліді росточки й повилися, вискочили із землі і здивовано роззирнулися навкруги зеленими очками.

—Славно, славно! — заплескала в долоні Деревничка-Лісовичка, — Ви заслужили насіння дерев, і я вам таки покажу дорогу до Матері квітів. Одного мені тільки шкода: не хочеться, щоб так швидко від мене йшли.

—Але ми не можемо не йти, — сказала перша дівчинка, — Там, у нас, у місті, мами позалишалися...

—Еге ж, — сказала друга, — вони почнуть хвилюватися і шукатимуть нас. А ми не хочемо завдавати їм прикрості.

—Коли так, то й так, — зітхнула Лісовичка.

Вона поставила першу дівчинку на одну, а другу на другу долоню, і малі раптом вирости вище лісу. Вони побачили зелене хвильне море, а там, де воно кінчалося, уздріли й замок, який палахкотів і мінився барвами. На його стінах вигравали всі кольори й відтінки. Із замку вийшла в пишній сукні королева із короною на голові — квіткою тюльпану. Вся ж земля довкола палацу палахкотіла цвітом, і дівчатка

скрикнули зачудовано, бо кожній здалося, що та королева дуже подібна обличчям до її мами.

4

—Он які вони, квіти, — казала перша дівчинка, йдучи лісом і розмахуючи торбиною з насінням трави. В другій руці була торбина з насінням дерев. Насіння трави розсипалося й тут, отож, коли озирнулися, то побачили, що проклали за собою трав'яну дорогу. По тому вони не дуже й торбами махали — боялися, що, коли розсіватимуть так насіння, не залишиться його для міста. Тоді вони стали йти з оглядкою, хоч обом хотілося якнайшвидше дістатися до чарівного квіткового царства.

—Чула, як ви співали,— сказала, виходячи їм назустріч, Мати квітів,— Дуже мені любо привітати вас і в своїй господі.

—А ви нам приснилися,— сказала перша дівчинка,— Знаєте, в нашому місті ані квіточки, ані листочка.

—Нам хочеться, щоб у нашому місті менше сумували,— сказала друга дівчинка.

На те слово повела рукою королева, і з кожної квітки спурхнув метелик зовсім такої ж барви, як і квітка, і всі ті метелики раптом затанцювали довкола дівчаток. Поверталися зачудовані діти сюди й туди, аж в очах їм замиготіло. Тоді хитнули головами, а з вуст їхніх почала снуватися нова пісня. І чи це такий день випав, чи й справді в казках усе може статися, заворушилися раптом квіти, підняли ніжки в червоному чи брунатному чобітку, хитнули голівками, покритими вінками з безліччю стрічок, спалахнули в них на грудях вишиті сорочечки і сколихнулися золототкані плахоточки.

—Диво дивне! — сказала перша дівчинка, прокручуючись на п'ятці й підіймаючи над головою руки,— А може, це ми ще й не прокинулись у нашому місті, а може, все це нам тільки сниться?

—А хай би й так,— сказала друга дівчинка, проходячи біля подруги в легкому, гарному танці,— хіба не чудовий це сон?

—Я б не хотіла, щоб це був сон,— сказала, крутячись, перша дівчинка,— бо як би ми після такого сну жили поміж чорного й сірого?

—Не для того все це нам сниться,— сказала друга дівчинка,— Ми обов'язково принесемо додому квіти.

—Звісно, принесете,— мовила Мати квітів і раптом плеснула в долоні.

Тоді замерло квіткове царство, тільки Вітер заморочено блукав по галявині, адже він, хитрюган, супроводжував дівчаток ще від стіни. І так уже натанцювався й наспівався разом з дівчатками, аж ніби сп'янілий зробився.

—Хто хоче піти з цими дівчатками в далеку дорогу? — голосно спитала Мати квітів.

Тоді з квіткового царства почали виходити одна за одною маленькі завітчані дівчатка, гарненькі і неоднакові.

—Ми підемо,— сказали вони.

—Хіба квіти вміють ходити? — зчудувалися дівчатка.

—Авжеж,— сказала королева,— Це я їм повеліла.

Тоді подякували дівчатка Матері квітів і рушили назад до лісу. І помітили, що в них після останнього танцю не тільки небагато лишилося насіння трави, але й дерев: у танці зовсім розлізлися їхні трав'яні й листяні торби. Отож пересипали те, що лишилось, у кишеньки, а коли озирнулися, то побачили, що квіткове царство поросло деревами й травою. На тих деревах сиділи птахи і співали всіх пісень, що склали їх дівчатка. Сльози зворушення забриніли у них на віях. Але їм треба було поспішати, отож подалися хутенько разом із квітами через ліс, а що не всі квіти були витривалі й сильні, деякі залишилися в лісі, навіки там зупинившись.

На узліссі юні мандрівниці спинилися, озирнулися й гукнули «до побачення» лісові й Матері дерев, а по тому рушили через зелене поле. І знову залишалися за ними квіти, які притомилися, позавмиравши поміж трави. Велике сонце стояло в них над головами, дивилося на мандрівниць і пританцьовувало, а вони вже майже бігли через поле, адже добре знали, що коли сонце велике стає, то вже й до вечора недалеко.

Біля сірої стіни перевели дихання, і тільки тоді змогли розгледітися навкруги. І от що вони побачили: все поле позад них майоріло барвистими очками квітів, що порозсівалися між травами, а біля них,

так само важко віддихуючись, стояло тільки кільканадцять дівчаток-квітчаток. Юні манд-рівнички пошукали в себе в кишеньках і помітили, що там не більше, як по жменьці насіння дерев та квітів.

— Місто наше велике, — сумтно сказала перша дівчинка, — а ми майже все насіння розгубили.

— То нічого, — сказала друга дівчинка, — Аби виросло те, що є.

— А коли воно не проросте? — спитала перша дівчинка й аж голову закинула, щоб побачити, де кінчається ота величезна, до самого неба стіна.

— Коли воно не проросте, — легковажно відказала друга дівчинка, — то ми тоді попросимо: хай присниться нам чарівний сон.

5

Вони стали супроти стіни, стисли кулачки і дзвінко гукнули аж дев'ять разів:

— Стіно великая, стіно могутня, розступися перед нами!

І вдруге у стіні з'явився ледь видний просвіт — дівчатка ступнули в нього разом із квітками, котрі таки подолали дорогу. Але як тільки це вчинили, злякалися й затремтіли, бо почули тупіт — це на них кинулися з одного боку вовки, а з другого — ведмеді. Вони жаско заревли й заклацали зубами, а вовки замахали, погрожуючи списами.

— От ви де, нечестивиці! — закричали вони, — Тут вам і смерть!

— Що ж нам робити? — розпачливо вигукнула друга дівчинка, — Вони ж розтопчуть і нас, і квіти наші.

Але перша дівчинка не злякалася. Вона сміливо ступнула назустріч жахливому воїнству і тихенько заспівала. Друга дівчинка підхопила пісню й собі, не розуміючи до ладу, що з того вийде. Ведмеді й вовки здивовано зупинилися. Роззиринулися зніяковіло, бо ніколи-ніколи не чули, щоб хтось так гарно співав. А один ведмідь і потилицю почухав.

Тоді дівчатка заспівали ще голосніше й веселіше, сподіваючись, що вовки й ведмеді до них приєднаються. Але ті лише здивовано слухали й роззиралися — дивували їх ще й квіти, що стояли за спинами дівчаток і собі розтуляли маленькі ротики — співали. Відтак напав на те жахливе воїнство сон — не сон, а якийсь правець, і вони закам'яніли на місці. Дівчатка ж, не припиняючи співати, побрали на руки зовсім стомлених квітчат і спокійно пішли своєю дорогою. Вовки

й ведмеді залишилися стояти під височезною сірою стіною і тільки здивовано водили очима. Вуста їхні при цьому шепотіли чудні слова, з яких складалася пісня дівчаток, ніби й вони збиралися заспівати...

У старих, грубих книжках написано, що вони простояли під стіною багато часу, здається, цілу ніч, і не з одного звалилася тоді з пліч ведмежа та вовча шкура. У книгах оповідалося, що по тому вони розійшлися по місту, розносячи дивну новину, а ще пізніше всі разом вступили до музичної школи, бо хотіли навчитися співу. В тих, що були ведмедями, нічого не вийшло. Це про них кажуть, що вони наступають дітям на вухо. А ті, що були вовками, почали співати так, що навіть їхні старанні вчительки навіки позбулися музичного слуху.

6

А дівчатка втомлено брели вулицею. Ледве дибуляли, адже цілий день були на ногах, тож курява майже не вибивалася з-під їхніх ніжок. Оранжеве сонце сиділо на шпилі королівського палацу, воно було втомлене також і вже готувалося спочити. Дівчатка несли по маленькому букетику напівзів'ялих квітів, а кишеньки їхніх платтячок були майже порожні.

—Я так утомилася,— сказала перша дівчинка,— От впаду і засну!

—Глянь, що сталося з нашими квітами,— мовила друга,— Тільки вступили ми в місто, як прив'ядати почали.

—А може, наше місто таке,— сказала перша,— і квіти тут не ростуть, бо не можуть?

—Не знаю,— мовила друга,— Може, й так...

—Пам'ятаєш сон,— перша дівчинка вже ледь язичком повертала,— Наша королева вдягла на себе барвисту сукню...

—І стала весела й добра,— підхопила друга дівчинка.

—Прислужники підносили їй квіти...

—А вона зійшла зі сходів, покинувши палац.

—Така гарна стала!.. Я придумала, що робити. Покладімо ці квіти до дверей королівського замку.

—Але ж вони прив'яли,— сказала друга дівчинка.

Тоді перша струснула із себе втому. Звела голову і глянула гостро і гордо:

—У місті, де не росте жодна квітка,— сказала вона,— зів'ялі квіти — теж чудо!..

Так вони й учинили. Поклали квіти біля дверей королівського палацу, і ще більша втома лягла їм на плечі. Дівчатка, може б, і позасинали на ходу, але нагадаємо, що в них були мами, які давно їх виглядали. Отож мами підбігли до дочок, побачили, що вони зовсім приморені, не сердилися й не сварилися, а взяли їх обережненько на руки й понесли додому. А коли несли, помалу висипалося з кишень насіння трави й дерев. Потім мами повкладали дітей у ліжка, а що їхні платтячка були закурені, винесли їх витріпати.

У цей час із королівського шпилю зіскочив веселий і жартівливий Вітер, підхопив решту насіння, що його витрушували з дитячих платтячок мами, й поніс, розсіваючи по місту. Здається, цей Вітер приснився дівчаткам: хлопчись-ко-збитошник, який захотів розвіяти їхнє насіння. Вони аж руками плеснули по тих місцях, де були в них кишеньки,— приснилося їм, що кишеньки туго-туго набиті. Барвисті стрічки затріпотіли на вітрі під подихом хлопчиська-зби-тошника, а над сонним містом зійшов великий круглолиций Місяць-чарівник, адже це йому випало довершити оте диво, що вже почало творитись у сірому й чорному місті без квітів.

7

Що сталося тієї ночі, ніхто не зуміє розказати, мовчать про те й грубі старі книги.

Була то ніч величезного сну — не залишилось у місті жодної людини, котра б не спала. Заснув навіть дід, який узагалі вночі не спав, а в кожному місті завжди такий дід живе. Заснула й королева, яку перед тим тиждень мучило неспання. І приснилося їй, що вдягає барвисту сукню, а прислужники несуть їй величезні букети. Вона подумала, що, як встане, звелить пошити собі таку сукню і принести отакі букети, а коли вони того не зроблять, то одягне їх у вовчі й ведмежі шкури й відправить стерегти стіну. Була впевнена в тому, що прислужники задовольнять її забаганку, і востаннє всміхнулася лихою усмішкою: хоч про добре вона снила, недобрі мала думки.

Заснув також і Вітер, який розсівав насіння трави й дерев. Спершу він забрався на королівський шпичак, але скотився звідти і ледве собі

ребра не потовк. По тому заповз у той сарай, в якому ховалися від сторожі міста дівчатка, і заснув, як добрий дядько,— з хропінням та присвистом. Отак усі позасинали, через це ніхто й не бачив, що вдіялося тієї ночі у місті.

Першою прокинулася менша дівчинка. Блимнула очками й почала з натугою пригадувати: сон то був, учорашня їхня мандрівка, чи ні. Прокинулася й більша дівчинка. Відразу ж кинулася до свого платтячка, щоб перевірити, чи збереглося хоч трохи насіння, але нічого там, звісно, не знайшла. Хотіла заплакати, але їй здалося, що у вікно до неї хтось зазирнув.

Повернулася — й рота розтулила від здивування. За вікном майже до половини шибки стояв клен. Таке ж дерево побачила в своєму вікні й менша дівчинка, і вони обоє прожогом кинулися в самих сорочечках надвір. Спершу остовпіли з подиву, а тоді плеснули долоньками й прокрутилися на лівій п'ятці.

— Квіти! Квіти! — закричали вони, бо навколо й справді розлилося зелене й квіткове море.

Дівчатка швиденько натягли на себе платтячка й побігли на вулицю. Скрізь, наче вогники, падали барвисті суцвіття, всі горби й узбіччя заросли травною, а на вулицях, біля хат і на городах, де росла раніше сама капуста, стояли й похитували гіллям квітучі дерева.

Дівчатка бігли, схопившись за руки. Звідусіль сходилися до них інші діти, а всі разом поспішали до замку. Щось там мало статися небувале, і про це й покрикували, наче горобці, хлопчаки, що вже й на дерева позалізали.

Але чогось незвичайного біля замку дівчатка не побачили: просто справджувався їхній сон. Високо на сходах стояла вдягнена в барвисту одіж королева, і її обличчя променилося. По сходах, спотикаючись, поспішали до неї із здоровенними букетами прислужники, а скрізь на дорогах, на сходах, на стінах палацу, навіть на зігнутих спинах прислужників росли квіти.

Диво, яке побачили дівчатка, було в іншому. Королева раптом усміхнулася й пішла вниз по сходах. Вона не звернула уваги на зігнутих прислужників, а сходила все нижче й нижче. І чим ближче підходила до людей, що з'юрилися біля палацу, тим простішою,

веселішою й гарнішою ставала, ніби забувала навіки про те, що вчора була ще грізною чорно-сірою володаркою.

Отож дівчатка стояли, зачудовано розтуливши роти, й дивилися на те, як їхня королева стає гарною й доброю жінкою, а в світі немає жодної гарної й доброї жінки, яку б не хвилювали квіти. Отож вона зійшла долі, юрба перед нею розійшлася. Вона рушила вулицями свого помолоділого міста, на яких уже починався веселий святковий карнавал. Довкола пахли й похитували голівками квіти. А наші дівчатка, зирнувши одна на одну, кивнули голівками: одна складала музику, а друга підбирала слова — складали вони нову пісню, яку сьогодні розучить і заспіває ціле місто.

Бігунець та Котило

БІГУНЕЦЬ ТА КОТИЛО

1

Буває один такий день улітку, коли роси починають легенько бриніти, тоді над землею лунає тепла музика. Мало хто чує таку музику, бо відбувається це тоді, коли люди ще сплять, а сонце от-от має випірнути з-за обрію.

Саме такий ранок вибрав собі Бігунець, щоб прибігти в цей ліс Недобір, у якому вирішив оселитися. Біг же він невідь-ізвідки, зате біг знаменито. Його маленькі п'яточки миготіли швидше від спалахів на воді у вітряний сонячний день, а тільце його -аж невидиме ставало. Отож, той, хто спостеріг його біг, міг тільки й побачити, що оті дивні, лискучі спалахи.

Він спинився біля невеличкої печерки і роззирнувся. Його побачили кілька пташок, один Зайчик та один їжачок. Зайчик та їжачок розтулили роти від здивування, а пташки забули на мить, яку це вони пісню співали.

Перед ними стояв маленький чоловічок, такий маленький, як мізинець семирічної дівчинки. «Він такий маленький,— розказував потім Зайчик своїм родичам та знайомим,— як моє вухо! Ні, де там: він на половину мого вуха і на чверть лапки!»

—Таких людей я ще не бачив,— добродушно пробурмотів у той-таки час Їжак Їжачисі,— Здається, він такий на зріст, як голки в нас на спині.

Але то вже було пізніше. Тепер же Бігунець скинув з голови шапку-бирку і вклонився пташкам, Зайцю та їжаку. Всі вони побачили, що волосся в Бігунця кучеряве-кучеряве, як у баранця, і золотисте, а очі в Бігунця сині, як цвіт льону чи, може, як волошка, яка тільки-но розцвіла.

—Здрастуйте, звірі і птахи! — сказав Бігунець дзвінко,— Доброго вам дня!

І по тому, як привітався Бігунець, звірі зрозуміли, що він прийшов у їхній ліс дружити з ними. Отоді-то вони й подалися пріч, щоб розповісти про це всім, кого зустрінуть, а Бігунець витер піт із чола і зирнув угору. Він побачив величезну Сосну, яка росла, росла і краю не

мала. На корону їй присіла лискуча Хмара, яка приховала вершок тієї Сосни. Бігунець зірвав свою бирку і помахав нею Сосні і Хмарі.

—Здрастуйте, Сосно,— сказав він,— Здрастуйте, Хмаро!

І були такі блискучі й добрі його оченята, що і Сосна, і Хмара зрозуміли, що він хоче дружити з ними. Тоді Сосна зашуміла, захитала гіллям і розповіла про те іншим деревам, а Хмара, звісна річ, відірвалася від корони і поповзла по небу, щоб і собі розказати про таке іншим хмарам.

На те прилетів один Носатий Комар і сів на листок, аби роздивитися звідти чудного чоловічка та й вирішити, чи варто його кусати, а чи ні. Прилетіла Муха, витріщила здоровенні очиська і теж задумалася про те, чи кусати цього малого, чи не варт. Прилетіла тигриця комах Оса і злісно всміхнулася тонкими і жовтими вустами. «Я тебе як укушу,— злісно подумала вона,— то ворони за тобою закрядуть!».

Але Бігунець знову зірвав бирку з голови і махнув нею, схилившись.

—Здрастуйте, друже Комарю, і ви, тітонько Мухо, і ви, матінко Осо!

Його оченята засвітилися і заповум'яніли, наче найкош-товніші аметисти, а може, як бірюза чи ще якесь там голубе каміння. На те Комар пригладив вуса, Муха кашлянула в лапку, а Оса перестала злісно всміхатися: зрозуміли вони, що не ворог, а приятель з'явився у них у лісі. Тож не могли вони на нього сердитися, а хто з кусючих не сердиться, той укусити не може.

—Хто ти і що ти? — спитала Муха.

—Я Бігунець,— сказав чоловічок.

—Що хочеш у нашому лісі? — спитав Комар.

—Хочу з усіма дружити,— відповів Бігунець.

—Що ти їси? — спитала Оса.

—Пилок із квітів, гриби, горіхи і добре зілля.

—Чому ти звешся Бігунцем? — спитала Муха.

—Бо я знаменито бігаю,— сказав Бігунець,— Ось подивіться!

Він блиснув п'яточками, і Комар, Муха й Оса посліпли б від тих спалахів, якби не заплющилися. Бігунець знову став біля печерки і всміхнувся.

—А скажіть-но, друзі,— спитав він,— чи ніхто не живе в цій печері, де я надумав оселитися?

—Тут живу я,— сказав, вилазячи з темряви, Павук,— Але я побачив, що ти бігаєш, і вирішив поступитися тобі житлом, кхе-кхе!

—Він тебе з'їсть, Бігунцю! — закричала перелякано Му-ха,— Тікай від нього, тікай!

—Хіба мене можна з'їсти? — засміявся Бігунець,— Окрім того, це мій приятель. Здрастуй, приятелю Павуче! — сказав він і стис легенько тонку Павукову лапку.

Потім зайшов у печерку і роззирнувся.

—Я тут зроблю гарну хатку,— сказав він замріяно,— Тут буде хата в хаті. Сама печера буде перша хата, а всередині я змурую будиночок із річкової гальки та черепашок. Я там житиму і співатиму. І хай увесь світ співає й радіє разом зі мною. З усіма я дружний, і немає в мене ворогів.

Коло нього стояв Павук і похитував сумно головою.

—Гай-гай! — сказав він,— Такий ти упевнений. А про декого ти й забув...

—Про кого ж це я забув? — здивувався Бігунець.

—Про того, з ким не зможеш подружитися,— мовив Павук.

—Хіба є такий, що не міг би я з ним подружитися? — спитав Бігунець.

—Звісно є. І живе він у нашому лісі. Котилом його звуть.

Павук здригнувся з переляку й аж очі заплющив.

2

І коли заплющив він очі, то побачив перед собою Котила. І був то ні чоловік, ні звір, ні птах, ні комаха, ні рослина, ні тварина, а була це велика, гладка куля, яка не мала ні рук, ні ніг — отака собі сама голова, бо все в неї було, як у голови: ніс, очі, вуха і ротяра. Мав же він якось дивитися, дихати, чути, нюхати та їсти. Коли ж розкривав він ротяру, то виднілися там зуби, як ножі, а язик був, наче лопата. І тхнуло звідти цвілою трутизною.

А коли треба було йому рухатись, то він не йшов, а котився. Тоді заплющував очі, стуляв рота, втягував вуха й котився, котився, а коли на щось натрапляли його губи: на зайця чи окрайця, вовка чи їжака

Голку, ведмедя Федя, птаха чи якогось там іншого бідолаху,— все він з'їдав, все він хапав, все він трошив, все він ловив, смаку не розбирав, жалості не знав, і всіх тільки страшив, бо всіх забивав та їв.

Отаке-то страшило побачив Павук перед собою, бо їв Котило і мух, і комарів, і ос, і бджіл, і навіть павуків. Тяжко-тяжко через те жилося в тому лісі, але нічого того не знав Бігунець, не знав він і того, що чим довше жив, тим більше роздимувався і гладшав Котило.

А жив він у палаці, що його ніхто не будував, бо йшов у тому палаці дощ, а вночі світили на стелі зірки. Той палац був такий, що можна було товщати без міри, і куди б не пішов Котило, то все з палацу того не виходив — був-бо той палац повітряний. Отак котився Котило по лісі, і ніщо не могло встояти перед ним — усе він гриз і з'їдав, а за ним простягалася чорна безживна борозна. І цілий день, а часом і вночі, їв він та їв, а що не мав рук, то, крім їжі, іншого діла не знав. А що не мав ніг, то й не рухався багато, бо що то за життя, коли тільки їси і нічого більше не робиш? Через це, можливо, він і був такий несамопитий та сердитий. І всі боялися його страшно. От і Павук, розповідаючи про нього Бігунцеві, аж очі стуляв від жаху. Тільки ж засміявся Бігунець на ту розповідь.

—Слухай, я тобі розкажу казку, Павуче,— сказав він і розказав свою першу казку про те, чого не треба боятися.

ПЕРША БІГУНЦЕВА КАЗКА

—Це було в одному лісі, де жив я раніше,— сказав Бігунець.

—А чого ти покинув той ліс? — спитав Павук.

—Бо хотів пізнати нові краї й нових друзів,— сказав Бігунець,— Але не перебивай мене. Так от, у тому лісі була хатка, в якій жив Зайчик, що нікого не боявся...

—А хіба бувають зайці, які нікого не бояться? — спитав Павук.

—Я ж розказую казку,— обурився Бігунець,— А в казках усе буває!

—Значить, і ліс, у якому ти жив раніше, теж казка? — спитав Павук.

—Знову ти мене перебиваєш, - сказав Бігунець, і його очі аж синіші стали,— Ліс, у якому я жив раніше,— не казка, а що жив там Заєць Небоягуз — це казка. Так от: гуляв якимось той Зайчик, коли ж

почався сильний вітер. Такий сильний, що все начебто ревло, стогнало, кричало, пінилося, рипіло, гуркотіло, свистіло, скавуліло...

—Ой, у мене вже у вухах заскавуліло,— сказав Павук.

—Отак воно і в тому лісі було. Цей вітер ламав усі хати і гнізда, навіть найміцніші...

—А хіба в лісі бувають хати? — спитав Павук.

—У казці все буває,— сказав Бігунець,— Так от, ті хати ламалися через те, що всі, хто в них жив, лякалися. Злякається їжак, і його хатка — трісь! Злякається Вовк, і з його хатки тріски летять!

—І тільки Заєць не злякався?

—Еге ж. Тільки він один. І вітер не зламав його хатки.

—Хто ж тобі таке розказував?

—Як хто? Сам Вітер. Я з ним дружу... Побіг той Зайчик по лісі. І що там робилося? Не ліс, а тріски, не хати, а руїни і ломаччя. Всі плачуть, всі стогнуть, а Заєць ходить і тільки роззирається. А потім став, задні лапи розставив, передні за спину заклад, підборіддя підняв і гукнув на весь ліс: «А знаєте, чому те сталося?». Звірі тільки видивилися на нього. «А тому,— гукнув Заєць,— що не треба ніколи боятися!»

3

Павук подумав, що Бігунець розказав цю казку не так йому, як собі, бо, певне, і він злякався Котила, але Бігунець розказував її таки для Павука, бо не тремтів і не озирався, а спокійнісінько почав збирати хмиз і сухе листя, траву й бадилляччя, щоб зробити собі в печерці постіль. Адже біг він у ліс Недобір цілий день і втомився немало, та й хто не втомиться, коли почне бігти зранку, а зупиниться ввечері. Отож Бігунець скоро й ліг і задоволено простяг ноги. Тут прийшов до нього із скрипкою Цвіркун і програв колискову, а під колискову навіть дорослі засинають, не те що зморений від цілоденного бігання Бігунець.

Сонце розпустило по світові проміння. Воно розлетілося, як розвіяне вітром волосся, перетяло павутину, яку зіткнув на вході до Бігунцевої печерки Павук. Це він так оберігав свого приятеля від комарів, мух та ос, бо не вірив у їхню, хай і заповіджену, дружбу. Від дотику проміння павутинки ніжно заграли, і ту чудову, тихеньку

музику почув Бігунець, коли розплющив очі. Він скочив на рівні й озирнувся.

—Як добре,— сказав він сам до себе,— що я оселився у цьому новому лісі! Як добре, що прийшов ранок, як добре, що є цей світ і друзі мої!

Він помчав до річки, аж замиготіли йому п'яточки, і так уже він купався, так уже сипалися бризки, що, здавалося, якийсь водограй вибився із водного плеса і зависли над ним маленькі тремтливі веселочки.

Потім Бігунець сидів на березі і збирав гальку — гладенькі, шліфовані камінці. Він понапихав її в кишені і за пазуху, набрав повний лопушиний листок і потяг усе те добро нагору.

—З цих камінців я змурую собі маленьку, гарненьку хатку,— сказав він Пташці, яка цікава була прилетіти подивитися, що це він робить.

Потім він пробігся по лісі, з'їв кілька суниць і кілька чорниць. Закусив солодким корінцем, який ніжно пах, і запив кількома великими краплями роси.

—Ну от,— сказав він сам до себе,— Я готовий іти до Котила.

—Хочеш, щоб він тебе з'їв? — спитала злякано Ворона, що сиділа неподалік на сучку.

—Чого б це він мав мене їсти? — сказав весело Бігунець,— Я ж іду подружитися з ним...

—З ним не можна подружитися,— сказала Ворона,— Це такий, що з ним ще ніхто не подружився.

—А то чому? — спитав здивовано Бігунець,— Я багато вже прожив на світі, але не було ще такого, з ким би я не подружився.

—Він тільки й знає, що їсти,— сказала Ворона,— А ті, що думають про саму тільки їжу, не бувають добрі. Щоб подружитись із кимось, треба любити приятеля. А як можна любити, коли добрих справ не чиниш? Як можна добрі справи чинити, коли тільки про власне черево дбаєш?

—А хіба,— спитав Бігунець,— ти не дбаєш про власне черево?

—Всі ми дбаємо про те, щоб наїстися,— сказала розважно Ворона,— Але в кожного є багато й інших турбот. Ми

Ілюбимо світом помилуватися, і хоч я, приміром, сама без музичного слуху, але люблю інших пташок послухати. Ми про своїх дітей дбаємо, щоб вони вирости живі-здорові й розумні, а ще ми любимо міркувати про світ і про те, як у ньому живі істоти живуть.

—Ну, а Котило?

—Котило тільки їсть. їсть та й їсть, знову їсть та й їсть. Немає в нього іншої турботи, тільки їсти, от він і їсть удень і часом уночі — їсть все живе й ростуче. Тварин і рослин, дерева й комашню. Коли ж нічого такого біля нього нема, він їсть землю і гризе камінь, але не припиняє їсти. Він ніколи не прислухається до чудової пісні солов'я чи синиці, не має й коханої, бо та, котру він колись полюбив, сама від страху деревом стала. Отож їсть він і їсть, і ні про кого іншого не турбується. Він нікого не любить, Бігунцю, бо немає йому кого любити...

—Але для чого ж він живе на світі? — вигукнув зчудовано Бігунець.

—Щоб їсти,— сказала Ворона,— А їсть він для того, щоб жити. Зрозумів?

—Ні! — мовив Бігунець,— Але в нього є живе серце?

—Серце є. Воно живе, але холодне,— сказала Ворона,— А те сало, щоросло на ньому,— лід.

—Я все-таки хочу піти до нього,— сказав Бігунець,— Ти ж сама сказала: він нікого не любить, бо нікого йому любити. Отож я й хочу запропонувати йому дружбу. Хочу сказати йому, що світ довкола широкий і гарний. Що в ньому можна не тільки їсти, але й красу велику зріти...

—Добре ти кажеш, Бігунцю,— похитала сумно головою Ворона,— Але боюся, що з'їсть він тебе. А ти такий милий і привітний і так кумедно бігаєш, аж сонячні зайчики в очах скачуть. Знаєш, що я тобі скажу? Всіх їсть Котило, одних тільки гадюк не чіпає, боїться, що вкусять його. Давай покажу тобі, де лежить старе линовище, тобто шкура, що її скинула найбільша гадюка цього лісу, вдягни її і тоді підеш. Тоді зможеш досягнути до того ненажерця і виповісти йому свою думку.

Бігунець послунався тієї ради. Він продірявив линовище з обох боків і одяг його на плечі. Шкіра голови лягла йому на волосся, як шапочка, а довгий хвіст волочився ззаду.

—Ха-ха! — засміявся Бігунець,— Це такий костюм, що я в ньому зовсім смішний!

І він скинув із себе линовище, а тоді пострибав спершу на одній, а тоді — на другій нозі.

—Я тобі дуже дякую, Вороно,— сказав він, спинившись,— Але ліпше я вже піду так, як є. В цьому костюмі я на чудовисько схожий, а хто з таким чудовиськом захоче дружити? Покажи мені дорогу до Котила!

—Боюсь я за тебе,— сказала смутно Ворона.

—Боїшся? — розсміявся Бігунець,— Тоді я тобі розкажу казку!

І розказав свою другу казку про те, що не треба нікого боятися.

ДРУГА БІГУНЦЕВА КАЗКА

—Це було в одному лісі, де жив я раніше,— сказав Бігунець.

—Хіба ще є й інші ліси, крім нашого? — спитала Ворона.

—Авжеж! І стільки, що пальців не вистачить, щоб перелічити. Але не перебивай мене... Мандрував у тому лісі їжачок із Зайчиком. Озирнувся Зайчик — аж Вовк суне, страшний-престрашний. Злякався Зайчик, а їжачок каже: «Він тому страшний, що ти злякався». «Еге,— сказав Зайчик,— спробуй не злякатися, коли він такий страшний!»

—Так, так! — хитнула Ворона,— Як той Котило.

—Еге ж, як той Котило, так і Зайчик! А їжачок підкрався до Вовка і як вколе! Упав Вовк і не може встати. «Ой, коле-коле-коле! — кричить,— Ой, коле-коле-коле!»

—Так то ж їжак,— сказала Ворона,— У зайця колючок нема!

—Почекай, я докажу,— мовив Бігунець,— Іде Ведмідь, а їжачок — раз! — і вколов. Упав Ведмідь і як закричить: «Ой, коле-коле-коле!» І пішли далі Зайчик з їжачком. А їжачок і каже: «От! Не треба ніколи боятися!» Так що ти мені сказала про якісь голки?

—Казала, що їжачок може не боятися, а Зайцю слід. У нього ж голок нема.

—А звідки то Вовк знає, що нема? — спитав Бігунець.

—Хіба не видно?

—А воно й справді видно,— почухав Бігунець потилицю,— Але знаєш що, Вороно, може, моя казка і не зовсім вдала, однак все одно скажу тобі: «Не треба, і не треба, і не треба боятися!»

Тоді сумно похилилася Ворона, бо була вона Бігунцеві доброю приятелькою: любила, жаліла й шанувала його. Через це махнула мовчки крильми і полетіла в гущавину, а Бігунець побіг слідом, і біг він з такою швидкістю, щоб якраз устигати за Вороною.

Так вони мчали не десять хвилин і не сорок, а всі п'ять годин, коли ж притомилася Ворона і сіла спочити. Бігунець і собі присів під сосною і вирішив з'їсти одну хвоїнку і три чорниці, що росли біля його ніг. Він наситився й приплющив очі, а коли розплющив, то побачив Мурашку, що сиділа в нього на коліні й уважно його розглядала.

—Здрастуй, сестричко Мурашко,— сказав він, знімаючи з голови шапку-бирку,— Давай дружити!..

—Давай,— сказала Мурашка,— Ми тут про тебе багато начулися.

—Хто це ми, сестричко Мурашко?

—Ми — це я, Метелик та Жучок.

Тоді побачив Бігунець Метелика. Той сидів на стеблині і був як синя квітка.

—Я думав, що це квітка,— сказав Бігунець,— А де ж Жучок?

Тоді йому поповзло на руку щось таке маленьке, чорненьке, незграбненьке й надутеньке, що Бігунець аж утішився.

—Жучок — це я,— сказало те маленьке, незграбненьке й надутеньке.

—Ми тебе шукаємо по цілому лісі,— сказала Мурашка.

—Я літав,— сказав Метелик.

—А я повз,— сказало маленьке, гарненьке й надутеньке.

—І от ми тебе знайшли.

—Що ж ви хотіли, мої любі? — спитав Бігунець.

—Хотіли взнати, чи це правда, що ти бігаєш швидше від вітру?

—Правда,— сказав Бігунець.

—А це правда, що в тебе п'яточки блискають, наче золоті? — спитав Метелик.

—Авжеж! — відповів Бігунець.

—А ц-це пр-равда,— сказало маленьке й незграбненьке,— що коли ти кк-купаєшся, то вв-веселки над річкою стають?

—І це правда,— сказав Бігунець.

—Тоді це ти! — сказали в один голос Мурашка, Метелик і Жучок.

—Звичайно, я — це я,— згодився Бігунець.

—Ні, ми не те хотіли сказати. Ми хотіли сказати, що хочемо сказати, що нам можна вже сказати... Але про що це ми хотіли говорити? Ага! Ми хотіли сказати, що ти той, хто може врятувати Берізку...

—Берізку? — перепитав Бігунець,— А чому її треба рятувати?

—Бо вона не берізка, тобто вона Берізка, але вона не берізка,— сказали Мурашка, Метелик і Жучок,— Ні, вона таки Берізка, але її Ко...

І Мурашка озирнулася навколо, а Метелик затріпотів крильми, а Жучок голову у плечі сховав.

—Ви боїтеся? — засміявся Бігунець,— Тоді я вам розкажу казку.

—О ні, нам твою казку вже розказала Сорока. Але в нас немає голок, як і в Зайця. О ні, не розказуй нам своєї казки, а врятуй бідну біленьку, бідну гарну, бідну ніжну...

—Хто ж це така бідна біленька, гарна й ніжна? — спитав Бігунець.

—Ми ж уже казали: Берізка. Тобто вона і не берізка, але...

—Матінко Вороно! — вигукнув Бігунець,— Як мені допомогти моїм новим друзям?

Але Ворона надто втомилася, бо летіла цілих п'ять годин. Вона вчепилася пазурами за гілку і спала так, що аж похи-тувалася. А із дзьоба їй виривалося хропіння, начебто це добрий дядько спав, а не Ворона.

—Вона спить,— сказав Бігунець,— Ну що ж, поспи, матінко Вороно, бо мені таки треба допомогти друзям. До Котила ми ще встигнемо...

І коли згадав він про Котила, то аж позажмурювалися зі страху Мурашка, Метелик та Жучок.

—Так, значить, це Котило зачарував вашу Берізку? — спитав Бігунець.

—Еге ж,— сказала Мурашка.

—Тобто ні,— сказав Метелик,— Це не Котило. Просто вона сама...

—Вона дуже злякалася і захотіла сховатися...

—А тоді він ще дерев не їв.

—І не їв землі й каміння. Він хотів, щоб вона за нього...

—Заміж вийшла,— видихнув Жучок.

—І зачарувалася вона в дерево...

—А розчаруватися вже не змогла,— сказав Метелик.

—Отож вона берізка й не берізка,— додала Мурашка.

—І все-таки вона Берізка,— довершив Жучок.

—Ходи за мною,— сказав Метелик,— Я тебе швидше доведу.

Метелик полетів, а Бігунець побіг, і біг він так, щоб не переганяти Метелика. І тріпотіла в нього перед очима синя квітка, а вгорі, над головою, гув Жучок із Мурашкою на спині. Всі дуже поспішали, бо вже сонце наштрикнулося на шпичаки найвищих верхівок, плавилось і розтікалося золотим промінням, а може, просто підглядало за Бігунцем та його друзями, бо кому ж не цікаво, коли таке от відбувається.

Але вони змушені були спинитися, бо сонце було надто втомлене і заплющило очі, а відтак і ніч упала на землю. Тоді Бігунець ліг на латку моху Зозулиного Льону, вкрився широким листком, а коло нього поснули Мурашка, Метелик та маленьке, незграбненьке. І побачив Бігунець, як заплющив очі, веселу квіткову галявину, густо залиту сонцем. І росло там стільки квітів, скільки зірок на тому клапті неба, який бачиш у розчинене вікно чи у просвіті між дерев, і ті квіти бриніли, а може, це співали бджоли, що набирали собі меду. Посеред галявини росла Берізка, сумтно опустила гілля, а на гілці в неї виспівував Дрозд. І співав він, що дуже любить ту Берізку, що нудьгує і сумує за нею, що на її гіллях він би й собі гніздо вимостив, коли б не була вона така низька й сумна.

—Чого ж ти така сумна? — спитав Бігунець.

—Хіба ж не знаєш? — відповіла Берізка,— Про це знає кожен у лісі. І кожному, навіть цьому лукавому Дрозду, що за друга себе вдає, а насправді любить дуже маленьку пташку Жевжика-поетесу, відомо, що я чекаю того дня, коли до мене прийде хтось такий, що з усіма дружить. Приблизить він на світанні, а коли бігтиме, то його й видно не буде, тільки блискотітимуть п'ятки, наче золоті спалахи на воді. І той чоловічок вмітиме дуже кумедно купатися, так розсипаючи бризки, що навколо веселочки постануть...

—Замовкни,— сумно сказав Бігунець,— Все-все, що ти кажеш, таке, як і в мене, але одного я не маю: не з усіма я дружу, Берізко. Не

дружу я з тим, котрого і в очі не бачив і котрого, кажуть, полюбити не можна, бо він їсть, і їсть, і тільки те й робить, що їсть, і, кажуть, нікого не любить, бо ніяких добрих справ не чинить...

—Знаю, про кого ти говориш,— сумно похитала гіллям Берізка,— Це він, Котило, через якого я й деревом стала...

—А ким ти була раніше? — спитав Бігунець.

—Кимось таким, кого б ти полюбив не так, як люблять усіх,— сказала Берізка і ще сумніше захитала гіллям.

5

Розплющив очі Бігунець, бо сонце провело йому променем під носом, як проводять пір'ячком один одному беш-кетливі діти, і схопився на ноги. Не було біля нього ані Мурашки, ані Метелика, ні маленького, незграбненького Жучка, а на гілці сиділа заспана Ворона і протираля крилом закислі від сну очі.

—Тепер нам не дуже далеко до цього Котила,— сказала ворона...

А тим часом Котило котився по лісі. І там, де він прокочувався, лишалася гола борозна — чорна, зміїста смуга, де не росло ані стеблини і не було ні мурашки, ні метелика, ні жука. По дорозі йому трапився вовк, і Котило з'їв вовка, навіть кісток не виплюнув, трапилася йому лисиця, і хоч яка була хитра, та й та пішла підмітати хвостом його шлунок. Пташки, які спали на деревах, коли він проходив, теж зникли в Котиловій пельці разом з деревами, а два камені він схрумав, як льодянці.

Коли ж відчув, що його розпирає, що ось-ось має луснути, спинився Котило і роззирнувся сонними, малими, запли-лими очима. І здалося йому, що спинився він у пишному замку, хоч навколо не було нікого й нічого: звірі повтікали, птахи повідлітали, а комахи зникли. З Котилового рота вирвалося могутнє хропіння, і це хропіння почули Бігунець з Вороною, яка аж затремтіла з переляку.

—Я вже не поведу тебе далі,— сказала вона,— В мене кожна жилочка тремтить від страху...

—Тоді я розкажу тобі казку про те, що боятися не треба,— сказав весело Бігунець,— Був собі Зайчик, якого всі вважали за боягуза...

Але Ворона вже летіла геть, важко плескаючи об повітря крильми. Тоді спинився Бігунець, заклав пальця в рота і задумався.

«Дивне діло,— думав він, ідучи туди, звідки чулося хропіння,— Є на світі істота, яка ні з ким не дружить... А що буде, коли вона і зі мною не захоче дружити? Я тоді не врятую Берізки і ніколи не побачу когось такого, кого б полюбив не так, як люблять усіх».

І він сам не помітив, як побіг. Біг так, як завжди, тобто його й видно не було, тільки миготіли, спалахуючи золотом, п'яточки, і так він біг, аж доки не побачив на краю чорної безживної дороги чудисько, котре було наче роздута велетенська куля. Не мало ні рук, ні ніг, а тільки голову, і та голова голосно хропіла, бо наїлася донесочу.

—Здрастуй, братику Котило! — закричав Бігунець,— Я прийшов, щоб подружити з тобою!

Але Бігунець був супроти Котила, як голка супроти слона, його ж голос був, наче тоненький писк, тоді як Котилове хропіння розлунювалося, наче грім, і потонув той писк у громі — не почуло його чудисько. І тоді знову зажав пальця в рота Бігунець і знову задумався.

«Ти велике, могутнє і кругле,— думав він,— навіщо ти є? Сієш смерть і залишаєш за собою чорні дороги — пуста після тебе й сухий вітер. Тебе ніхто не любить і не дружить з тобою, навіщо ж ти тоді є?»

І думки Бігунцеві стали голосніші за його слова. Котило розплющив спершу одне, а тоді й друге око.

—Хто це зі мною говорить? — хрипко спитав він.

—Бігунець,— відказав той,— Маленький чоловічок, який дружить з усіма.

—Що значить «дружить»? — спитав Котило.

—А це значить, що добре до всіх ставиться. Гробить усім добро. І ніколи нікому не чинить прикрощів і не завдає болю.

Тоді розтулилася велетенська пащека і звідти викотилися хвилі реготу.

—Де це ти такий мудрий узявся? — сказав Котило, поволі розгойдуючи своє сите тіло, щоб раптово наскочити на Бігунця і ковтнути його,— Я щось не бачу, де ти є?

—Я тут,— сказав Бігунець і підняв обидві долоньки догори,— Прийшов, щоб подружити з тобою...

Тої ж миті Котило кинувся на Бігунця і клацнув зубами, як ото клацає собака, коли ловить муху — і вже певний був, що ковтнув

нахабу, який насмілився потривожити його сон, але збоку знову задзвенів тонкий голосок:

—Невже ти не захочеш зі мною дружити?

—А навіщо мені з тобою дружити? — сказав Котило, розвертаючись,— Чи буду я від того ситніший і здоровіший?

—Ти тоді когось полюбиш,— задзвенів голосок,— і не будеш такий непотрібний у цьому світі.

І знову клацнув зубами, як пес, Котило, але знову не вхопив Бігунця.

—Бо так,— дзвенів десь збоку голосок,— ти нінащо. Коли ти нікого не любиш, навіщо ти тоді є, великий, дурний і могутній?

На те зовсім розгнівався Котило і втретє клацнув зубами.

—Чому ти на мене нападаєш, круглий дурню? — тоненько кричав Бігунець, бігаючи довкруг Котила і тільки п'яточками поблискуючи,— Хіба прийшов я до тебе битися чи щоб учинити тобі зло? Чи не сказав я тобі привітних слів і чи не запропонував дружити?

—Мені не треба нічиєї дружби! — заревів Котило і знову кинувся на Бігунця.

І диво дивне вчинилося на тій галяві, на якій зупинився був Котило. Чудисько кидалося туди й сюди, як оглашене, ревіло, рикало, кричало, хрипіло, сопіло, свистіло носом, клацало зубами, толочило траву й дерева, кидалося, підскакувало, а довкола нього миготіли золоті п'яточки і чувся дзвінкий сміх. Було таке враження, наче Котило змагався із сонячними зайчиками, а чи можна подолати сонячні зайчики, коли вони такі прудкі і безтілесні? Зрештою, зовсім знесилів Котило і важко ліг, висапуючи повітря.

—Іди геть, проклятий хлопчиську! — ледве вичавив він крізь дихавицю.

Тоді сумно спинився Бігунець і подивився на зморене, охляле й майже переможене чудисько.

—Дуже жаль,— сказав Бігунець,— Я прийшов до тебе як приятель, а ти напав на мене, як на ворога.

—Бо ти і є мій ворог,— видихнув важко Котило,— Тяжкий і заклятий ворог.

На те похнюпився Бігунець, повернувся і справді пішов геть, бо це він уперше зустрів істоту, яка не захотіла з ним дружити. Ішов він

отак і йшов, і сльози стояли в нього на очах. Через ті сльози побачив він уявно маленьку, хвору Берізку, що сумно покиувала вітами і тихо ронила на траву краплі-сльозини. І сиділи під тією Берізкою троє її запечалених друзів: Мурашка, Метелик і маленький, незграбненький і надутенький Жучок. Мурашка сумно награвала на сопілочки, Метелик — на цимбаликах, а Жучок — на бандурці. Підійшов до них ще й зелений Цвіркунець і приклав до підборіддя скрипочку-осьмачку, Заграли вони тонко-тужно, в такт похитуванню гілля Берізки. Бігунець зупинився на галявині і на все те дивився. І прослухав він музику всю до кінця, перш ніж зважився сказати Берізці своє слово.

— Мені дуже жаль, — сказав він, — не зміг я тебе, Берізко, звільнити. Не зміг я подружитися з Котилом, а прогнав він мене з-перед очей. Не зміг я знайти добрих, лагідних слів для нього і розплавити кригу біля його серця, нічого я, Берізонько, нічого не зміг.

— Є ще один спосіб, щоб мене звільнити, — сказала Берізка, — Тільки для того треба так прудко бігати, щоб самого видно не було.

— Я це зумію, — сказав із надією в голосі Бігунець.

— Треба для того, мати такі сині очі, щоб не були вони ні синіші, ні блідіші неба.

— Саме в мене такі очі! — скрикнув уже радісно Бігунець.

— Коли так, то подружи із Сонцем.

— З Сонцем? — вигукнув здивовано Бігунець.

— Авжеж, із Сонцем, — сказала Берізка, — Бо тільки Сонце знає, де знайти чарівну воду, яка звільнить мене. А я знаю щось таке, що навіки звільнить цей ліс від погібелі...

— Хіба цей ліс має загинути?

— Його з'їсть Котило, — сумно сказала Берізка.

— То скажи мені щось таке, що навіки звільнить цей ліс!

— Е, ні, — захитала головою Берізка, — Це слово сховано в мені, як метелик у гусені. Ти ж знаєш, як родяться метелики? Спершу несуть яєчка, з яких виплоджується гусінь...

— Я знаю, — сказав Бігунець, — Гусінь загортується в павутину й засинає.

— А прокидається Метеликом, — сказала Берізка.

— Таким, як я, — відгукнувся згорда Метелик.

—То оте слово, що має звільнити цей ліс від Котила, наче гусинь, що перетворилася в лялечку. І тільки тоді, коли я звільнюся, тільки тоді я здатна буду сказати його тобі.

—Я зроблю все! — сказав дзвінко Бігунець,— Мчатиму, хай би трісло в мене в грудях серце. Здолаю гори, хмари і простір. Пролечу всі ті мільйони кілометрів, бо я дуже, дуже й дуже хочу звільнити тебе, Берізко!

Тоді заплакала Берізка від зворушення, що нарешті знайшовся такий сміливець, який на все йде заради неї, а музиканти в траві заграли козачка. І затанцювали довкола листки, трави й комахи, затанцювали два вовки, що проходили мимо, один ведмідь і лисиця. Затанцювали птахи на деревах, а Бігунець підпер долонькою підборіддя і сильно задумався, адже легко щось пообіцяти, а важко зробити. Він же був такий, що на вітер слів не кидає... Потім він пішов покупатися перед дорогою, і так він купався, що бризки горою стали і над нею схрестилося аж три веселочки.

Після того Бігунець сидів на березі і знову думав, поклавши підборіддячко на коліна, і цього разу побачив щось таке дивне в уяві своїй. А побачив він маленьку, гарненьку хатку, складену із шліфованих водою камінців, і зелені вікна з листками замість шиб, а на деревах довкола висіли стебла винограду. Він ішов до тієї хатки, обережно ступаючи, наче боявся когось збудити чи потурбувати, і було так дивно й цікаво йому на серці. Хатка все ближчала й ближчала, і він починав уже й хвилюватися: а що там, у хатці, і хто? Спинився на порозі і не зважувався вступити... Але він не міг не зайти в хатку, яку сам тільки-но придумав, сидючи на березі й поклавши підборіддя на колінця. Ступив через поріг і побачив таку ж крихітну, як і сам, дівчинку. І сяяла вона такою красою, якої нівік він не бачив. Довге волосся було сплетено в коси. Вигравали кольорами і розсипалися по спині стрічки: червоні, сині, зелені та жовті. Очі в неї були карі і такі гарні, що Бігунець аж рота розтулив.

—Звідки ти взялася, дівчинко? — спитав він.

Брови в дівчинки були тонкі й довгі, і вигнулися вони дужками, а червоні, гожі вустоньки сказали йому:

—А вгадай!

—Невже це ти та Берізка? — спитав Бігунець зачаровано, а дівчинка покивала перед його носом пальчиком.

—Хитрий ти, хитрий! Хочеш одразу і вгадати!

І більше нічого не сказала та гарна дівчинка, а розчинилася, як дим, і щезла разом із хаткою. Залишився Бігунець сам на березі річки, задуманий і смутний. Нарешті він заворушився, встав, розімнувся. Тоді набрав гальки в кишені й за пазуху, наклав її повно в лопушиний листок, закинув його за плечі і поніс до своєї печерки. До сонця він полетить завтра вранці, а поки ще є час, шліфованих камінців наносить.

6

А що ж Котило? Котило залишився лежати там, де й лежав, бо був дуже зморений, а ще більше здивований, а ще більше вражений. Сталось-бо таке... Диво дивне, диво величезне сталось. Адже це вперше, ну, звісно, ніколи ще такого не бувало, щоб хтось, та ще й такий малий, як муха (насправді ж він був величиною в людський палець), та й раптом не злякався. Та ще й кого — його, могутнього, страшного, непереможного Котила! Нездоланного і найсильнішого, такого, як гора або як найвище дерево. Котило аж зубами скреготнув від люті, і в його голові, в якій плавали не думки, а сірі хмари, з'явилося щось таке дивне... Він розплющив очі і задивився на ліс, що стояв перед ним. Там дзвінко й радісно співали пташки, перед очима хиталася весела зелена барва.

«Що ж сказав отой малий гедзь? — згадував Котило. І треба було йому дуже напружуватися, щоб те згадати,— Ага, він сказав, що коли не дружиш ні з ким... ага, то не робиш ніякого... якось він так дивно сказав... ага, добра, а коли не робиш добра... як це воно там було? Ну, звісно: тоді ти... тоді ти непотрібний!»

—Як це я непотрібний?! — рывкнув раптом Котило, аж луна прокотилася лісом, і всі птахи нараз позамовкали.

І така лють охопила чудисько, що кинулося воно знову на дерева, траву, комах, птахів і тварин, які йому траплялися, і плямкав, клацав зубами і їв, їв, їв. І тривало це доти, доки знову не проклався за ним ще шмат чорної мертвої дороги.

—Я знищу весь цей ліс! — бурмотів він, скрегочучи зубами,— З’їм і залишу тут саму пустелю!

Але він знову змушений був спинитися і задуматися. Згадалося йому, як хотів він знищити ту малу приндю, що так нерозважно посміла стати супроти нього, ще й якусь дружбу йому пропонувала.

«Так що ж тоді вийшло? — подумав Котило,— Він не бився зі мною, ні! Він мене навіть ні разу не вкусив... З ним бився я. Хотів його вкусити я».

Котило згадував так довго й натужно, адже йому захотілося конче все те згадати.

«Я тоді кидався на нього з усім шалом, на який здатний, і що? Чи зумів я того дзюбака хоч зачепити? Чи зміг я його хоч поранити? Він тільки сміявся з мене. А коли так, то чи зможу я знищити цей ліс і все живе в ньому?»

І через те, що знайшовся такий, проти якого не виявився він всесильним, велика лють знову охопила Котила. І знову рывкнув він і кинувся трощити все живе й зелене. Ніколи ще не лискотіли так його зуби-шаблі, ніколи так люто не блимо-тіли його очі, він з’їв навіть кілька гадюк. І це сталося так швидко, що вони не встигли і вжалити його.

«Ну от,— бурмотів задоволено Котило,— Я вже й гадюк не боюся! Я нікого не боюся й нічого!..»

—Нічого, нікого, нічого! — закричав він у ліс, і луна аж тричі повторила його слова. І все живе з переляку метнулося тікати від нього. Все крилате летіло, ногате мчало, все ковзь-ке скручувалося у колеса і котилося. І весь ліс од того збудився і заметушився. Деревачки почали тривожно переказувати одне одному Котилові нахвалки.

—Він усе знищить, усе знищить! — шелестіли вони і втекли б і собі конечне, коли б не були прив’язані до землі корінням. Декілька ж дерев так перестрашилися, що таки змогли вирватися, але бігти були не навчені, тож упали навznak і поламали гілки.

—Що це робиться, що це робиться?! — волали трави, але їх ніхто не слухав.

І тільки одна істота в тому лісі не боялася Котилових нахвалок. Вона зовсім забула про Котила. Сиділа собі на бережечку, підперши долонькою щоку, і бачила намальовану своєю ж таки уявою хатку із

шліфованих камінців. І вже увійшла в ту хатку й розмовляла з найкрасивішою в світі міні-дівчинкою, бо й сама ця істота була міні-чоловічком і нікого в світі не боялася. Вона знала казки про те, що таки не треба нікого боятися, хоч і була, як і той мудрий Заєць, без колючок. І звалася та істота, той міні-чоловічок звісно як — еге ж, Бігунець!

А може, той Бігунець носив саме тоді у лопушиному листку камінці для хатки й обмірковував, які меблі годиться туди змайструвати. А може, думав про те, що почепить на дверях табличку, на якій буде написано те ж таки ймення того, хто не боїться Котила, горде й гарне ймення. І буде воно знову-таки — Бігунець!

7

Вранці над Бігунцевою печеркою пролітав птах. Бігунець побачив його і відразу ж схопився: птах був золотий. Ясне лискуче пір'я його вигравало вогненними спалахами, а помах крил був широкий і могутній.

—Здрастуй, пташе! — гукнув Бігунець,— Ти хто? Птах сів на гілку і згорнув крила.

—Я Рітозія,— сказав він,— А хто ти?

—А я — Бігунець, який так швидко бігає, що й не видно його. А п'ятки мої лискотять, наче золоті спалахи. Давай з тобою дружити, Рітозіє!

—На дружбу відповідь може бути одна — дружба! — сказала Рітозія,— Чи не ти це вибирався сьогодні в гостину до Сонця?

—Я,— відповів Бігунець,— Але ще не знаю, як це зробити. Вмію бігати по землі, зрештою, й по верхівках дерев поскачу. Можу розігнатися так сильно, що відриваюся від землі і лечу якийсь час. Але мені не вдавалося доскочити й до найнижчої хмари..

—Але все-таки збирався дістатися до Сонця?

—Я його хотів просити спуститися нижче,— сказав ніяково Бігунець.

—Дивний-дивний ти, чоловічку,— сказала Рітозія,— Годі просити про те Сонце, бо тоді величезна спека впаде на землю. Ти ж знаєш, що, коли Сонце віддаляється від землі, тоді холодно стає, а коли наближається — тепло й гаряче.

—Що ж мені робити, Золота Птахо?

—Сонце почуло твоє бажання. А що виникло воно через бажання зробити добро іншому, то воно й вислало мене.

І Золота Птаха спустилася на землю.

—Заплющ очі,— сказала Рітозія,— Ти готовий? Бігунець заплющився.

—Готовий,— тихо прошепотів він.

І тої ж миті відчув, як його піднесло в повітря. Як швидко-швидко помчався він. Набагато швидше, ніж бігав. Так швидко, що вітер різав його, як ножем, і боліло йому від того все тіло, але закусив губенята і мовчав. Тоді вдарило його крижаною хвилею. Він уже майже зовсім замерз, став крижаною бурулькою, і вже хотів крикнути розпачливо. Але ні! Стулив міцніше вуста і стис зуби. Затим йому стало гаряче, і піт покотився по чолі. Відчув, що починає шалено-шалено крутитися, аж у голові йому запаморочилося.

—Можеш розплющитися,— сказала Рітозія.

Бігунець розплющився й вигукнув вражено. Був він на засипаній золотими квітами галявині, посеред якої стояв дивний палац. Замість даху в нього було густе волосся. З комина посередині витікала ясно-синя вода, спадаючи з одного й другого боку, наче коси. Сама хата була наче ніжна дівоча голова. Вікна її як очі, одне проздовжнє вікно-ніша як ніс, а низькі двері наче рот. Той палац висів у повітрі. Сходи були подібні на шию, що вела до дверей, а стежки, які спускалися донизу, виглядали, наче рукава.

Бігунець глянув униз. Глибоко-глибоко під ногами побачив він біле поле з бурунами посередині. Вряди-годи те поле розривалося, і в синій далечині уздрів він землю і крихітні будиночки на ній. Дороги були як тоненькі ниточки, а річки як нитки сині. Моря — як сині очі, а ліси — як волосся. І здалося йому, що земля теж як велика голова, що вона живе й думає і що вона добра, ніжна й лагідна.

—Як я зміг так високо піднятися? — спитав здивовано Бігунець.

Тоді побіч нього засміялася Рітозія.

—Твоє бажання привело тебе сюди,— сказала вона,— Хоч ти й маленький, але бігаєш таки гарно. От ти й побіг. Так швидко, що зміг дістатись аж сюди.

—А ти? — спитав Бігунець.

—А я летіла за тобою,— сказала Рітозія,— і стежила, щоб ти не зірвався.

—А що це за чудний будинок?

—Це Сонцевий будинок,— сказала Птаха.

—Сонцевий будинок? А де ж воно саме?

—На небі,— сказала Рітозія,— Прийде вечір — і ви побачитесь.

Птаха змахнула величезними золотими крильми і полинула у темно-синє небо, а Бігунець сів на долішню приступку сходів і терпляче став чекати.

І так довго він чекав, сидючи, що мимоволі очі його почали злипатися, окрім того, він був утомлений з дороги і таки задрімав. Цього разу йому нічого не снилося, тільки плили перед очима різнокольорові смуги, крутилися й вигиналися. А коли Бігунець розплющив очі, то побачив, що йде по голубій дорозі осяйна Золота Жінка. Вона так світилася й палахкотіла, що Бігунець був змушений примружитися і прикласти руку до лоба, як козинок, щоб можна було дивитися. Відтак схопився на ноги і зірвав з голови шапку-бирку.

—Добрий день! — сказав він дзвінко,— Добрий день вам, ясна матінко Сонце!

—Сідай, сідай, хлопчику,— лагідно сказала Золота Жінка,— Що привело тебе в такий далекий світ?

—Прийшов до вас,— сказав Бігунець,— бо дві речі мене турбують.

—Скажи їх мені,— дозволила Золота Жінка і сіла біля Бігунця на сходи.

—Перша річ, як врятувати Берізку,— сказав Бігунець,— Бо вона зовсім не дерево, а тільки берізкою стала.

—Вона стала деревом від страху перед Котилом,— сказала Золота Жінка,— Хотів, щоб вона йому дружиною була. От вона й стоїть берізкою, поки не знайдеться їй визволитель.

—А чи не можу я стати її визволителем? — спитав Бігунець.

—Можеш! Та ти вже ним і став,— сказала Золота Жінка.

—Що ж я повинен зробити ще?

—Взяти води, що нею я вмиваюся,— сказала Золота Жінка,— й обкропити її. А що друге тебе турбує, хлопчику?

—Хто такий Котило і чому він є? — спитав Бігунець.

—Це — лиха Зірка, яка втекла від мого гніву і сховалася на Землі...
—Хіба в тебе немає сили її покарати?
—Немає,— зітхнула Золота Жінка,— Бо коли б я спустилася на Землю, то все там би згоріло. Мушу ходити біля Землі віддалік.
—Але ж я сиджу коло тебе! — сказав Бігунець.
—Тут, у небі, біля цього палацу, я можу пригашувати свій вогонь,— сказала Золота Жінка.
—Виходить, Котило буде вбивати і нищити? — спитав занепокоєно Бігунець,— Коли він іде землею, за ним стелиться суха, чорна пустеля. Адже він їсть і їсть, і немає спини йому, бо нічого він не жаліє і нікого не любить. Він уже знищив там, унизу, чверть лісу, і не росте там ні трава, ні дерево. Немає там ні комара, ні мухи, ні птаха.
—Я це знаю,— сумно зітхнула Золота Жінка,— І це ще триватиме...
—Чому триватиме?
—Бо мусить народитися хтось такий, хто не злякається Котила. Хтось такий, хто може й померти, а витримати двобій із тим чудиськом...
—А чи можу тим кимось стати я? — спитав Бігунець.
— Ти?
—Авжеж. Я не боюся Котила,— сказав Бігунець,— І знаєте чому? Бо знаю таку казочку, що не треба нікого боятися. Хочете, розповім?
І Бігунець розповів третю казку про те, що не треба нікого боятися.

ТРЕТЯ БІГУНЦЕВА КАЗКА

—Це було в одному лісі, де я жив раніше,— сказав Бігунець,— На узліссі текла річка, та така широка, що не можна було й перейти...
—Це був Дніпро? — спитала Золота Жінка.
—Це був Дніпро,— сказав Бігунець,— Один Зайчик тікав від Лисиці, і вже не було йому куди втікати, тільки через міст. А той міст був прив'язаний за мотузки. Біг Заєць уже по мосту, коли до нього Лисиця тільки добиралася...
—Це якийсь дуже кумедний міст на мотузках,— сказала Золота Жінка.
—Авжеж, бо це казковий міст,— сказав Бігунець,— Так от, якби злякався Заєць, то побіг би геть, а Лисиця його догнала б. Але він не злякався. Він не побіг, а спинився.

«Гей ти, Лисице,— закричав він,— коли ступиш на міст, я розв'яжу мотузки, міст захитається і ти впадеш у річку і втопишся!..»

—А хіба він справді не міг розв'язати мотузків? — спитала Золота Жінка.

—Ну звісно, не міг. Вони були не для заячих лап. Все-таки тримали цілого моста і мали бути туго зав'язані.

—І Лисиця злякалася?

—Злякалася й повернула назад. А Заєць пішов своєю дорогою, сказавши собі те, що я завжди кажу: «Не треба нікого боятися!»

Золота Жінка всміхнулася й погладила Бігунця по голівці. І від того дотику волосся його заблищало, заясніло і стало зовсім золоте.

—Я хотіла б мати сина такого, як ти! — сказала Золота Жінка.

—А я хотів би, щоб у мене була така мама, як ви,— сказав тихесенько Бігунець і захоплено подивився на Сонце,— Знаєте, я ніколи не бачив своєї мами. Може, в мене її не було? Я живу на землі так довго, часом мені здається, що моя мама — якесь дерево чи роса... Може так бути?

Золота Жінка не відповіла. Сиділа задумано й дивилася туди, де топилася в м'якому сутінку земля. І був там у цей мент вечір, і золотилися води, і спалахували ясним сяйвом шибки, а дерева примовкли і нерушно завмирили — все готувалося на землі до спочинку.

—Ні,— сказала Золота Жінка,— Коли б я тебе взяла засина, ти мусив би назавжди лишитись у цьому палаці. А ти потрібен на землі.

Вона встала, аж хрумкнули в неї кісточки в колінах, і повільно пішла по сходах.

—Я дуже втомилася,— сказала вона,— Але зараз я винесу тобі сонячної води.

Вона винесла золоту осяйну гарбузку, віддала її Бігунцеві і поцілувала його в лоба. Тоді повернулася, повільно-повільно пішла по сходах, а за якийсь час впливла у відчинені двері, які так само повільно й урочисто за нею зачинилися.

Відтак темрява впала на світ, і Бігунець аж очі протер, щоб роздивитися. Біля нього яскраво світилася золота гарбузка, і була вона як зірка. Бігунець пішов по одній із стежок, що була як права рука сонячного палацу, і ті, хто дивився в цей час із землі в небо, казали: «Дивіться, зірочка рухається!»

Бігунець спинився на краю стежки, і в нього аж голова закрутилася.

—Гей, Рітозіє, Золота Птахо! — гукнув він дзвінко,—
Допоможи мені спуститися на землю!

Але довкола стояла глуха тиша, тільки чутно було, як подзвонюють навколо скляні, блискучі зорі. Бігунцеві аж холод у п'ятки зайшов, коли він ще раз зирнув на землю, а вуста його тихо зашепотіли ще одну казку про те, що не треба нічого боятися. Він заплющився, притулив до грудей золоту гарбузку, відштовхнувся і полетів униз. А ті, котрі дивилися з землі у небо, вигукнули здивовано:

—Дивіться, дивіться, зірка падає!

Зірка падала. Швидко й стрімко неслась у просторі, і від того льоту аж у вухах свистіло. Золота гарбузка була наче повітрям надута, але все одно Бігунець мав щільно приплющені очі. Падав і чекав. Чекав, що розіб'ється разом зі своєю гарбузкою, натомість плавно опустився на оповиту тьмою Землю.

—Де це я? — спитав, роззираючись.

—Вдома, біля своєї печерки,— сказав йому приятель Павук,— Що це в тебе світиться в руках?

—Це те, заради чого я й до сонця дістався! — сказав Бігунець,— Але зараз я надто втомився, щоб розказувати. В мене очі злипаються й падають, а руки й ноги ватяні.

—Лягай і відпочинь,— сказав турботливо Павук,— Я постережу твій скарб.

—Дякую тобі, любий друже,— втомлено мовив Бігунець, бо очі в нього справді злипалися. І поки дійшов він до свого ложа, заснули його ноги, коли ж ліг, заснули й руки. Він дихнув якнайглибше, і заснули його груди, зирнув у просвіт з печерки туди, де тремтіли зорі, і заснула його голова. І всі заснули в цьому світі, навіть Котило, якому цієї ночі наснилося щось дике й неймовірне.

А привиділося йому, що знову прийшов до нього той малий зухвалець із золотими п'ятками і викликав його на герць. І була в того зухвальця в руках золота шабелька, схожа на блискавку, якою викресав він вогонь. Той вогонь затріщав і загугонів, і охопив усе Котилове тіло і почав спалювати його. Котило помчався, намагаючись збити вогонь. Він ревів і виривав з корінням дерева, зрештою і до річки докотився і

почав падати з якоїсь дуже високої кручі. Але він не впав із тої кручі, бо прокинувся і довго віддихувався, щоб позбутися наслання. Відтак повільно скотився в долину, в якій стояла крем'яна скеля, і почав зі скреготом наточувати собі зуби.

— Не дамся так просто, — сказав він сам собі після того, як зуби його стали наче леза, — Я ще поборюся з тобою, малий нікчемо, бо немає в світі сильнішого за мене, і поки я живий, такого й не буде.

8

Вранці голосний спів пташок розбудив Бігунця. Він визирнув із печерки: були то ті пташки, яких він перших зустрів у цьому лісі.

— Доброго ранку, Бігунцю, — сказав Перший Птах.

— Доброго ранку, птахи, — озвався весело Бігунець.

— Тут був такий переполох, — сказав Другий Птах.

— Коли ти покинув нас, — сказав Птах Третій.

— Я літав до Сонця, — сказав Бігунець.

— Котило лютував, як ніколи, — мовив Перший Птах, — Загинула твоя приятелька, стара Ворона.

— Моя провідниця? — вигукнув вражено Бігунець.

— Еге ж, — проказав Другий Птах, — І ще одне...

— Що ще? — спитав стурбовано Бігунець.

— Котило вже близько галявини, де стоїть Берізка.

Тоді стрепенувся Бігунець і не став більше розмовляти, а схопив золоту гарбузку і тільки блиснув п'ятами. Здалося Трьом Птахам і Павукові, що то золота зірка промчалася повз них.

А Котило в цей час і справді добирався до галявинки з Берізкою. Трощив і ламав дерева та траву, ковтнув живцем сплячого зайця, ведмедя, який надто довго вранці розчухувався. Люто блимотіли заплилі салом очі. Щось незрозуміле бурмотів він собі під ніс — хотів конче в цей день дістатися до галявини, на, якій мусила стовбичити та, що колись єдину він уподобав, але яка відмовилася стати йому дружиною.

Дика лютість розпирала Котила. Того ранку він став ще товстіший і ще нещадніший. Валив, рубав і сік дерева, лишаючи за собою порожню землю, на якій уже не скоро виросте зело. Знову здійснювся переполох у лісі: тікали звірі, летіли геть птахи, і дерева поривалися

вискочити з землі. Засихали з туги джерела, а криниці випивав Котило одним прицмоком, вичерпувалися калюжі й озерця — і їв, їв, їв без кінця та краю Котило, наче ніяк не міг наситити свого черева.

Тоді побачили Мурашка, Метелик і маленький, незграб-ненький Жучок, що нізвідки нема спасіння, і презирнулися поміж себе.

—А що, друзі,— сказала Мурашка,— здається, немає нашої любій Берізці рятунку?

—А де той Бігунець? — спитав Жучок.

—Бігунець полетів до Сонця, - сказав Метелик.

—І рятувати Берізку треба нам самим,— сказала Мурашка.

—Але ж ми такі маленькі! — сказав Жучок.

—Маленькі, але не боягузи,— відказав Метелик.

—У бій, друзі! — вигукнула Мурашка,— Ми тепер єдині охоронці цього лісу й Берізки!

І злетів сміливо Метелик. Мурашка сіла на маленького, незграбненького Жучка. Відштовхнувся він ногами і загув, як літачок. І полетіли вони, забувши страх, туди, де ревіло й скреготало. Але в цей час сильно чхнув Котило, бо застряв йому в носі листок, Від того чхання здійнявся вітер, відкинув геть Метелика, а Мурашка впала разом із Жучком на землю. І заборсався маленький, незграбненький, бо впав він на спину і тільки лапками смикав. І навіть Мурашка, яка аж із себе пнулася, щоб допомогти Жучкові, не могла йому пособити...

Бігунець же мчав так, як ніколи. Ті, що бачили той його біг, могли сказати, що це й справді летить золота зірка. Водночас усі безпомильно вгадували, хто ж то такий, отой дивовижний бігун, і веселий гомін радості пробіг по лісі.

—Бігунець вернувся, Бігунець,— казали один до одного птахи.

—Бігунець уже тут,— шелестіли одне одному дерева, а трави підхоплювали цей шелест і передавали кохам.

—Бігунець! Бігунець! — раділи комахи і звірі, і цей радісний шум дійшов навіть до Котила. Той спинився на хвилю, прислухаючись, і щось незнайоме, шорстке і дивне зарухалося йому біля серця. Але це була тільки мить, бо наступної хвилини лють знову поїняла чудисько.

—То це мав би я боятися якусь комаху, приндю й мале опудало?!

І ще з більшою шаленістю кинувся він на дерева, ламаючи їх, як сірники, бо вже побачив між тих дерев просвіт — то була галявина, на

якій тремом тремтіла й плакала з горя та відчаю тоненька й гарна Берізка.

Але Бігунець уже був на галявині. Він зняв вершечок із золотої гарбузки, щось блиснуло зсередини, і неземні пахощі наповнили раптом усю галявину. І, вдихаючи ті пахощі, завмерли навколо дерева, перестав мотиляти лапками Жучок, а Мурашка втомлено витерла з лоба піт. Жучок же легко перекинувся зі спини на ноги. Від того запаху опритомнів Метелик і полетів чимдуж на галявину. Жадібно почали напиватися тим запахом і квіти, бо захотіли й собі так само духмяніти. Дійшов цей запах навіть до Котила, який теж завмер, роззявивши пащеку, і не міг якийсь час рушити із місця — в роті в нього загусала непережована їжа.

—В ім'я Сонця, сином якого я ледве не назвався,— дзвінко сказав Бігунець,— я вертаю тобі, Берізко, колишню подобу!

Він підійшов і оббризкав деревце зусібіч перламутровою рідиною. Поступово почали всихати гілки, а берізка на очах ставала меншою й меншою. За мить покрилася рожевим туманцем, який зовсім заволік те місце, де стояло дерево, і поступово в тому серпанку почали проступати обриси крихітної дівочої постаті. Довге її волосся було сплетене в коси, а червоні стрічки засвітилися — розсипалися по спині разом із стрічками інших кольорів. Очі в неї були карі й такі гарні, що Бігунець аж рота розтулив.

—А я тебе знаю, дівчинко,— сказав він,— Я бачив тебе колись, як сидів на березі річки і будував уявно собі хатку.

Ти була тоді в моїй хатці...

Дівчинка нічого на те не сказала, вона вискочила з рожевої хмарки, й очі її засвітилися тривогою.

—Не час нам розбазікувати,— сказала вона,— Онде Котило вже зовсім близько. Я ж маю сказати тобі слово, що врятує цей ліс. Вступи в бій із Котилом, Бігунцю, переможи його, бо інакше ніколи-ніколи не побачиш ти своєї хатки і мене в ній.

Вона махнула ручкою, схованою у вишитий рукав, і від цього руху збудився Котило, зарипів зубами, розминаючи загуслу їжу.

—То ти боїшся Котила? — засміявся Бігунець,— Коли хочеш, я розкажу тобі казку про те, що не треба нічого боятися, і ти перестанеш боятися!

Але дівчинка не слухала його. Схопила Бігунця за руку і кинулася бігти.

—Мерщій! — закричала вона,— Я тобі повинна ще дати вогняну шаблю!

Бігунець побіг разом із дівчинкою, але не тому, що він злякався, а з несподіванки, бо не знав, що його одразу й вирішити...

Котило ж тим часом ковтнув їжу, а як побачив у просвіті своїх ворогів, що завзято тікали, рывкнув так, що аж листя з дерев посипалося. Проїв між дерев широку дорогу і за мить уже був на галявині. Тоді проти нього знову постали Мурашка, Метелик і Жучок. Мурашка не злякалася могутнього ворога і вкусила його в черево, Метелик вдарив крильми в люте око Котилі, а Жучок спробував копнути Котила ногою. Від того загойдався і застогнав Котило, і хоч Мурашка, Метелик та Жучок не завдали йому шкоди, всі побачили, що не тільки Бігунець може не боятися Котила.

9

Отоді-то й вискочив супроти нього озброєний вогняною шаблею Бігунець. Де здобула її Берізка, ми не встигли побачити, адже відбулося стільки подій. Можливо, вийняла з дна струмка чи зняла з найвищого дерева, а може, та шабелька була шматком сонячного променя? Ми цього не знаємо, але Бігунець вискочив супроти Котила таки озброєний.

—Гей ти, Котиле! — вигукнув він дзвінко,— Викликаю тебе на герць!

Глянув на нього Котило й миттю пригадав свій сон. Але перед ним стояв настільки маленький чоловічок і так добродушно світилися сині його очі, що не зміг злякатися Котило свого ворога, а тільки зареготав, аж луна пішла гаєм.

—То це ти, такий малий та нікчемний, зважився битися зі мною? Глянь на мене, який я великий та могутній, як наточено в мене зуби! Не страшить це тебе?

—Ні,— сказав Бігунець,— бо ти непотрібний. Ти не маєш жодного приятеля і не зробив нікому нічого доброго.

Тоді побачив Бігунець, як починають запливати кров'ю малі Котиліві очі. Він клацнув зубами, аж Бігунцеві вуха позакладало, і прохрипів вже сердито:

—То начувайся, нахабна комахо! Востаннє тебе попереджаю: зійди ліпше мені з дороги!

На те засміявся Бігунець.

—Той, хто просить ворога зійти з дороги,— сказав він,— той боїться!..

Тоді зовсім роз'ятрився Котило. Клацнув зубами і кинувся на Бігунця. І знову замиготіли довкола Котила золоті спалахи. Бігунець мчав довкола велетенського Котилового тіла і цюкав його звідусіль вогняною шабелькою. На те чудовисько страшно закричало і заметалось, бо нестерпний біль пронизав його. Кинувся Котило в один і другий бік, зрештою, і дзигною закрутився, намагаючись таки схопити Бігунця. Але чим швидше він крутився, тим швидше біг Бігунець, знову-таки махаючи шабелькою і вражаючи ворога,— сам же він лишався неушкоджений.

Тоді Котило захотів здолати супротивника своїм голосом. Заревів так, що й справді все листя довкола осипалося, що й справді захитався Бігунець і затулив вуха пальчиками. І знову кинувся на нього Котило і ледве не проковтнув, якби вчасно не злетіла Бігунцева шабелька і не розкраяла Котиліві губу. Знову заревіла дико потвора, і це був ще страшніший рев, аж загруз від того Бігунець по коліна в землю. Однак той крик викликав печію і в самого Котила, бо виклав він на те останню силу, і його так запекло, так запекло, що в місцях, уражених Бігунцевою шабелькою, замиготіли вогники.

Тоді вирвався з землі Бігунець і знову замахав вогняною зброєю. Від того забушувало довкола Котила полум'я, і побачив він, що сон його справджується. Через те злякався непомірно й кинувся чимдуж у просіку, що її сам і проїв. Мчав по голому полі, і хто бачив те, міг би розказати, що мчала вогняна куля, і дикий рев трусив тоді повітрям. І хоч котився Котило по сирій землі, не вщухало й не гасилося на ньому полум'я. Вогняна куля помчала чимдуж до річки і начебто з тіла спадала від такого шаленого бігу. Зрештою стрибнула із кручі, але це вже не був велетень-чудисько, котрий страхав цілий світ,— за дорогу

він обгорів так, що лишився від нього тільки клаптик. Цей клаптик і полетів із кручі в річку, а що надто сильно відштовхувався, витяглися в нього довгі й тонкі ноги. А що боявся розбитися об воду, вирости в нього лапи передні. А що він позеленів від страху, то став Котило зовсім зелений, а доки летів до води, то це вже була зовсім невелика і нікому не страшна жаба.

Так закінчився той знаменитий поєдинок Бігунця й Котила, про який і тепер виспівують у травні пташки. Сам же Бігунець повернувся до своєї печерки, але мусив зупинитися здивований. Біля печерки стояла гарна, чепурна хатка з обкатаних водою камінців, а на дверях золотом блищала табличка:

БІГУНЕЦЬ

Бігунець хоч і був дуже втомлений, все ж поспішив у ту хатку, бо здогадався: мало бути там чисто й затишно. І мали стояти там крихітні меблі, зовсім такі, які він збирався зробити, бо вікна й двері — це побачив він знадвору — прикрашали химерно сплетені фіранки й гардини, і звісно, хто сплів їх Бігунцеві в подарунок — той-таки його приятель Павук. Неважко здогадатися, що зустріла Бігунця найкрасивіша в світі дівчинка, коси в якої були заплетені і спускалися аж до землі. Голівку їй прикрашав вінок із квітів, що пахли так, як пахне вода, якою вмивається сонце, і від того вінка на груди й спину, наче барвисті струмки, стікали стрічки. Була на дівчині чудово вишита сорочка і барвиста плахточ-ка, а на ногах лискучі й новенькі червоні чобітки.

Бігунець стояв і дивився на це чудо, а що був дуже зворушений, то не вигадав нічого іншого, як скинути шапку -бирку і сказати:

— Доброго дня, дівчинко! Можна, я буду з тобою дружити?

Панна КВІТІВ

ПАННА КВІТІВ

1

Ця дівчинка, що про неї поведемо мову, жила, може, не в нашому часі і, може, не на нашій землі, як і всі, хто живе в казковому світі. Носила вона зелене платтячко, таке старе, що мусила щоранку зашивати його травною. На голові в неї була хустина, схожа на пелюстку, і світилася та хустина між травами, як голуба квітка.

Мала та дівчинка ледь-ледь кирпатий носик, від чого обличчя її здавалося трохи здивоване, і назвали б її люди простою, коли б не її очі. Були вони величезні й зелені, і коли хто придивлявся до них, то здавалося, що то не очі, а зірки якісь особливі світяться. Щось там таке промінилось у них і тріпотіло, таке щось цікаве й славне світилося й жевріло, що годі було не всміхнутися до тої дівчинки й не захотіти погладити її ніжно по голові.

І ще та дівчинка не мала власної хати, не знала ні тата, ні мами, а все кудись ішла, без кінця мандруючи по світі. І це не тому, що була вона така походяча і не могла всидіти на місці, а через химерну свою вдачу. Отже, ходячи отак по світі, спинялася Зеленоочка в якогось господаря, ставала в нього на службу. Спершу той жалів дівчинку і був до неї лагідний, але згодом зникав і до неї, і до її дивних очей. А люди здебільшого тим і химерні, що, як звикнуть до чогось, перестають помічати диво, на яке колись невимірно чудувалися,— хіба ж можна, щоб диво та й жило побіч? Тому й на чудові дівчинчині очі переставали дивуватися, і вже менше усміхалися до неї, і переставали ніжно гладити її по голові. Більше того, дехто навіть починав на неї кричати й лаяти, а дехто й руку підіймав, хоч дівчинка зовсім не була ледача. Вона працювала й працювала, але не так, як дорослі, а всього лиш як дитина.

Йдучи кудись послана, завжди спинялася біля квітки, з якої спивала мед бджола, і стежила за тим пильно. А часом піймає в коробку жука, прикладе її до вуха і слухає, як той жук невдоволено бурмоче, ніби хоче зрозуміти, як це воно сталося, що серед білого дня він забрів у ніч та ще й до того таку тісну і шкарубку?

Іншого разу дівчинка лягала на траву й дивилася, як хилитаються над нею суцвіття трави і як пишуть вони на хмаринках і на синьому

тлі неба щось таке цікаво-небувале. Не кожен таке може уявити, особливо дорослі, в яких вона служила. Через це кричали й сварилися, а часом і руку на неї підіймали. Тоді Зеленоочка плакала гірко, як плачуть усі діти, і з очей її сипалися сльози, чистіші від джерельної води і солоніші від усіх морів та океанів. І коли виливалися з неї ті сльози, шморгала вона носиком і зводила голову. Дивилася якийсь час, як повільно і незграбно ворухаться на небі хмари, тоді зривала травинку і зашивала нову дірку на своїй сукенці. А потім брала в руки патичок і зникала, як зникає дим після того, коли гасне вогнище. Тоді її хороші очі були неначе випиті й змучені, і дивне світло не мінилося і не грало в них, босі ж ноги ступали й ступали в білий порошок і йшли, йшли.

Була дівчинка така мала й тендітна, що цвіркуні приймали її за свою сестру, а жайворони, дивлячись на неї згори, чудувалися: з якого це часу й квіти почали ходити?

Отак ішла вона довго. А коли доходила до тої межі, де кінчається світло і починається темінь, зовсім забувала про невдячного й сердитого господаря, і її виплакані очі знову наливалися чарівною силою. Лягаючи спати, вона довго не заплющувалася. Роса падала однаково на траву довкола й на дерева, на цвіркунів і на неї. Очі були розплющені доти, аж доки не відчувала Зеленоочка, що її кудись несе. Здавалося їй, що не поміж трав вона лежить, а знову-таки йде. І йшла вона отак і йшла аж до світанку, вже до нової межі, де кінчається темінь, а починається світло. І прокидалася з першим погуком птаха, знову маючи очі такі ясні, що зорі порівняно з ними — щось притьмарене й німе.

2

Того ранку було багато сонця, а трава від роси аж голубіла, й кожна павутина, що її розкидали по світі павуки, тримала по великій, світлій, як дорогоцінний камінець, краплині. Ці краплі промінилися і грали, відбиваючи від себе золоті списики променів, а Зеленоочка, прокинувшись у траві, довго сиділа, дивлячись на ті краплі. Її очі того ранку були чудові, як ніколи. Вона встала й роззирнулася і побачила тоненьку стежку. Зрештою пішла по тій стежці, яка привела її до не великої і не малої хати, стіни якої були не білі й не темні, вікна якої

були з круглих шибочок, а дах із очерету. Двері були низькі, давно не фарбовані, а на ґаночку, що складався з двох сходинок, сидів сивий дід, у роті якого стриміла череп'яна люлька. Із тої люльки снувався дим, якийсь трохи й не звичайний, наче стояв на тій люльці напівпрозорий, тонкий і худий чоловічок і топтався по жару обома ногами.

—Доброго дня, діду! — дзвінко сказала Зеленоочка і подивилася на старого такими очима, побачивши які, годі не розчулитись.

Дідок витяг із рота люльку і подивився на дівчинку таки захоплено.

—Яке воно славне! — сказав він лагідно,— А підійди-но ближче!

Дівчинка підійшла і знову зирнула величезними, зеленими й променистими очима.

—А справді славне,— сказав дідок,— Іди я тебе по голівці погладжу!..

Дівчинка підійшла ще ближче, і старий погладив її по голові, власне по голубій пелюстці хустини.

—Ви живете тут самі, дідусю? — спитала Зеленоочка.

—Авжеж, сам,— сказав дід, і прозорий худий чоловічок у нього на люльці затанцював, намагаючись витягти ноги, занурені в жар.

—То, може, вам треба помічниці? — сказала Зеленоочка,— Я вмію все робити: і їсти варити, і прати, замітати й грубу топити...

—Отака маленька? — здивувався дід, і прозорий димовий чоловічок у нього на люльці похилився вбік.

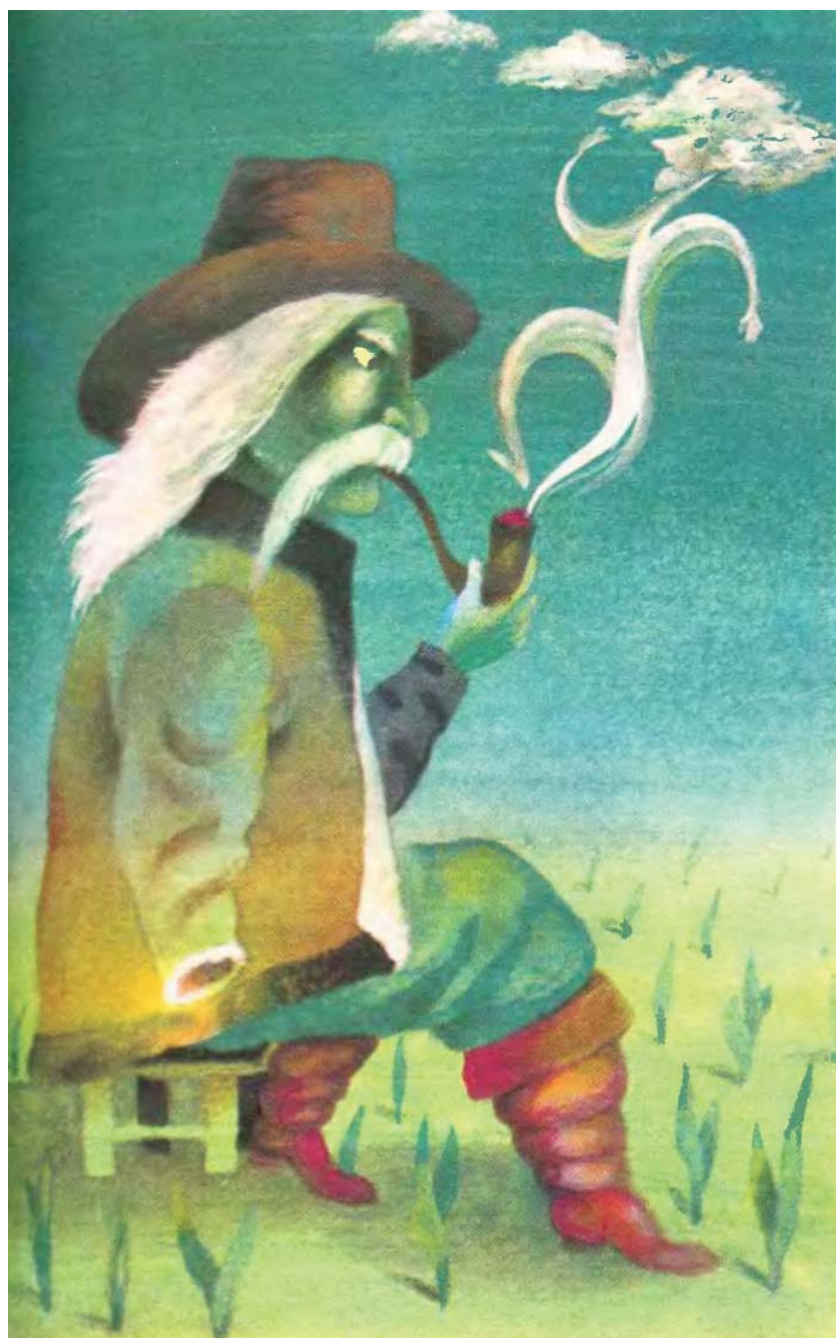
—Це нічого, що я маленька,— сказала дівчинка,— Правда, може, не зроблю все так вчасно, як дорослий...

—Коли так, залишайся,— сказав дід, і димовий чоловічок у нього на люльці начебто вклонився,— В мене небагато й роботи: носитимеш із лісу хмиз... Багато мені хмизу треба...

—Навіщо вам багато хмизу? — спитала Зеленоочка.

—Е-е, багато знатимеш — скоро стара станеш,— засміявся дід, і димовий чоловічок аж застрибав у нього на люльці,— А де твоя мама, дівчинко, чи тато? Де ти живеш, і чи знають вони, що пішла ти в найми?

—Мама й тато? — вигнула брову дівчинка,— А-а, ви про те питаєте... Дивно, чомусь усі питають у мене одне й те ж. А скажіть, дідусю, що таке мама й тато? Я в усіх питалася, і всі з мене сміються...

Тоді запалилися очі старого якимсь дивним вогнем. Він позирнув на малу так, що в тої мимохиті зашкрябалось щось у п'яточці, а на вуста його лягла солодка усмішка.

—Бачу, що ти сирота, дівчинко. Певне, важко тобі жилося в світі?

—Еге ж, я, мабуть, сирота,— сказала тонко й трохи жалісно дівчинка,— Так і мій попередній господар казав. А що таке сирота, дідусю?

—Це коли ні мами, ні тата нема. То питаю: певне, тобі важко жилося на світі?

—Чи важко мені жилося? — спитала дівчинка,— Хто його знає! По-моєму, не важко, бо, коли ставало важко, я брала собі та й йшла.

—Бідненька, бідненька! — сказав дід якимсь нещирим голосом і простяг холодну і кощувату руку, щоб знову погладити Зеленоочку.

—А чого це я бідненька? — здивувалася дівчинка,— І мені таке чудне те слово: сир-ота, начебто я й справді сир. А я, дідусю, тільки дівчинка. Прислужую я, знаєте, так: не добре й не погано, але вмію робити багато чого. Правда, я не зовсім моторна і часто люблю задивлятися на небо. Чи можна буде мені у вас дивитися у небо?

—Скільки завгодно,— сказав дідок.

—А ще я люблю балакати з жучками, цвіркунами і птахами. Попередній господар забороняв мені це робити.

—І вони тебе розуміють? — спитав старий, а димовий чоловічок застрибав у нього на лυльці.

— Хто його зна,— сказала дівчинка,— Та й байдуже це... А ще я люблю дивитися на квіти...

—Дивитися на квіти? — посерйознішав дідок.

—Еге ж. Коли, наприклад, прилітає бджола і починає спивати мед.

—А розмовляти з квітами ти часом не вмієш?

—Та не доводилося,— сказала Зеленоочка,— Я поки що тільки дивлюся... Дивлюся й милуюся...

—Вони й справді гарні, квіти,— заговорив украдливо дід,— Особливо тюльпани... Такі ніжні й лагідні. Я й сам дуже люблю квіти, мене навіть квітковим батьком прозивають. А коли повіє вітерець, вони так чарівно похитують голівками...

—О, ви говорите не так, як інші дорослі! — вигукнула дівчинка,— Бачу, служити вам мені буде приємно...

—Авжеж, авжеж! — захитав головою дід,— Я ж бо із тих, хто співчуває бідним і знедоленим, сиротам і покинутим, сумним і загорьованим. О, ти навіть не уявляєш собі, як я їм співчуваю. Улегшую їм життя, моя любя сиріточко, і ніхто з них ані горя, ні печалі більше не зна...

Він прокашлявся в кулак, і знову позирнув на Зеленоочку. І засвітився в його очах такий вогник, який завжди засвічується в ката, коли полює він на птаха чи мишу.

3

—Оця біла стежка,— сказав старий, стаючи на ганку і показуючи рукою,— доведе тебе до лісу. Ітимеш між трав і можеш скільки завгодно балакати і з жуками, і з цвіркунами. Можеш по дорозі й на небо дивитися, чому б і ні? Потім ти йтимеш повз поле, вкрите жовтими тюльпанами. Можеш подивитися, як бджоли спивають з них мед. Але наказую тобі одне: боронь боже вирвати хоч один тюльпан! Не люблю я, коли рвуть квіти, бо мені тоді тяжко на серці стає.

—Та що ви, дідусю! — вигукнула дівчинка,— Я ніколи не рву і не рвала квітів!

—От і добре,— хитнув дід, і дим з його люльки став довгий-довгий і тонкий. Захитав той димовий чоловічок тонкою й малою голівкою, наче теж у чомусь дівчинку перестерігав.

—Можеш дивитися на ті квіти досхочу,— сказав дід,— Опісля рушиш до лісу, збирай хмиз, скільки донесеш, і повертайся. Сама бачиш, який я старий та кволий, тіло не гріє вже мене, і я мушу весь час палити в грубці...

—А їсти не треба вам варити? — спитала Зеленоочка, сяючи супроти діда ясним своїм зором,— А прибирати в хаті?

—Ні, ні! — замахав рукою дід,— Ти в мою хату й заходити не смій, он повіточка, то в ній спатимеш, сіна там доволі і всього. Я їсти й тобі варитиму.

—Трохи чудна мені у вас служба,— сказала дівчинка,— Але коли вам так добре, дідусю, то й згода...

—От і гаразд! — мовив дід і всміхнувся солоденько,— Може, недовго тобі в мене й трудитися доведеться, дістанеш щось миліше й пожаданіше, кхе-кхе!... А коли буде в мене на дверях замок,— ще

любіше всміхнувся дід, але якось так, що очі його і не всміхалися, а чоловічок на люльці погладшав,— то складай хмиз коло хати. їсти вари сама он у тій літній печі, а харчі я тобі залишатиму в повітці...

—Десь будете ходити, дідусю?

—По селлах,— зітхнув дід,— Як старець: від хати й до хати...

І більше нічого не розпитувала дівчинка, хоч не все їй було ясне, бо покликала її до себе та біла стежка, що кривулясто вилася, гублячись і виринаючи в травах. Трава захитала до неї торочкастими голівками, а вгорі вже дивувався жайворон: що то за синя квітка виросла біля критої очеретом хати? Дівчинка всміхнулася, від чого її зелені очі зблиснули, наче посипали з себе іскри, і забула раптом про свого нового господаря, а пішла собі по стежці й пішла. Поманив її Білий Світ, і їй так захотілося побалакати з жучками й почитати тих письмен, що їх пише на небі трава. Зрештою хотіла побачити й те тюльпанове поле, що розповів про нього дід,— сподівалася велику красу там уздріти.

—Стривай, Зеленоочко,— сказав із ганку дід,— Чим же носитимеш хмиз?

—А оберемком,— здивовано відказала дівчинка.

—Оберемком багато не наносиш,— мовив дід і почав скидати із себе паска. Кинув його дівчинці, і той, Чорний та вигинливий, розпластався біля її ніг, як гадюка.

—Ой, діду! — згукнула дівчинка,— Такий дивний цей пасок!

—Візьми його, візьми,— сказав дід,— Стягатимеш хмиз і на плече собі закладатимеш.

4

Вона взяла того паска, який виявився холодний, як вуж, і мимохіть озирнула його. Але пасок був як пасок, і вона перекинула його через плече. Відтак пішла по стежці, куди її манило, бо голубе, безмірне небо розкинулося навдокіл — блищали в тому небі срібні хмари і дзвеніли жайворони. Земля стелила їй під ноги зелені хвилі трави і кричав своє «Пить підем» перепел. Цвіркуни цвірчали невгомно, дмучи в свої дримби, скільки їм повітря ставало. Тоді моргнув дід лівою бровою, й од його люльки скочив раптом димовий чоловічок і погнав довгими тонкими ногами вслід за дівчинкою. Вряди-годи він озирався, начебто

чекаючи від діда підбадьорення, але той сидів з погаслою люлькою і всміхався так, як всміхається кіт, коли от-от має стрибнути на мишеня.

—Почекай мене, почекай! — гукнув димовий чоловічок Зеленоочці,— Так швидко йдеш, що й сили нема тебе наздогнати.

Зеленоочка здивовано озирнулася. Побачила, що по стежці за нею йде щось чудне: тінь не тінь, дим не дим. Те чудне мало і голову, і руки, і ноги, і тулуб, але було ж все прозоре.

—Ти хто такий? — здивовано спитала Зеленоочка.

—Як хто я такий? — задихано сказав димовий чоловічок,— Хіба не впізнала мене? Це ж я був на люльці старого Кріноса.

—Старого Кріноса? — перепитала Зеленоочка.

—Еге ж, отого діда, що ти з ним тільки-но розмовляла. А я — його дим...

—Ти так і звешся — Дим? — ще більше здивувалася дівчинка.

—Ні, я Димко. Хвали-не-перехвали-більше! Сам Крінос так мене назвав.

—То це він тебе за мною послав?

—Ні,— мовив Димко,— Він сказав: іди, але зроби вигляд, начебто це не я тебе послав, а пішов ти сам. Отже, пішов я сам, а не він мене послав.

—О, я бачу, ти розумний, Димку! — засміялася Зеленоочка.

—Та, здається, що так. Тільки думати багато мені голова болить...

Вони йшли поруч по стежці, і трава шуміла довкола них: шурх-шурх!..

—То, мабуть, ти мені щось сказати хотів, Димку, що так сильно біг?

—Я сказати? — спитав Димко й задумався,— Що ж це я хотів сказати?

—Еге ж, що велів сказати старий Крінос?

—Отака моя голова! — вдарив себе в лоба Димко,— Скажи-но, як я тобі себе назвав на прізвище?

—Та чудно якось. Хвали-не-перехвали-більше!

—Та ж звісно,— зрадів Димко,— Я маю перед тобою нашого господаря похвалити. Він такий славний, і добрий, і розумний, і хоче

щастя бідним людям, і немає кращого за нього, і мудрішого, і славнішого...

—Стривай, стривай,— аж розсміялася Зеленоочка,— Так ти мені словами памороки заб'єш. Хіба наш господар такий поганий, що так його хвалиш?

—Поганий? — здивувався Димко,— Чому поганий, коли я його хвалю?

—Ну вже ж, Димоньку,— погладила його по голові дівчинка,— Коли добрий, то й хвалити його не треба, діло його хвалить, а коли прославляють язиком, то тільки тоді, коли хочуть сховати зло.

—Ти так гарно погладила мене по голові,— сказав, аж очі заплющив, Димко,— Ану, погладь іще!.. Щось таке ти мудре сказала, що й не втямлю я.

Зеленоочка знову погладила Димка, і той знову очі приплющив.

—Хе-хе! — сказав він,— Як добре... То як ти сказала: коли дуже когось хвалити...

—Ну, звичайно, Димоньку,— сказала дівчинка,— Коли добрий чоловік — то він добрий. Навіщо ж його тоді хвалити?

—А коли злий, то каже, щоб його хвалили, чи не так, Зеленоочко? То це значить, що і наш хазяїн злий?

Він став і здивовано вирячив прозорі очі, і його прозоре обличчя стало заклопотане і зняквовіле, тоді як рука мимоволі почала почухувати гостре, але прозоре підборіддя.

—Та я не кажу цього, Димку,— мовила дівчинка, стаючи навшипінки, бо щось перед собою дивне побачила,—

Я тільки кажу, що добрі справи самі від себе добрі і навмисної похвальби не потребують... Чи не це воно, Димку, тюльпанове поле, що про нього старий Крінос казав?

Перед ними і справді розстелилося жовте море. Скільки сягало око, хиталися чаші-голівки, і дивна тиша панувала навколо. Здалося Зеленоочці, що всі ті тюльпани повернулися до неї і дивляться. А може, хтось один звідти дивився, але дивився пильно й печально. І чомусь сумно стало дівчинці — озирнулася вона, щоб спитати про те поле, але не побачила коло себе нікого.

—Гей, Димку! — покликала вона тихо,— Що це за поле таке?

Але їй ніхто не відповів, тільки тиша широко віддунула її голос, і той сумно якось заглух.

Обережно-обережно ступнула дівчинка між квіти, дбаючи, щоб не потолочити їх, і торкнулася однієї з них. Від того впала їй на долоню крапля, що викотилася з пелюсток і затремтіла, вискрюючи.

Зеленоочка взяла ту краплю на язик і сплюнула: була вона гірка й солона, як людська сльоза.

На те пасок, що висів у неї через плече, заворушився і звів голову-пряжку.

— Велике й чудове поле ти бачиш, — сказав він, — Ніде в світі, ні в кого, ні в якій країні та землі немає такого поля.

Чарівне, незрівнянне поле!

Зеленоочка перелякалася. Скинула бридливо паска з плеча, і той упав у траву, скрутившись.

— Хто ти такий? — вигукнула дівчинка, — Чому розмовляєш, паску?

— Я — Пасок старого Кріноса, — прошепотів той із трави, — Всі речі старого Кріноса розмовляють. Всі речі його вихваляють, бо він чарівник великий з великих!..

І знову озирнулася на тюльпанове поле Зеленоочка і побачила, що квіти таки повернені до неї і дивляться з тугою та сподіванням, начебто чогось чекають чи просять.

— Ні, це таки дуже дивне поле, — сказала вона, — Я тут щось таке дивне відчуваю...

— Це велике й чудове поле, — звів голову з трави Пасок, — Ніде в світі і ні в кого...

— Е, ти тільки це й знаєш, — перебила його Зеленоочка, — А моя душа відчуває, що тут щось не так. Щось тут моторошне, бо онде скільки квітів, а мені зовсім не хочеться ними милуватися...

І вона пішла звідти, вряди-годи озираючись, а Пасок поклав на траву мідяну пряжку, і з неї витворилася голова з двома мідними вушками. Потягла та голова за собою шорстке, шкіряне тіло, й воно округліло й залисніло. Великий вуж ліниво і неспішно протягував між стебла тюльпанів тлусте тіло, а голова його прихилилася до землі, бо думав той вуж одну тільки думку: чому, чому знайшлася така людина, котра не захопилася тюльпановим полем?

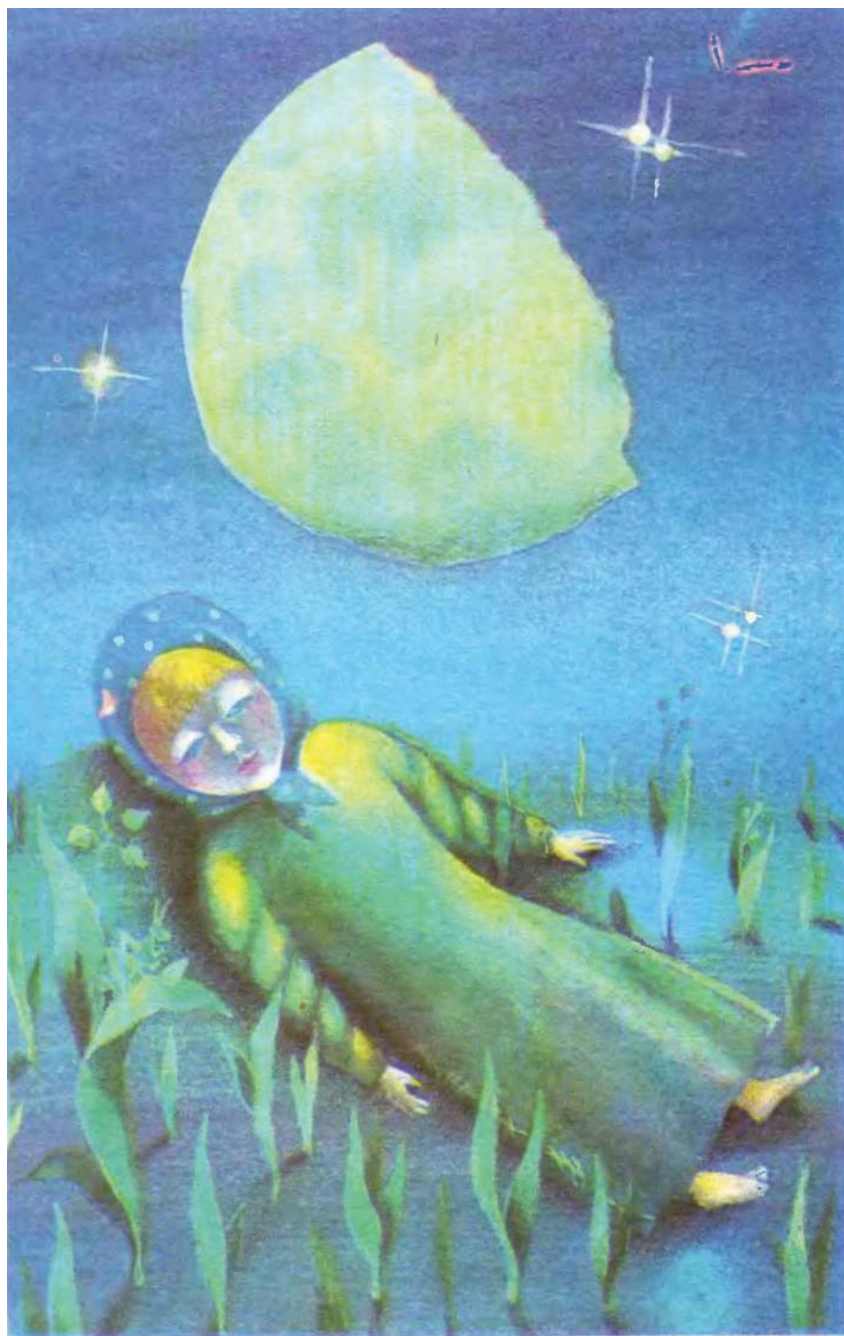

А Зеленоочка досить швидко забула про те, що її засмутило. Була вона дитина, хоч і казкова, і як тільки вступила в ліс, зашуміли над нею сосни і заспівали довкола пташки. А небо між гілками зробилося таке синє, що синішого й не буває. Забула вона про все неприємне й незрозуміле і спершу спробувала збирати хмиз, а як пройшлася трохи по лісі, не зустріла в ньому ані ломачки, ні тріски. Навіть шишок не було під соснами, тож вона дуже скоро забула й те, чого сюди прийшла. Плеснула в долоньки, і під музику пташиного співу пішла собі в танок. І це тривало доти, доки не перечепилася об якусь витку рослину і не впала біля великої мурашиної купи.

— От хто позбирав увесь хмиз! — сказала вона, відкусила травину і, посмоктуючи солодкий сік, задивилася на те, як клопочуться мурашки, тягнучи цурпалля чи переносячи великі, видовжені яєчка. Двоє мурашок, Вунько та Мунько, побачили дівчинку і полізли її вкусити. Тоді вона наставила їм пальця, і мурашки одночасно вкусили його, гадаючи, що завдали смертельного болю. Але Зеленоочка тільки засміялася, бо стало їй лоскітно, а два ображені мурашині воїни полізли назад у мурашник розказувати про свої подвиги.

Зеленоочка ж забула вже й про мурашник, бо побачила маленького, але дуже серйозного жучка, який так уперто перелазив через бадилину, що весь час із неї скочувався і перекидався на спину. А що був він дуже впертий, то знову перевертався на животик і знову повз на ту ж таки стеблину, тоді знову перекидався і знову мотиляв лапками в повітрі. А що таки був дуже й дуже серйозний, то знову ставав на рівні і знову повз.

Так тривало доти, доки стояло на небі сонце, і дівчинка так і не втомилася стежити за тим серйозним товстуном, зате втомився сам жучок, бо й сонце вже зайшло, тож він тут-таки й заснув, щоб набратися сили, а вранці таки переповзти через ту бадилину. Зеленоочка теж утомилася, а що хмизу так і не знайшла, то й вирішила не повертатися до господаря сьогодні. Вона перевернулася на спину й позіхнула. І від того позіхання прийшла на землю ніч, і всі заснули, окрім хіба що тих, для кого ніч — це день, і дівчинка теж заснула, сподіваючись, що присняться їй неабиякі сни.

Старий же Крінос чекав і не дочекався хмизу, тож стурбувався й пустив Димка вистежити, де це поділося те дівча з такими дивними очима. Він сидів на ганку й думав, що ця мала чомусь турбує його більше, ніж то годилося, а ще він думав про те, що з неї вийшов би дуже й дуже гарний тюльпан.

У цей час Димко блукав по лісі, шукаючи Зеленоочку, а коли стало зовсім темно, сів на пеньок і задумався. І думав він тільки одну думку, яку й досі не міг утямити: чи треба вихваляти по-справжньому добрих людей, а чи їх похвалить діло, яке вони чинять. Від думання заболіла йому голова, і то так, що він і чхнути боявся. Тому-то він знову пішов блукати, а коли знайшов Зеленоочку, то світив уже місяць і роса падала на Світ і на все живе в ньому. І побачив Димко розплющені Зелені Очі, в які западала роса, і зрозумів раптом димовий чоловічок, що дівчинка, яка спить перед ним, трохи незвичайна. Тому він став біля неї на коліна, поцілував кінчик зеленої суkenки, яка була зашита-перешита травою, і вирішив сторожувати її, а заодно й подивитися, чи не піде куди її Сон. А Сон вийшов з грудей Зеленоочки й пішов на довгих і тонких ногах, і за ним на так само довгих та тонких ногах подибавав Димко, і йшли вони так, однимірно похитуючись, а прийшли звісно куди — на оте поле, чудне і жовте.

—Слухайте, слухайте, квіти! — сказав Сон Зеленоочки,— Мене послала до вас моя господиня, панна всього живого й зеленого...

—Вона панна всього зеленого й живого? — здивовано вигукнув Димко.

—Еге ж, - сказав Сон Зеленоочки,— Вона панна всього живого й зеленого, хоч, може, й сама про те не відає. А може, вона таки хоче бути нею, хіба я знаю? Знаю тільки, що вона любить цей світ, все живе й зелене в ньому. Тому й послала спитати у вас, квіти, яке чаклунство над вами учинено і чому плачете ви людськими гіркими сльозами?

Але квіти мовчали, тільки шелестіли тихо, і роса на дні їхніх суцвіть наливалася жовтою гіркотою й солоністю.

—Я Сон Зеленоочки,— сказав урочисто Сон,— Мене послала вона для того, щоб розгадати вашу таємницю...

Чому ви смутні і печальні?

Але тюльпани мовчали і вже не шелестіли тихо, а стояли, понурившись, густо заліті місячним промінням. Тоді засміявся тихо Димко і плеснув прозорою долонькою Сон Зеленооччин по плечу.

—Хочеш, я тобі відповім,— сказав він,— Але спершу ти мені відповідж...

—Питай,— сказав урочисто Сон.

—Чи правду мені сказала Зеленоочка про те, що добрі похваляються ділами своїми, а хвали потребують тільки лихі?

—Свята правда! — сказав Сон.

—Тоді знай! — вигукнув Димко,— Всі ці тюльпани — люди! Це бідні, нещасні, скорботні люди, яких перетворив мій господар у гарні квіти, щоб не мучилися вони. Скажи, чи варто за таке його хвалити?

Тоді зірвався раптом над долиною вітер. Шалена повітряна хвиля гойднула тюльпани, викинули вони із себе гіркі краплі і захитали головами. Вітер хапнув Димка, і той закричав раптом тонко й пронизливо і знявся у небо, де й пропав. Стояв здивований і здерев'янілий Сон Зеленоочки, а з тюльпанового поля повільно виповз, сяючи мідними вухами, великий тлустий вуж.

—Іди геть із цього поля щасливих та гарних,— прошипів він,— Іди геть, бо розіб'ю тебе.

Він засичав, високо зводячи голову, а Сон Зеленооччин перестрашено позадкував.

—Почекай, Вуже,— сказав він,— Я ще одне хочу запитати. Ці тюльпани й справді гарні. І поле це таки чудове, але я хочу запитати ще одне, Вуже...

—Нічого не треба в мене питати,— зашипів Вуж,— Нічого не можу я знати. Нічого не відповім тобі, крім одного: це поле щасливих та гарних...

—Але чи вони, ці люди,— розпачливо вигукнув Сон Зеленоочки,— хотіли стати тюльпанами?..

Та Вуж зашипів, і засичав, і вистрілив просто в обличчя Сну роздвоєним язичком, і кинувся тікати геть Сон Зеленооччин з того поля щасливих та гарних, аби встигнути прискочити до своєї господині, очі якої були повні роси і яка дихала на повні груди чистим лісовим повітрям. Біля неї спали мурашки і пташки, трава і жалива, дерева і ніч серпнева, дзюркотливий струмок і поважненький, дуже

серйозний жушок. І тихо співав їй цвіркунець із бандуркою, а Зелений Світ пив росу і напивався, а місяць світив і розливався. Щедра тиша текла і пливла, і так якось дивно стало на серці в Зеленоочки, що розплющилася вона й зирнула в небо. І здалося їй, що не зорі вона бачить, а очі, і дивилися вони на неї й поморгували, а коло неї сидів її Сон і тихо плакав, розказуючи, що він побачив та почув. Але найбільше скаржився він на те, що на останнє запитання ні Вуж, ні тюльпани так і не відповіли.

6

І вперше задумалася серйозно Зеленоочка, хоч була вона дитина і ніколи ні над чим тяжко не задумувалася. Раніше, бувало, коли не подобався їй господар, у якого служила, то й забувала вона його і йшла собі геть, а він лишався десь за спиною, в темені, і зовсім зникав із її пам'яті. А вона й далі вільно пила собі сонце і слухала спів пташок і тішилася з усього, що було веселе й гарне. І ось тільки тепер відчула вона незбагненну тривогу, щось занепокоїло і знітило її. І подумала дівчинка: чи годиться їй і зараз забратися й піти собі геть, залишити це таємниче поле і не менш таємничого старого Кріноса? Може, варто зробити так, як робила раніше: махнути рукою й піти, забути про все, що її непокоїть?

Отак сиділа Зеленоочка й дивилася на світ великими і зчудованими очима і думала. Думала, думала, а очі її бли-мотіли в ранковому світлі так прегарно, що, коли б побачили її в цю хвилю Димко та Вуж, стали б вони дівчинці довічними друзями. Але Димко в цей час топтав вогонь у Кріносовій люльці, а Вуж спав між тюльпанів. Сам же старий Крінос приклав долоню до лоба і видивлявся, чи не йде дівчинка, що пропала, із в'язкою хмизу? Цієї ночі він знову про неї думав, і таки зміркував, що вийде з неї чи не найкращий і найжовтіший тюльпан. Бачив в уяві той тюльпан і тішився з нього й милувався, бо навіщо їй ходити по світі, такий мізерній та вбогій, коли можна стати гарною чудовою квіткою?

Ця думка втретє прийшла до нього, коли прокинувся. І Крінос навіть потоптався коло печі, в якій варив зілля, що перетворює людей на тюльпани, і зітхнув тяжко. Та й зараз він зітхнув, сидячи на ґанкові, і лаяв себе подумки, що був нерозважний і не наносив собі хмизу

заздалегідь — не виглядав би тепер ту Зеленоочку, а сидів би і помішував вариво. І те вариво так би пахло, що йому й поспівати під ту хвилю захотілося б. А це він і зробив би — такий уже вдався у цьому світі, що тільки тоді йому добре ставало, коли варив оте зілля.

— Так, Димку, так, — казав він, — Мені тільки тоді по-справжньому добре, коли людям добро творю. А я таки добрий, Димку, бо допомагаю бідним та нещасним. Навіщо їм топтати землю, коли вони бідні й нещасні, хай краще гарними, чудовими квітами стануть. Нема, Димку, кращого й сердечнішого за мене, бо ніхто в цілому світі не робить, Димку, людям такого добра...

Димко вигнувся боком, якимось не так, як завжди, коли старий Крінос промовляв ці слова. І чомусь не схилився у звичному поклоні і не повторив сказаних слів, як це робив завжди, тільки висмикнув одну ногу із жару, начебто йому запекло, і замахав нею в повітрі.

— Ти чимось стривожений, Димку? — спитав Крінос.

Тоді зітхнув Димко і сказав знехотя:

— Я знаю, що ти добрий із добрих, старий Кріносе. Але хіба неправда, що коли чоловік добрий, то його й хвалити не треба, а хвалять тоді, коли хочуть сховати щось негарне?

На ті слова засопів Крінос сердито чи ображено.

— Не свою думку ти вимовив, Димку! Хто тебе цього навчив?

— Чому це не моя думка? — обурився Димко, — Хіба я не можу придумати таких слів?

— Звісно, не можеш, Димку, — засміявся недобре Крінос, — Дурненький ти і можеш тільки повторювати думки чужі.

— Це я дурненький? — обурився ще більше Димко, — А хто мене називав весь час розумним?

— Ну, добре, добре, Димку, — всміхнувся Крінос і погладив його по голові.

— Ти так гарно погладив мене по голові, — аж очі приплющив Димко, — Ану, погладь іще!..

— Стривай, Димку. Ти й справді в мене розумний, і я несправедливо обмовив тебе дурненьким. Я тебе ще двічі погладжу по голові, коли ти скажеш, хто тобі сказав ті слова.

— Які слова? — перепитав Димко.

— Ну, ті, що ти сказав.

—А які я сказав?

—Про те, що доброго чоловіка й хвалити не треба...

—Це я сказав ці слова,— мовив Димко й аж очі приплющив, чекаючи, що його погладять.

—А тобі хто сказав? — спитав вкрадливо Крінос і наблизив долоню до Димкової голови.

—Зеленоочка сказала,— мовив Димко і замуркотів, бо Крінос таки погладив його.

—А ти, коли розумний, не слухай Зеленоочку,— з солодкими нотками в голосі проказав Крінос,— Не може маленька дівчинка знати більше, ніж я, великий та дорослий. Не може маленька дівчинка більше за мене розуміти. Окрім того, хіба ти не помітив, Димку?

—Чого?

—А того, що вона носить убогу сукенку, яка вся геть позашивана травою. І того, Димку, що вона таки сирота. А що це значить, мій маленький розумничку?

—Що їй гірко живеться в світі! — вигукнув Димко.

—Ну ж звісно, розумничку! — сказав Крінос,— І ми їй допоможемо, правда?

—Певне! — рішуче сказав Димко,— Бідним та нещасним треба допомагати...

—Ми з неї зробимо найкращий із кращих жовтий тюльпан,— сказав, солодко примружившись, старий Крінос.

7

А дівчинка все ще сиділа в траві, думала й дивилася на світ великими й чудовими очима. І була така незворушна, що двоє мурашок, Вунько й Мунько, які знову прийшли вкусити її за пальця, щоб потім похвалитися своїми подвигами, зупинилися вражено і штовхнули один одного плечиком.

—Гей, Муньку,— сказав перший,— ти бачиш?

—Бачу, Вуньку,— сказав другий,— Це, здається, не проста дівчинка.

—А якщо це фея, Муньку?

—Фея вміє розмовляти з деревами, комахами та звірами.

—А я думаю, що це фея, Муньку. Дуже вже вона гарна.

—То, може, втечемо, Вуньку? Бо коли це фея, вона не подарує нам того, що ми кусали її.

—Справжня фея не буде на таке сердитися, Муньку. Давай підійдемо ближче.

Вони підійшли і почули раптом голос. Голос, що впливав із вуст дівчинки, голос тихий, теплий і солодкий, як мед. Голос задумливий та сумовитий, бо роздумувала вголос Зеленоочка, і Мунько з Вуньком застигли, стуливши писки,— чудним їм здалося розуміти людську мову.

—Цей дивний, дивний сон,— казала Зеленоочка,— Ця незвичайна долина тюльпанів, де не співають ні цвіркуни, ні пташки... Чогось мені страшно повертатися і до тієї критої очеретом хатини... І немає нікого, зовсім нікого, з ким могла б я порадитися. Слухайте, мурахи й комахи, пташки, дерева й трави. Слухайте, квіти й зілля! Після того, що я побачила і знала, не можу я бути серед вас весела. Чомусь смуток поселився у моєму серці, як черв'як у яблуку. Я не можу забути те жовте поле, хоч це так легко: узяти й забути... Тут щось негаразд, бо квіти мусять бути веселі, на те вони й квіти. Мусять бути веселі трави й дерева, бо всі вони зелені і дають плоди. Щось я не розумію в цьому і щось мене турбує...

—Чуєш, Муньку,— штовхнув брата перший мурах,— Вона таке дивне каже...

—Еге ж, не випадає її й кусати,— сказав Вунько,— А може, ми, Муньку, все-таки втечемо? Якось моторошно мені стає...

—Такий ти страхополох, Вуньку! Давай відгукнемося до неї, може, вона почує.

Але вони не встигли відгукнутися, бо на стежці з'явився прозорий димовий чоловічок і сердито тупнув ногою:

—Ти чого, ледача дівчинко, не несеш старому Кріносу хмизу? — сердито сказав він.

—Я думаю, Димку,— лагідно сказала дівчинка й подивилася на димового чоловічка такими великими й гарними очима, що в того аж сльоза на око вибилася,— Ти, здається, зі мною не привітався. Доброго ранку, Димку! — сказала Зеленоочка й погладила Димка по голові, від чого аж зовсім перестав бути сердитий Димко і закліпав розчулено

прозорими очками,— Ти розумний і добрий, Димку, то скажи мені: чому я сьогодні смутна і чому не веселюся, хоч сонце світить чудово, а все навколо таке веселе?

—Бо ти забула принести старому Кріносу хмизу,— несміливо сказав Димко.

—Хмизу я ще принесу... До речі, де він, той хмиз? Але не це мене турбує. Йди-но, Димоньку, сядь мені на коліно...

—Е-е, щось тут на чудне заходить,— сказав Мунько, почісуючи лапкою шийку,— Може, й справді нам піти геть?

—Давай подивимось, Муньку,— сказав перший мурах,— Все-таки ми все розуміємо, що вони говорять...

—Мені ніяково сідати тобі на коліно,— сказав соромливо Димко,— Та й послав мене старий Крінос не для того. Послав, щоб ти хмизу скоріше принесла...

Але він все-таки присів Зеленоочці на коліно, і вона ніжно погладила його по голові.

—Я багато земель обійшла, Димоньку. І скрізь квіти були як квіти, і відчувала я, що справно вони живуть і все на землі гаразд. Я наймалася на службу, і хоч скрізь мене проганяли, не мала я ні до кого лихого серця — така я вже народилася, щоб по землі ходити, і тільки вдаю, що наймаюся до когось. Насправді я перевіряю, чи скрізь однаково й гарно світить сонце, чи однаково гарні пісні співають пташки й цвіркуни і чи скрізь я можу вільно й радісно сміятися.

—А що ти їси? — спитав Димко.

—Мені не треба їсти, Димку, хіба пити. І п'ю я росу, Димоньку, власне, вона сама наливається в мене, коли сплю.

—То ти не проста дівчинка, Зеленоочко? Ти якась дивна...

—Я — це я, Димоньку. І мені завжди здавалося, що я таки проста дівчинка. Скрізь це було так, і тільки на вашій землі я занепокоїлась. Щось дивне й негарне тут відбувається. Скажи мені, Димку,— мовила вона і знову погладила чоловічка по голові. — Чи правда те, що мені приснилося?

—Я не знаю, що тобі приснилося,— сказав Димко, приплюсуючись від задоволення.

—Чи правда, що те тюльпанове поле — перетворені у квіти люди?

—Це правда! — сказав над ними раптом громовий голос, і вони підхопилися вражено, а Мунько й Вунько перелякано залізли під грудку і аж позаплющували свої ледь помітні оченята. На стежці стояв старий Крінос. Довгі сиві вуса спускались у нього аж до грудей, які ходили задихано. В руці він мав важкий костур, а очі блищали поважно й трохи сердито.

—Це правда,— сказав він,— і я радію, що ти така турботлива, дівчинко. Ти сирітка і знаєш, що таке горе на землі. Все те тюльпанове поле — таки справді люди. Бідні, нещасні люди, яким тільки я захотів допомогти. Можливо, вони й зараз не забули свого колишнього нещастя, через те так невесело на тому полі. Але вони пізнають радість, бо вони цвітуть. Бо вони — квіти, які прикрашають землю, а не нещасні бідаки, які цю землю потворили. Я знайшов таке зілля, Зеленоочко, і чиню велике, добре діло!

І коли сказав він ті слова, дивна тиша утворилася навколо. Начебто позникали птахи і позамовкали цвіркуни, пропав і вітер — листя й пелюстя позавмирало й опустилося. Чутно стало, як важко дихає Крінос і як важко дихає, дивлячись на нього, Зеленоочка.

—Велике й добре діло він чинить! — вигукнув Димко.

—Так, велике й добре,— сказав Крінос,— І було б славно, коли б і ти захотіла від мене такої ласки. Ти тоді пішла б до тих тюльпанів і пересвідчилася б, що вони таки щасливі.

—Мені снівся сьогодні сон,— сказала Зеленоочка.

—Я знаю про твій сон,— відказав Крінос,— Мені оповів про те Вуж, якого я послав, щоб допоміг зібрати тобі хмиз.

—Але той Вуж не відповів моєму Сну на одне питан-ня,— сказала Зеленоочка,— На одне велике й важливе питання.

—Яке ж це питання? — спитав Крінос.

— Чи вони, ті люди, хотіли стати тюльпанами? Тоді засміявся хрипко Крінос і заблискотів очима, аж вогники в них запахкотіли.

—А це ти повинна спитати в них сама,— сказав він,— Я ж пропоную: стань тюльпаном, і про все дізнаєшся. А не хочеш ставати тюльпаном, піди спитай у них теж. Я тим часом тут хмизу назбираю...

Він схопив Димка і поставив собі на люльку, яка вже стриміла в роті, і затанцював, завигинався Димко, притоптуючи жар, у той час як Зеленоочка дивилася широкими й незмигними очима на Кріноса. Личко її було бліде, а очі начебто й пригасли.

— Чого ж стоїш? — сказав Крінос, — Піді спитай, що їм краще: жити в холоді, голоді й бруді, помирати щодень і не померти чи цвісти в чистому полі прегарною квіткою?

Він пішов по стежці, важко гупаючи чобітьми, а Зеленоочка аж руки заломила, так важко й сумно зробилося їй на серці.

Тоді заспівав у неї над головою жайворон, і вона звела голову, бо зрозуміла, про що він співає.

— Бідна, бідна Зеленоочко, — співав той, — Бідна, гарна Зеленоочко! Що ти можеш учинити і що можеш удіяти?

Таки правду сказав Крінос: щоб пізнати горе чи щастя тюльпанів, треба самому стати тюльпаном. А коли ти ним станеш, то ніколи, гей, ніколи їм не зможеш допомогти! Бідна, бідна Зеленоочко, бідна, бідна дівчинко в зеленій суконці, підшитій травую!..

І бідна, бідна дівчинка в підшитому травною платті схилила голову й пішла, ледве перебираючи ногами, назад, до тюльпанового поля, бо над головою в неї і справді померкло сонце, і хмари напливли на його чисте плесо. З тих хмар протяглися віддаля чорні руки — давали напитися найспраг-лішим і найвисохлішим. І доки йшла Зеленоочка, доти збиралися над нею хмари, а коли спалахнула перша блискавка, в лісі вдарила сокира — це рубав хмиз старий Крінос. У роті в нього стриміла люлька, в якій танцював, витягуючи і затоплюючи в попіл ноги, Димко, а на вустах лежала крива посмішка — думав у цей час старий Крінос своє, і те, що він думав, навряд чи було гарне або ж добре.

Тоді озирнулася Зеленоочка на хмари, що купчилися над головою, на дерева, що сумували за спиною, на траву, що добігала до її ніг, і з великих, чудових її очей бризнули раптом величезні сльози.

— Хмари, хмари! — крикнула вона тоненько, зводячи малі, худенькі ручки, — і ви, дерева, і ви, трави! Дайте мені трохи своєї сили і свого розуму! Дайте мені зрозуміти мову тюльпанів, щоб пізнала я, чи не коїться тут, у вас, велике лихо? Я повинна це зробити, бо інакше ніколи-ніколи не зможу вже бути веселою, безтурботною і щасливою!

На те спалахнула блискавиця і голосно проїхався по небі грім. Відтак зашуміли дерева, і тихо відгукнулася трава. І диво дивне відчула Зеленоочка: здалося їй, що вона сама перетворюється в дерево, квітку чи траву. Що ноги її корою вбираються, зведені руки — гіллям, а тіло — стеблом. Що в неї потік раптом сік, як тече в зіллі, і суконька її ще зеленіша зробилася від трави, що нею була залатана. Зрештою, і ця трава теж наповнилася соком і проросла. Голуба її хустина синім пелюстям стала. І жайворон, ударивши крильми об сухий синій простір, закричав раптом на весь світ:

—Квітка, квітка нова утворилася! Ні, це Панна квітів прийшла на землю, дивіться, дивіться, дивіться!..

Тоді перестав рубати хмиз старий Крінос, і Димко насторожено завмер на його люльці.

—Що це воно там діється, Димку, га? — спитав Крінос.

—Здається, нова фея на землі народилася,— сказав трохи нетямкувато Димко.

—Що це ти мелеш, бовдуре? - сердито гримнув Крінос.

—Коли я для вас бовдур, а не розумничок, то я можу і піти,— ображено сказав Димко.

—Та сиди ти! — плеснув його по плечах Крінос і так зашкварчав люлькою, що Димко знову був вимушений танцювати. Старий же Крінос змахнув сокирою і став рубати далі.

9

А вона йшла. Важко уявити собі, як іде квітка, але не зовсім і квіткою вона була, а дівчинкою. Через те не так ішла, як пливла. Зрештою, вона й не відчула свого дивного перетворення. Здалося тільки, що виросла й набралася сили, якої не знала раніше. Все в ній співало й нуртувало, а невпевненість і безпорадність, що їх відчувала досі, зовсім пропали. Очі її стали ще більші і гарніші і почала вона ними незвичайно бачити світ. Прозирала не тільки те, що твориться в повітрі і на землі, але й під землею: бачила коріння, що п'є земні соки, і земних істот, що здивовано поспинялися і повернулися до неї. Здивовано замовкли трави і все живе в травах, дерева і все живе на деревах. Птахи спинились у своєму льоті, а Вуж, який прокинувся серед тюльпанів, відчув тривогу. Звів голову й подивився, що це воно діється чудне.

Старий Крінос перестав рубати хмиз, зирнув на небо, а небо й справді було під цю хвилю незвичайне: спалахували в повітрі зливи і тяглися до землі. А поруч зацвітали латки незайманого небесного шовку — зливи блукали, по землі, начебто промацуючи те місце, де вони найпотрібніші, а може, це повиростали в хмар ноги і йшли вони туди, де їх давно чекали?

Зеленоочка вже доходила до тюльпанового поля. Велике й неозоре, воно було покрите пишним цвітом. Але не цвіт уразив дівчинку, а те, що побачила вона під поверхнею землі тисячі й тисячі зігнутих і скорчених людей, тисячі звернених угору облич, з ротів яких і виростали жовті квіти. Тисячі скручених, але й зведених рук, котрі хотіли прорізати землю і не могли, тисячі скручених спин і підтиснутих ніг. І почула Зеленоочка тисячний стогін з тисяч грудей. І був він глухий і затамований, бо роти в тих людей були заліплені тюльпанами. Тисячі очей безперервно плакали, і сльози котилися по брудних, спотворених гримасах, чорних обличчях.

Тоді й помітив дівчинку Вуж, і хоч і змінилася вона дуже від перетворення, все-таки впізнав її і, як сторож цього поля, не захотів підпустити ближче.

—Ану завертай! — закричав він,— Завертай, бо переб'ю тебе навпіл!

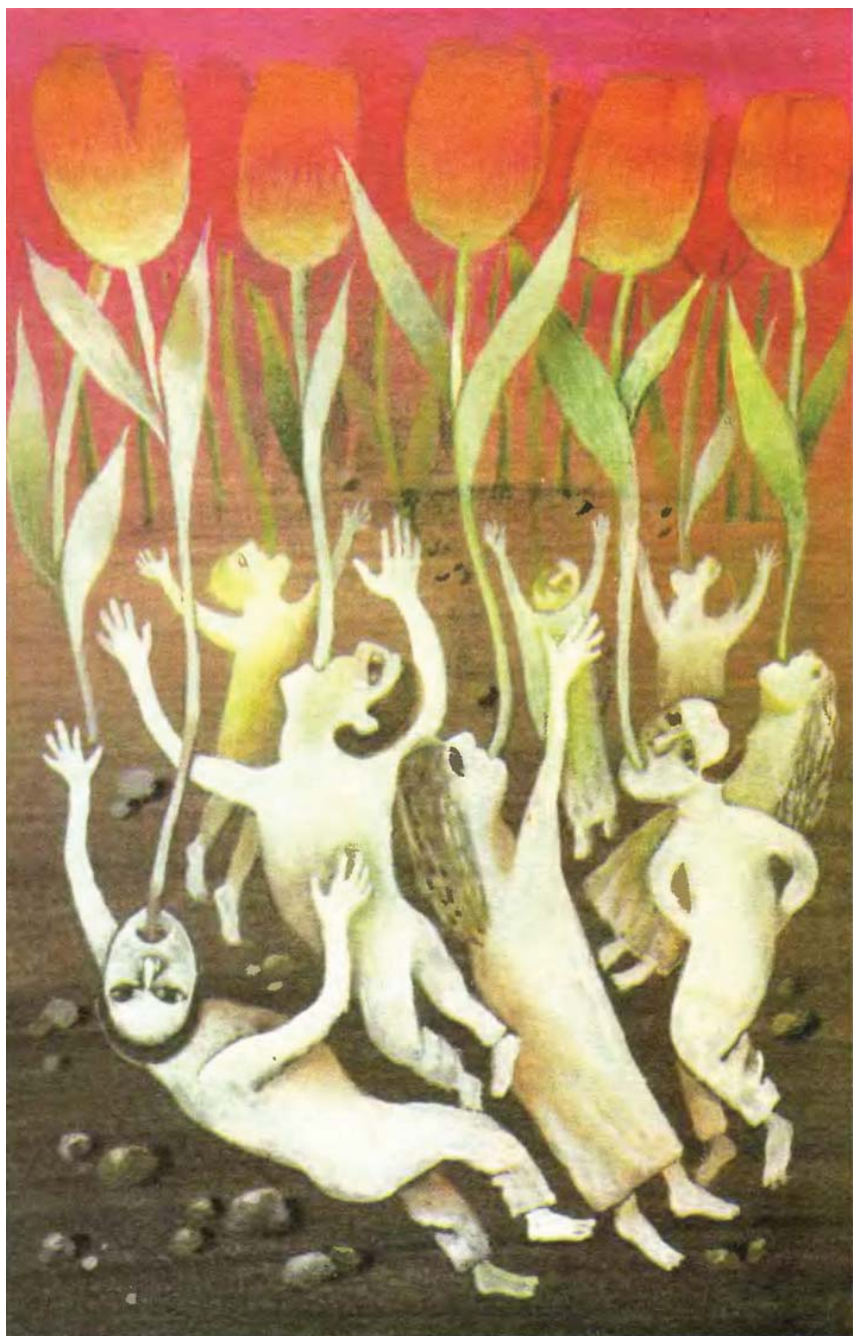
Але до нього простяглася мала й ніжна долонька і торкнулася його голови. І відпало навіки його жало, і закричав він тонко, як дитина, якій дають лупня.

Від того зовсім стривожився старий Крінос.

—Щось там, у полі, відбувається,— сказав він.

—Ти ж сам послав туди Зеленоочку,— відповів йому Димко.

—Щось там відбувається не те, що я гадав,— сказав Крінос і, підхопивши рукою сокиру, швидко пішов із лісу. І чим далі, тим пришвидшував ходу, вряди-годи задираючи голову й зиркаючи в небо. Хмарки й досі грали сліпими дощами, але здалося йому, що такі збираються сюди. Сходяться звідусіль, тягнучи за собою довгі тіла, і, побачивши це, вже щодуху побіг старий Крінос. Чоботи його лунко били об землю, і сам він ріс, стаючи все більший та більший. Обличчя його перекошилося від люті, і не було вже на ньому ні погідного виразу, ні усмішки. Гунав чоботищами так, що, здавалося, гримить звідусіль

грим, а Димко, безсилий втриматися на люльці, злетів і перелякано впав на землю. Він сів біля тої грудки, під якою ще й досі ховалися Мунько й Вунько, і затулив долонями вуха. Тоді Мунько й Вунько побачили, що є такий, котрий боїться більше за них, і вилізли зі сховку, а потім і на дерево подряпалися, бо все-таки цікаво подивитися, що це воно там відбувається.

А Зеленоочка начебто і не чула дикої за собою погоні. Вона була така вражена побаченням, що не могла й пальцем кивнути.

—Так ось яке твоє добро, старий Кріносе! — прошепотіла вона, — Он для чого треба було безперервно тебе хвалити! Невже ці люди й справді хочуть бути там, у землі, неville їм там добре?

Тоді почула вона, що побіч неї шепоче трава. Побіч неї стояла дика грушка, зашепотіла й грушка. Зеленоочка зрозуміла ту мову, бо це про неї і до неї був той шепіт.

—Панна квітів прийшла! — шелестіла грушка, — Всі тебе довго-довго чекали. Мерщій розчаруй те поле!

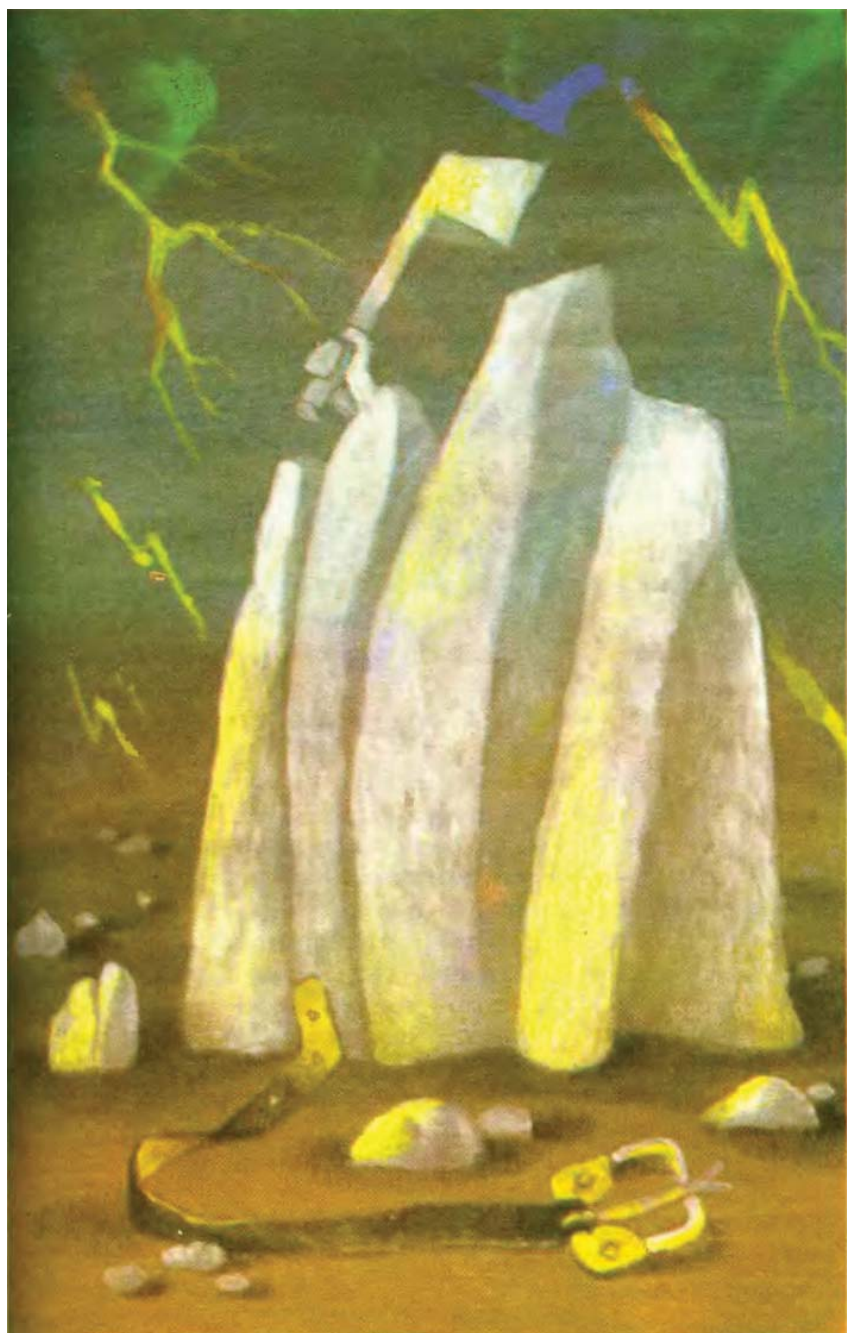
—Панна квітів з'явилася, — шамотіла й трава, — Принеси звільнення цим закликом у тюльпани, адже вони так довго тебе чекали!

—Хто вам сказав, що я Панна квітів? — мовила Зеленоочка, — Я проста собі дівчинка, може, трохи й казкова, сирота, яка блукає по світі. Я тільки можу поспівчувати цим нещасним...

—Не барися, Панно квітів! — зашепотіла грушка, — Не барися, бо вже старий Крінос біжить!..

Тоді озирнулася Зеленоочка і справді почула шалений тупіт Кріносових чоботиськ. І почула вона жарке його дихання, і почула свист його сокири, якою розмахував він, біжучи. Стало страшно на мить Зеленоочці, і, як там, у лісі, озирнулася вона на хмари, що такі сходилися до цього поля, і на грушку, що підбадьорливо до неї зашелестіла, і на траву, що хвилювалася біля її ніг. Тоді вона стисла щосили кулачки, і з великих, чудових її очей знову бризнули величезні сльози.

— Хмари! Хмари! — крикнула вона тоненько, зводячи малі, худі ручки, котрі наче ніжне пелюстя були, — злийте на це поле свою воду. Лийте воду, а ти, сонце, печи! Збудіть цих людей, і хай ті, хто не хоче тут залишатися, хай усі ті встануть!

Саме в цей момент зійшлися над полем хмари, і від того, що вони зіштовхнулися поміж себе, спалахнув величезний круглий вогонь. Цей вогонь упав на старого Кріноса і за мить перетворив його на величезну каменюку. Цей вогонь упав на мідні вуха сторожа поля Вужа, який і досі сопив поміж тюльпанів, і той знову перетворився у пасок з мідною пряжкою.

Цей вогонь прокотився через поле, як величезне світило, і розсипав навдookіл тисячі іскор. На заході з-за хмар визирнуло сонце, й іскри застрибали навколо, підстрибуючи і згоряючи. Водночас линув з усіх хмар, що зібралися над полем, дощ, і цей дощ, просвічений сонцем, раптом зазвучав, витворюючи нечувану, дивовижно гарну музику. Зеленоочка ступила крок наперед і простягла руку. І на той її помах заворушилося тюльпанове поле. Тисячі тисяч ротів випльнули раптом пророслі з рота жовті тюльпани, і ті злетіли вгору, наче водограй. Тисячі тисяч рук прорвали нарешті землю, і дощ полив по їхніх почорнілих тілах. І здавалося від того, що всі вони плачуть чорними слізьми, і це був найрадісніший плач, що його колись чула Зеленоочка. Адже знову вони стали людьми, знову могли рухатися і радіти сонцю. Можливо, через те підвели вони руки вгору, назустріч дощу, і той мив їх і мив — відтак затанцювали всі разом, викидуючи щасливо руками й ногами, і зі щасливим сміхом та плачем жадібно пили і дощ, і сонце, що щедро на них лилися.

10

Тоді відчула Зеленоочка, що вона дуже стомилася. Так стомилася, що не може вже й повік утримати, а хоче виспатися і відпочити. Дощ змив із неї те, в що вона перетворилася. Кора спала з її ніг, а руки й тіло вже не були гіллям та стеблом — по жилах не сік у неї прокочувався, а звичайна людська кров. Суконка її намокла, і розкислі травинки прорвалися, оголюючи дірки. Голуба хустина її теж змокла і зовсім не подобала на пелюстя. І пішла вона помаленьку, ледве-ледве плентаючи ногами, туди, де й досі звішувались із гілок, намагаючись все-таки угледіти, що воно там діється, Вунько й Мунько. По дорозі вона зустріла величезний камінь, якого раніше тут не було, із зведеною високо вгору кам'яною сокирою. Біля того каменю тулився зляканий і змерзлий Димко. Він побачив Зеленоочку, яка йшла по блискучій від

калюж дорозі, і раптом вискочив їй назустріч, схиливсь у поклони і заговорив швидко й улесливо:

—Ти така славна, добра і розумна, Зеленоочко. Таки не старий Крінос, а ти хочеш щастя бідним людям, і немає мудрішої за тебе, кращої і славішої!..

—Це ти, Димку? — засміялася дівчинка, — Хвали-не-перехвали-більше!

—Я хочу тобі служити, — сказав Димко, — Я можу навіть притягти тобі Кріносову люльку і топтатиму для тебе жар...

—Ні, Димку, — похитала заперечливо головою Зеленоочка, — Хіба ти забув мою науку?

—Твою науку? — спитав здивовано Димко, — А яка була та твоя наука?

—Коли добрий чоловік — то він добрий. І не треба його хвалити... Димко стояв перед цією і справді непоказною, мокрою та змороною дівчинкою і здивовано кліпав прозорими очима.

—Але коли я не буду когось хвалити, то ким же я буду?

—Димом, — сказала Зеленоочка, — Тим, ким ти і є.

І ще здивованіше закліпав прозорими очима Димко і розтулив рота, бо дуже хотів зрозуміти, що ж хотіла сказати тими словами Зеленоочка, але ніяк не міг розчовпати. Через це стояв і стояв, а може, стоїть він там і досі, бо Зеленоочка більше не розмовляла з ним, а пішла на ту галявину, де й досі звисали з гілки Вунько й Мунько.

—Ти щось бачиш, Муньку? — спитав перший мурах.

—Ні, а ти?

—А я бачу. Здається, та сама дівчинка йде.

—То давай зліземо хутчіше.

І вони почали злазити. І доки злізали, прийшла на галявину Зеленоочка. І зашуміли над її головою сосни і заспівали пташки, а небо між гіллям стало таке синє, що миттю забула дівчинка про все, що тут відбувалося, а зірвала кілька травин і почала латати свою мокру суконьку. Вільну травинку вона затисла в зубах і, смакуючи солодкий сік, задивилася на те, як клопочуться в мурашнику мурашки. В цей час і підійшли до неї Вунько й Мунько.

—То як ти гадаєш, Муньку, — сказав перший мурах, — вона таки фея?

—Думаю, що ні,— сказав другий мурах,— І знаєш, Ву-ньку, чому?

—Скажеш,— мовив Вунько.

—Тому що надто убога на ній сукенка. Бачиш, травою зашита...

—А коли так? Муньку,— мовив Вунько,— то, може, її і вкусити можна?

—Давай спробуємо,— відповів Мунько,— Сьогодні нам зовсім нічим хвалитися...

Зеленоочка наставила їм пальця, і вони вкусили його, гадаючи, що завдали смертельного болю. Але Зеленоочка тільки розсміялася, бо їй стало лоскотно, і два задоволені мурашині герої полізли в мурашник, щоб знову розказати про свої великі подвиги.

Дівчинка,
котра
шукала
маму

ДІВЧИНКА, КОТРА ШУКАЛА МАМУ

Розділ I

Жила на світі дівчинка. Така собі — ні мала й ні велика, здається, була вона трохи схожа й на ту, що якось Панною квітів стала. Мала сім років, а може, й менше. І не було в неї мами. В той час, як інші діти матір не тільки мали, а й могли щохвилини до неї прибігти, щось розказати, на щось поскаржитися, прилащитися чи помазатися. Це дуже смутило дівчинку, адже і їй часто хотілося прилащитися до когось. Натомість жила вона біля чужої жінки, яка тримала її з доброї ласки. Була вона, та жінка, така собі: ні добра й ні лиха, малу доглядала, часом трохи й любила, а все не так, як рідна мати.

Сталося так, що чужа жінка, біля якої дівчинка знайшла притулок, насварила її і вдарила. І то ні за що, тільки за те, що мала розлила відро води, побила всього одну та й то дуже стару чашку і висипала на підлогу цукор саме в той момент, коли хотіла таємно набрати з нього собі ложечку. Отже, її вдарено — стало їй невесело, стало їй боляче й образливо, і народилися в її очах такі сльози, яких раніше й не відала. Величезні, тремкі й пекучі.

Йшла дівчинка по стежці із отими слізьми на очах і дивилася крізь них на світ. І світ отой був оперезаний райдужними колами, барвистими смугами, в яких найбільше мигало червоного, а в тому трепеті, серед тих барв уздріла вона раптом перед собою на тій-таки стежці високу й гарну жінку. Та жінка йшла просто до неї і всміхалася так лагідно й гарно, що дівчинка аж зупинилася схвильовано й закричала:

— Мамо! Мамо!

І від того, що вона зупинилася так знагла, чи від того, що скрикнула так раптово, зірвалися їй із очей ті великі чарівні сльозини. І знову світ став як світ, і не грали в ньому райдужні кола, і зникли барви, а стежка із срібної стала звичайною, земляною. А що вчора пройшов дощ, то лежало на ній аж чотири калюжі, і до однієї з них підлетів горобець (також не казковий) та й пив собі воду, закидаючи голову, водночас навдо-кіл озираючись. І, звісна річ, не стало на стежці ніякої високої й гарної жінки, бо й не було її, а коли так, ніхто

й не усміхався до заплаканої дівчинки — ще жалкіше й болючіше зробилось у неї на серці. Не витримала такого жалю маленька, струснула волоссячком і сказала сама до себе:

— Хай там що, не повернуся я до жінки, яка мене ображає і б'є. Не бажаю, щоб мене ображали і били! • А це подумала вона тому, що здалося їй: не може бути, щоб у цьому величезному й широкому світі та й не зустрілася їй справжня мама. А ще їй здалося: не може такого бути, щоб її справжня мама та й не ходила десь по срібних стежках. А може, вона, ота неіснуюча мама, також дівчинку шукає, очі собі проплакала? А що, коли я, вирішила тоді маленька, рушу їй назустріч, а що, коли я й собі почну її розшукувати, чи не знайдемося ми швидше? Отаке подумала собі дівчинка, і їй від того аж сонце ясніше засвітило.

Оскільки ж стелилася перед нею порожня стежка (таж-бо й горобець, який пив воду, давно вже полетів), то й не спинялася вона, а рушила, недовго думаючи, у величезний і широкий світ. Покинула без жалю чужу жінку, що її образила й набила, і чужий дім, що його досі вважала за свій. Тільки й раз туди озирнулася — стояла там на ґанку чужа жінка, ота погана жінка, що так несправедливо й грубо з нею повелася, і дім отой чужий захитався в її визорі й почав розпливатися, ніби відбитий у воді. Почала хитатися й розпливатися жінка на ґанкові — розмилися вони, дім і людина, в її очах, на віки вічні, не було вже до них дівчинці повороту. А раз так, то більше вона й не озиралася.

Йшла собі та йшла, а стежці кінця й краю не було, така вона була звивиста й довга. Розвертала дівчинка голівку в один і в другий бік, придивлялася пильно: а може, десь на цій стежці зустріне високу й гарну, що її побачила сьогодні крізь ясні кришталіки власних сліз. А може, та висока й гарна почула її болісний погук і вже рушила їй назустріч?

Отак дівчинка йшла не день і не два, спала собі під кущем, вкривалася лопуховим листком, а не плащем, а під голову мостила кулачка, була-бо бідненька така. І їла не без утіхи глодові яблучка та горіхи, а ще яблучка-кислиці, а ще й грушки-гнилиці. Були у неї в цій мандрівці й товариші — удень сонце, а увечері місяць. А ще мала вона

клуночка, прив'язаного до палиці, і в тому клуночку спала загорнута лялька без руки й без одного ока, тиха й ласкава лялька, з якою, коли ставало дівчинці аж надто печально, вона й побалакати могла.

Розділ 2

Вже зовсім вона утомилася і зовсім змарніла. Та й зовсім утомилася її лялька в клуночку, що був прив'язаний до палиці, коли ж побачила хату під солом'яною стріхою, а біля неї — вишневий садок. На ґанок вийшла одягнена в темне жінка, і малій аж подих перехопило: чи не та це, котру шукає? Тому побігла чимдуж до хати, а жінка аж дашка до очей приклала, так виглядала її, маленьку.

Але мала не добігла до порогу — щось її зупинило. Стала й дивилася, бо, може, трошки й засумнівалася: чи схожа ота жінка на високу й гарну, що їй привиділася була на стежці, чи, може, й це одна із чужих чужениць?

—Чого на мене так дивишся, дівчинко? — лагідно спитала жінка.

—Хе! — сказала мала й закусила губку.

—Заблудилася ти, чи що?

—Ні, я не заблудилася,— сказала мала,— Я жила в чужих людей, і ті люди мене образили. Скажіть, тьотю, це правда, що в кожної людини повинна бути мама?

—Ходи, присядь на ґанкові, відпочинь,— так само лагідно сказала жінка. І здивувалася маленька, дивлячись на неї. Сумне-сумне обличчя та мала.

—В кожної людини повинна бути мама,— сказала жінка,— А ти що, не знаєш цього?

—Не знаю,— відповіла дівчинка,— А може, трошки й знаю. Якось я плакала і крізь сльози побачила срібну стежку. Скажіть, бувають срібні стежки?

—Ну, коли дивишся крізь сльози, то бувають,— відповіла жінка.

—Так от, побачила я срібну стежку. А на ній — отаку високу й гарну жінку, трохи й на вас схожу. Отож я й подумала: а може, це і є моя мама?

—Де ж вона ділася?

—Не знаю,— сказала дівчинка,— Просто я подумала: а може, це і є моя мама? То не ви були?

—Ні, не я,— мовила сумно усміхаючись, жінка,— Це тобі привиділося.

—А що таке привиділося? — спитала мала.

—Коли бачиш щось, а його нема.

—Як це так нема? — обурилася дівчинка,— Свою маму я завжди впізнаю.

—То ж яка вона, твоя мама? — спитала жінка.

—Гарна! — гаряче відповіла маленька,— Краща, розумніша й лагідніша за всіх.

—Правильно тобі здається,— сказала жінка, й її обличчя стало ще смутніше. Подивилася на стежку, якою прийшла до них дівчинка, і начебто задумалася,— О, я, здається, починаю, тебе розуміти...

—Знаєте, де моя мама? — спитала дівчинка.

—Може, й знаю, бо від мене всі такі речі відходять,— відказала жінка,— Он подивися,— показала вона на небо,— Бачиш, Хмара сяє? То і є палац, куди відходять такі, як твоя мама.

—Як так — відходять? — спитала дівчинка.

—Хтозна-як,— сумно сказала жінка,— Часом спускається з неба дивна світляна драбина — це тоді, коли сонце з-за Хмари визирає. То, може, по тій драбині такі, як твоя мама, і йдуть.

—А можна й мені туди дістатися? — спитала дівчинка.

—Колись дістанешся,— смутно відказала жінка,— Але через багато-багато років. За життя туди не вступиш.

—А чому ви сказали, що від вас такі речі відходять?— спитала мала,— Які речі, чому відходять і чому від вас?

—Ну, про це ти пізніше дізнаєшся,— смутно усміхнулася жінка.

—Що ж мені робити? — спитала розпачливо маленька.

—Знаєш, що роблять, коли в дитини загубиться іграшка? Їй купують таку саму, тільки іншу.

—Хіба так можна? — спитала з сумнівом дівчинка,— Мама — не іграшка...

—Правильно,— відказала жінка,— Але одне тобі залишається: коли нема в тебе мами, придумай її. Або ж знайди її в чужій людині. Хочеш, і в мене можеш залишитися. Я не маю дітей, то тебе б і взяла. Сама ж сказала, що я трохи подібна до твоєї мами. Допомогатимеш мені — й житимемо. Спробую стати тобі мамою.

Казала це жінка, але на малу не дивилася. І голос у неї чудний був: повільний, розтяглий, смутний, ніби й неживий трохи.

—Я вже пробувала,— мовила маленька,— Але та жінка, в якій я шукала маму, зовсім не моя мама.

—Спробуй ще раз,— сказала жінка,— Коли будеш слухняною, старанною, коли добре працюватимеш, то, може. у мені й знайдеш свою маму.

—Гаразд,— відповіла дівчинка і подивилася на чудову, срібно обрізану Хмару,— Коли й ви кажете, що так можна знайти маму, я спробую. І

—От-от,— мовила жінка трохи веселіше і навіть зирнула на малу,— Я ж спробую знайти в тобі свою доню, бо ніколи не мала дітей. Не кваплю тебе, подумай.

Дівчинка подумала трошки, роззирнулася навчииш — онде стежка, яка її сюди привела. Подумала ще трошки, а тоді зирнула на Хмару — велика й весела та була. Подивилася на жінку, на її дім, на ганок, де сиділа, й на павутину, що звисала з перила. Хотілося й не хотілося їй тут залишатися, але ноги їй гули від втоми, а очі аж по вінця налилися важкою сірою водою. В дорозі сукенка її забруднилася, а сандалики аж зовсім розтопталися.

—Гаразд,— зітхнула дівчинка,— Хай буде так, як ви кажете...

І вона почала жити в тієї жінки. Та ніколи її не сварила, навіть коли мала відро з водою перекидала, навіть коли та чашку розбила, навіть коли цукор висипала, бажаючи потай набрати собі ложечку. Ранками, коли сходило сонце, жінка розчісувала повільно довге, темне волосся малої і зав'язувала в коси стрічки, але все чорні. Вдягла її в чорну плахточку і у вишиту чорним сорочечку. На ніч співала гарних, але смутних пісень, і хоч тішилася дівчинкою й лагідно до неї говорила, сама ж весела не була ніколи. Часто й сльози капали їй з очей, а коли розпитувала дівчинка, що з нею таке, ніколи не відповідала. Навіть милуючи малу, ніколи не всміхалася, ніколи не раділа, ніколи не жартувала.

А рухи мала жінка повільні, наче завчені, а коли ходила по хаті, здавалося — не жива людина це снує, а тінь. Від того дуже невесело було у їхній хаті, та й хата була темна, з мацю-пусенькими сірими

віконцями, вся сірим павутинням заснована. Тому й дівчинка рідко сміялася, рідко коли жартувала, а вночі їй снилися дивні сни.

Бачила вона якихось дивних сірих істот, котрі скавуліли, плакали й ячали, чула пісні печальні й протяжні, і ходили ті істоти по чорній траві. І тільки раз привиділася їй стежка, ота сама срібна стежка, і тільки раз їй привиділася висока й гарна жінка. Така знайома й рідна, яка їй щось казала самими вустами. Та за тими скавулінням, плачем і ячанням не могла дівчинка розібрати її слів. І от саме в той ранок, коли прокинулася дівчинка після того видіння, побачила вона над собою схилене лице своєї нової матері — і здригнулася мимовільно й сахнулася: уздріла в тому обличчі щось безнадійно чуже.

Після того задумалася дівчинка: ні, справжня мама по-винна бути не така, справжній мамі чого б ото вічно смутитися, справжній мамі чому б не сміятися до своєї дитини? Тому втекла з дому, забилася у глухий кут, зарослий бур'яном, і довго дивилася на небо. Бачила там блискучу срібну Хмару й уявляла на ній блискучий срібний палац, у якому мала б жити висока й гарна, котра так чудово всміхається. І знову проступили в неї на очах сльози, кристалики сліз, і дивилася вона на райдужні кола, на барви, в яких найбільше було червоного, але цього разу на стежці не побачила нікого — жаль їй стало, дивний біль торкнувся її серця.

— А що, Галю,— сказала вона своїй ляльці,— невесело нам живеться?

—Невесело,— відповіла лялька і моргнула своїм єдиним оком.

—Ця моя нова господиня чудна,— сказала ляльці,— Не знаєш чому?

—Не знаю чому,— відповіла лялька.

—Тому що вона сумна й невесела.

—Сумна й невесела,— сказала лялька.

—А сумна й невесела чи ж може стати моєю мамою?

—Таки не може,— сказала лялька.

—Що ж мені робити, Галю?

—Щось роби,— сказала лялька,— Бо все, що ти зробиш,— зробиш.

—Не смійся з мене! — мовила крізь сльози дівчинка,— Не смійся, бо я сама не знаю, що ліпше, а що гірше. Що воно і як воно?

—А що воно і як воно? — спитала лялька.

—Не базікай! — закричала дівчинка і навіть дала своїй ляльці Галі лупанця. І лялька після того й справді замовкла, бо чого б це вона не ображалася на лупани, коли її господаря через те і чужу жінку покинула? Ноги в неї мотилилися як неживі, єдина рука виставилася вперед, а єдине око аж заблищало від образи.

—Отака я в тебе нерозумна,— сказала дівчинка,— набила тебе, а не знаю чому.

—Бо ти нерозумна,— прошепотіла ледь чути лялька.

Тоді дівчинка пригорнула ляльку до себе, притулила до грудей, обцілювала її, і вони трошки разом і поплакали. А потім вони в тому закутку, в бур'янах, сміялися й шепотілися, бо хоч і сварилися часом, а одна без одної таки не могли... Чотири скрині було в їхній хаті. Чотири міддю й залізом окуті скрині. Спершу не відала дівчинка, що в тих скринях, бо коли мала відчиняти скрині, господаря відсилала маленьку надвір. Дівчинка була слухняна і йшла, навіть у вікно не підглядала, а коли поверталася, скрині були знову замкнуті і холодно світили начищеним залізом та міддю. Сама ж жінка ставала після того ще печальніша, тільки пригортала до себе малу, начебто трошки й розпогоджувалася. Працювати ж дівчинці у неї випадало небагато: пряли вони з жінкою пряжу і сукали з неї нитки.

—Так мені дивно у вас жити,— сказала якось дівчинка.

—Чому ж дивно? — спитала жінка.

—Бо ви смутні й невеселі,— сказала маленька,— Мені біля вас самій смутно робиться. Чому ви смутні й невеселі?

—Так і мусить бути,— сказала жінка й погладила малу по голові.

—Чому ж мусить бути?

—Могла б уже здогадатися, стільки в мене проживши. Я — королева Печалі,— сказала жінка,— А оці скрині... Не знаю, чи й казати тобі доточно?... Не доросла ти, не знаю, чи зрозумієш...

Дівчинка подивилася на королеву Печалі широкими очима: трохи страшно їй стало.

—Еге ж, я — королева Печалі,— повторила жінка і пригорнула до себе дитину,— І робота моя: посилати смуток і печаль на землю. У цих скринях вони й заховані: в одній — Смуток, а в другій — Печаль...

—А що в тих двох? — спитала дівчинка.

—А в тих двох — Горе й Біда,— сказала жінка й гірко похилилася,— Тяжко мені з такою роботою, от я й згодилася донечку собі взяти. Чи гаразд тобі в мене живеться, дитино?

—Гаразд,— прошепотіла дівчинка,— Тільки дивно якось!

—А ти не дивуй,— сказала жінка, в її чорних очах вперше заграли блискучі іскри,— Дивися на мене і знаходь у мені свою маму. Шукай її, шукай і люби. Тоді, може, і я веселіша стану.

Але дівчинка в цей день найменше бачила в ній маму. Вона затремтіла, як осиковий листок, злякано зирнула на скрині, що стояли в хаті. І здалося їй, що почула тихий плач, стогони, скавуління і ячання: хтось ніби жалівся, скаржився — покотилися з її очей сльози.

—Чому плачеш, маленька? — ніжно оповила її руками жінка,— Не хочу, щоб ти журилася.

Але натомість і сама зронила на голівку малої холодну сльозу і заридала ще гіркіше, ніж та.

—Ось бачиш, як ми з тобою веселимося,— відштовхнула легенько дівчинку королева,— Замість тішити одна одну, плачемо... А я тебе й справді полюбила... Справді хочу, щоб ти стала мені донькою.

—А коли я виросту? — запитала тихо дівчинка.

—Заміниш коло цих скринь мене...

В той день знову пішла мала у свій зарослий бур'янами закуток і, як ніколи доти, задивилася в небо. З тугою вдивлялася вона в те небо, аж пристрасно простягала руки до блискучої й веселої Хмари. І сталося раптом диво: знову вибилися їй на очі два прозорі чарівні кришталіки, і втретє побачила вона срібну стежку, а на ній — високу й гарну жінку.

—Мамо, мамо! — зашепотіла дівчинка, ламаючи руки,—

Мамо, мамо, як мені тебе знайти?

І від того, що вона заламала так руки, чи від того, що струснула голівкою, знову зронилися на землю кришталіки і знову порожньо засвітилася перед нею стежка, на якій виблискували чотири калюжі, і з однієї смішно пив воду горобець. І не було на тій стежці ніякої жінки, і ніхто не всміхався до заплаканої дівчинки, а раз так, жалко й боляче зробилося їй на серці і знову забалакала вона до своєї ляльки:

—Недобре мені, Галю, в цій новій хаті, ой недобре!..
—Недобре,— згодилася лялька.
—Яка мені радість стати колись королевою Смутку й Печалі?
—Нема радості від смутку й печалі,— зітхнула лялька.
—Не знайду я в королеві Смутку своєї мами.
—Еге ж, не знайдеш.
—То що ж мені робити?
—Щось роби,— сказала лялька,— Бо що тобі робити?
—Втекти мені хочеться звідси.
—То й треба тікати,— сказала лялька.
—Ти так вважаєш?
—Еге ж, я так вважаю.
—А що, коли й на нас вона нашла Горе й Биду?
—Коли нашла, втікати будемо. Й утечемо.
—Еге ж, утечемо, а коли ні?
—То щось тоді робити будемо,— сказала лялька.

На те слово дівчинка встала і, недовго думаючи, пішла у світ, покинувши цей край і хату під солом'яною стріхою, на ганку якої стояла вдягнена в чорне жінка і, приклавши долоню до лоба, смутно дивилася. Текли їй по щоках сльози, а губи кривилися від болю.

Але раптом скинула рукою жінка, ніби хотіла затримати дівчинку, і на той рух самі собою розчинилися широко двері і викотилися з них Горе і Біда. Горе було високе й тонке і на худих ногах, а Біда широка, кругла, начебто бочка. Як побачили те дівчинка з лялькою Галею, кинулися вони тікати, а за ними помчалося довге Горе і котилася, гримлячи, кругла і груба Біда. Щось вони кричали, щось горлали, ячали, репетували, чимось рипіли, скаржилися, свистіли, але дівчинка мчала і мчала, аж духу їй не ставало. Дорогу їй перерізав яр, і вона покотилася вниз, притискаючи до грудей ляльку. А в яру була глиняна печерка. Вискочила туди дівчинка, скулилася і зробилася маленька і дрібненька, а серденько їй у грудях колотилося і підстрибувало. Горе ж перескочило через яр і помчало далі, а Біда високо злетіла в повітря і так само промчала мимо. І кричали, й вищали, і свистіли, і подаленіли — були-бо нерозумні і в думку не клали, що хтось від них може в печерці сховатися.

А коли все стихло, коли знову заспівали пташки, а на дні яру задзвенів струмок, коли перестало битися і вириватися з грудей серденько маленької, зітхнула вона й вилізла з яру. Тихо було і ясно, світило сонце і палало навдокіл осіннє листя.

—От ми й утекли, Галю, чи не так? — спитала дівчинка.

—Утекли,— сказала лялька,— Але не радій дочасно.

—Чому ж не радіти?

—Боюся, що ця королева мстива й так просто тебе не покине.

—А я її вже й не боюся,— сказала згорда дівчинка.

—Ой, як добре, що ти її не боїшся,— сказала лялька.

—То що, знову в дорогу рушимо?

—Еге ж, рушимо,— сказало лялька.

—Куди ж підемо?

—Туди, куди тобі треба,— мовила лялька.

—Треба мені маму знайти.

—Еге ж, підемо шукати тобі маму,— відповіла лялька.

Отак і пішли вони по тій самій довгій і срібній стежці, яка не мала кінця. Роззиралася маленька пильно, одне — боялася, щоб не передибали її десь Горе та Біда, а друге — виглядала, чи не стріне оту високу й гарну, дивлячись на яку, схвильовано колотиться серце, і яка ніколи за нею ніякого Гора й Біди не посилатиме.

Розділ 3

Так дійшла дівчинка до ще однієї хати, яка також стояла під солом'яною стріхою, а на порозі її також сиділа жінка, трохи схожа на ту високу й гарну. Як побачила маленька, кинулась бігти, а біля ганку спинилася й задивилася — знову чужі риси уздріла в тій, яка сиділа на східцях.

—Чого ти так дивишся на мене, дівчинко? — спитала жінка.

—Маму шукаю,— відповіла маленька і закусила губу.

—Чи ж я схожа на твою маму, що так кинулась?

—Схожі,— схилила голову дівчинка,— А трохи й несхожі.

—Ходи сядь біля мене.

Дівчинка сіла на ганок, вимитий, гарний, і ніяка павутина тут з перила не висіла.

—В мене теж колись була дівчинка,— мовила жінка,— Жила біля мене така гарна і славна доня, як оце ти, а потім пішла, не бачила її більше. Кажуть люди, на Хмару пішла.

—І ви знаєте про ту Хмару? — здригнулася дівчинка.

—Про неї всі люди знають,— відказала жінка.

—А я й справді схожа на вашу дівчинку?

—Схожа,— сказала жінка,— А трохи й не схожа...

—То знаєте що,— мовила дівчинка,— Ми, здається, одного шукаємо: я маму, а ви доню.

—Звідкіля ж ти прийшла? — спитала жінка.

—Жила я в чужих людей,— відповіла дівчинка,— І побили вони мене за розливу воду, розбиту чашку й розсипаний цукор. Потім жила я в королеви Печалі, вона мене не сварила й не біла, але не витримала я того життя. Смутно там і темно, а моя мама не смутна і не темна.

—І ти прийшла до мене? — лагідно спитала жінка.

—Еге ж, прийшла. Бо сказала мені королева Печалі: свою маму я в інших людях можу пошукати, бо хто може дістатися на ту Хмару?

І показала вона пучкою вгору, де сяяла чудова біла пречиста Хмара. І подивилися вони туди, аж засліпилися обое, така срібна була, лискуча і недосяжна.

—Ну що ж,— сказала жінка,— Може, й правду тобі сказала королева Печалі. Зайди в мій дім, я тебе вмию й причепурю, бо хіба можна носити таку одягу, як на тобі?

Взяла дівчинку за руку, і та мимохідь зирнула на її пальці — здалося їй, що вони вкриті ледь помітною позолотою. Встали вони і пішли в дім. І все в тому домі блищало й сяяло, світла там було багато, а в кутках — жодної павутини. Величезні вікна були прикрашені мармуровими лутками, чисті шибки висвічували ясным небом, а стіл посеред кімнати сяяв, ніби золотий. І так добре й радісно стало дівчинці у цій веселій хаті, що їй по-справжньому захотілося тут залишитися, щоб ця золотава жінка стала її матір'ю і щоб стала цій жінці вона донечкою. Поривно пригорнулася маленька до пишної одяги жінки, але не ніжне і ясне тепло до неї заструмувало, а начебто до металевої статуї вона доторкнулася.

—У мене ти не бідуватимеш і не сумуватимеш,— сказала жінка,— Я ж бо найбагатша з усіх багатих.

—Хто ж ви така? — задерла голову дівчинка.

—Хіба не пізнала? — засміялася господиня,— Я — королева Багатства, і єдине, чого тобі в мене доведеться навчитися,— добре і безпомильно лічити.

—Я вмю лічити,— сказала мала,— Минулого року я до ста лічила, а тепер — до тисячі!

—Чудово! — зирнула. на неї королева Багатства,— Навчу тебе лічити до мільйона, мільярда і трильйона.

Стисла тендітні пальчики малої, і здалося дівчинці, що рука королеви Багатства теж металева, аж скрикнула вона тихенько — боляче їй зробилося...

Так почала вона жити у тієї жінки. Ніколи не сварила королева Багатства малу і не біла за розлиту воду, розбиту чашку чи розсипаний цукор, ніколи не сумувала маленька біля неї так, як біля королеви Печалі, але була королева суха й поважна і мала напрочуд холодні, хоч і золотисті, очі. Все тіло її теж було золотисте, але так само холодне, і хоч розчісувала вона дівчинці волосся, зав'язувала банти й прикрашала стрічками, хоч одягала її в пишні золототкані парчі і у вишиті сріблом та золотом сорочки, не зовсім затишно відчувала себе біля неї дівчинка. Ніколи-бо ця жінка не сміялася й ніколи не співала, ніколи не раділа й не веселилася, ніколи не обігрівала приймачку теплим словом і теплим дотиком. Поцілунки її були холодні, як і всі її ласки, а в хаті завжди висів гіркуватий присмак металу...

—То як тобі подобається нова господиня? — спитала дівчинка в ляльки Галі, коли вискочила якось надвір.

—Вона гарна,— сказала лялька,— Гарнішої бути не може.

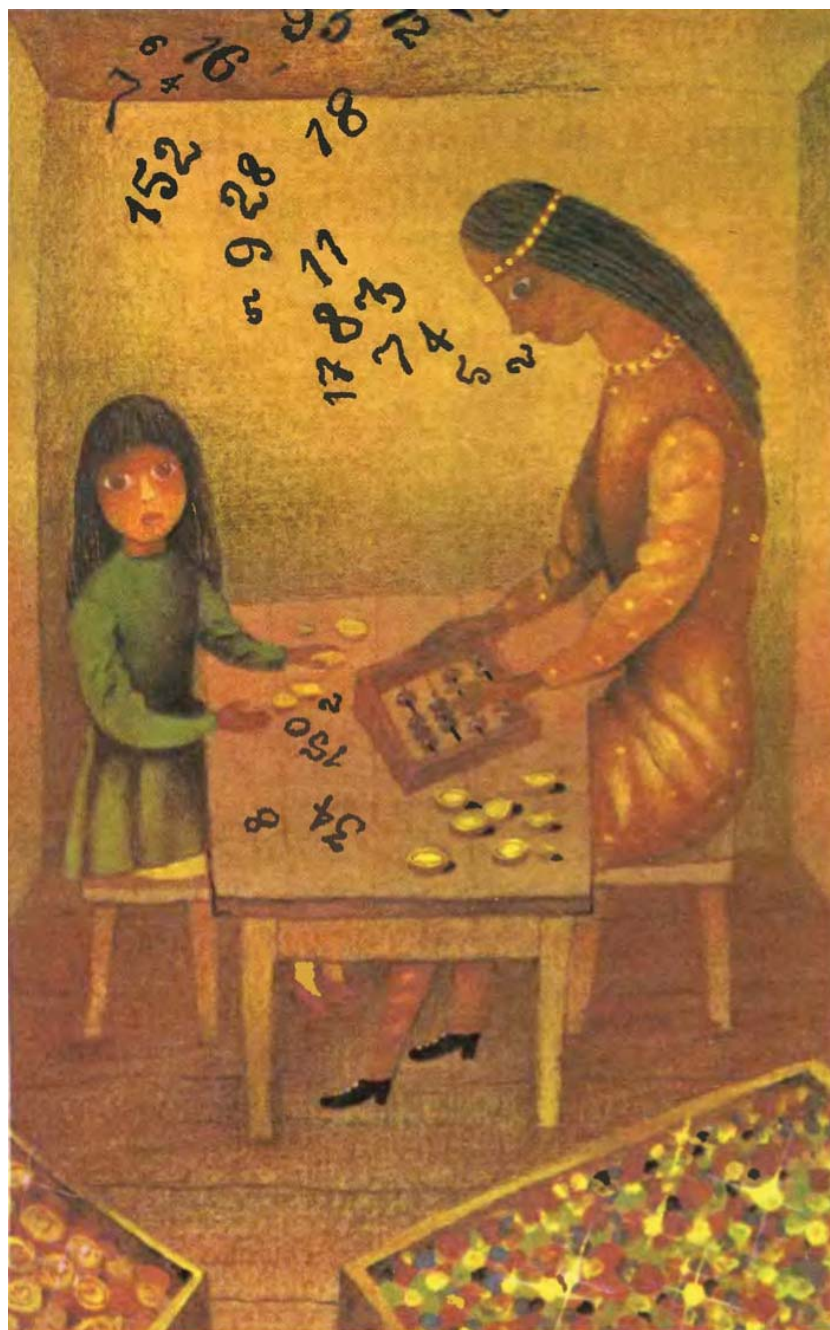
—Еге ж, вона гарна,— сказала дівчинка,— І в хаті в неї світло, але якось мені чудно в неї.

—Бо ти вередуха,— сказала лялька Галя,— Не було ще у тебе такої гарної господині.

—А не було,— згодилася дівчинка,— Може, я й справді вередуха?

—Еге ж, ти й справді вередуха,— сказала їй лялька Галя...

Чотири скрині стояли в хаті, і повела до них одного дня королева дівчинку. Були вони окуті золотими, срібними й мідними обручами, а коли відчинила королева першу скриню, здивувалася мала від величезної кількості мідних грошей.

—Ці гроші,— сказала королева Багатства,— лічитимемо місяць.

По тому відчинила другу скриню, і засліпило дівчинку срібне сяйво.

—А ці гроші лічитимемо два місяці!

Королева підійшла до третьої скрині і відкинула віко. Мусила примружитися дівчинка, бо побачила безліч золотих монет, од сяйва яких аж очі різало.

—Велика сила в цих грошах, дитино,— сказала королева Багатства,— Цілий світ за них можна купити, всіх людей і все їхнє добро. Ці гроші ми будемо лічити три місяці, бо кожную монету треба буде потримати в пальцях і приласкавити. Так перелічуватимемо гроші двічі на рік. Коли ж захочемо розважитися й потішити себе, відчинимо четверту скриню.

Вона відкинула четверте віко, і дівчинка аж приплющилася: засліпило її сяйвом золотих і срібних прикрас, густо поцяцькованих смарагдами, сапфірами, діамантами, аметистами, перлами, рубінами та ямшитами.

—Вразило тебе, ягідко? — добродушно засміялася королева Багатства,— У все це ми вбиратимемося щоразу, коли кінчимо лічити одну із скринь. Ходи сюди!

І вона штовхнула високі мідні двері — зайшли вони в срібну з позолотою кімнату, вщерть заставлену дзеркалами. І побачила дівчинка себе в тій кімнаті не в одній особі, а в дев'ятох, і дев'ять королев стояло перед нею. А що було то в перший день по приході, саме тоді наказала королева дівчинці скинути її колишню темну одежу, що в неї вбрала малу королева Печалі.

—Скидай усе, ягідко, бо ми не повинні нічого мати від Печалі,— сказала королева Багатства,— У тих, хто найбагатший із багатих, мусить бути й одежа найбагатша...

Тоді-то й одягла королева на приймачку золототкані парчі і взула в золоті туфельки, і хоч важкими вони здалися дівчинці, промовчала вона, щоб не розгнівити свою добродійку.

Від усього того запаморочилась у голові в малої, а коли подивилася вона на жінку, яка хотіла мати її за дочку, здалося, що в ній було куди більше від високої та гарної, котру розшукувала, ніж у забутої вже королеви Печалі...

Перший місяць вони лічили мідні гроші. Вставали з першими променями сонця, а лягали з останніми. І стало трохи нудно дівчинці, хоч як вона старалася,— тільки й чула, що брязкіт монет і клацання кісточок на рахівниці. Вона й сама клацала на рахівниці й лічила, лічила. Все те потім перераховувала королева і виписували вони цифри крейдою на чорній дошці. Потім стирали й писали нові цифри, і так тяг-лося цілий тиждень. Навіть у неділю вони працювали, спершу і в вікно не мала коли виглянути дівчинка, бо не було для неї світу, навіть із лялькою Галею не мала як розмовитися, бо ляльку Галю королева викинула надвір, і там, надворі, під дощами й росами лялька Галя й мешкала. Дівчинка лише зуміла раз вискочити, щоб хоч під деревом свою ляльку прилаштувати, тоді й відбулася їхня перша розмова, але королева Багатства її виганьбила: навіщо тепер дівчинці обдерта, безрука й безока лялька, коли в неї є таке багатство! І щоб не сумувала вона за лялькою, їй було подаровано ще в третій день, відколи тут поселилася, ляльку порцелянову у пишнім, золотом шитім одіянні, у всипаній перлами шапочці і зі справжнім діамантовим намистом. Але що з того, коли ця лялька була глуха, німа і не вміла рухати ні руками, ні ногами — погралася трохи нею дівчинка та й покинула.

Коли ж минув другий тиждень, ударилася раптом у вікно, біля якого сиділа маленька, барвиста синичка, застукала в шибку крильми. Зирнула дівчинка надвір — і вразилася: здавалося їй, що нема більше світла, як у цій кімнаті, а за вікном так палало голубе небо і так палахкотіло сонце, що їй аж сутінки в очах постали. А ще побачила дівчинка у вікно величезну купчасту Хмару, яка палала яскравіше всього золота і срібла в королевиних скринях. У дворі росли дерева, майже досягаючи тієї хмари, й були вони покриті густим цвітом. Від того здалося дівчинці, ніби спустила на дерева цвіт сама Хмара, і все буяло, грало, мінилося й тріпотіло.

І здалося дівчинці, що в її серце вплив чи увійшов голубий повітряний хлопчик, приклав до вуст тоненьку, як сірник, дудочку і засюрчав у неї. Така чиста й гарна була його пісня, що захотілося дівчинці скочити на рівні й затанцювати, задзвонити сміхом, але зирнула на замислене, зосереджене й серйозне обличчя королеви Багатства й побачила, що з її посинених вуст почали виповзати, як чорні жуки, цифри. Так, були вони, ті жуки-цифри, чорні, як ніч, і

повзали вони по столу, по руках королеви, по підлозі, по стінах і по стелі. Зирнула тоді дівчинка в один куток, другий, третій і четвертий і раптом побачила, що по тих кутках сиділи, поклавши голови на підставлені долоні, одна, друга, третя й четверта Нудьга. І були в тих Нудьг олов'яні очі, і шия в них на в'язах не трималася, а тіло було таке прозоре, що всі кісточки просвічувалися. Вряди-годи позіхали ті Нудьги, розводячи щелепи, і від того в хаті починало пахнути пустою і цвіллю.

— Чому не працюєш, дочко? — спитала королева.

— Я подивилась у вікно, — сказала дівчинка, — А що, ми так і не виходитимемо надвір?

— Навіщо нам той двір? — сказала королева, продовжуючи лічити, — Всі барви, які є там, знайдеш у цих скринях, а світла в них навіть більше, як у сонці.

— Але є трава, і небо, і світ, — прошепотіла дівчинка.

— Все те з'єдналось у метали і в коштовному камінні. Трава — у смарагді, сонце — у золоті, хмари — у сріблі, а небо — в аметисті. Світ же — це щось непевне й химерне: маючи те, що ми маємо, непотрібний він нам.

— Але ж усі діти, — сказала трохи з відчаєм дівчинка, — повинні не тільки сидіти, але й бігати. І то на свіжому повітрі.

Подивилася на неї пильно королева й задумалася.

— Я теж про це десь чула, — сказала вона непевно, — Хтось мені про це колись уже казав... Не знаю, як бути...

— Але це й справді так! — гаряче сказала дівчинка, — Навіть королева Печалі відпускала мене побігати й побавитися на свіжому повітрі.

— Тому ти від неї і втекла, — сказала королева Багатства.

— Але ж я не збираюся від вас тікати, — сказала дівчинка.

— Ну гаразд, — мовила королева, — Була б ти дуже дурненька, коли б утекла від такого багатства, яке маю. Йди надвір і погуляй. За два тижні пізнаєш мою справжню радість, ніяка гульня її тобі не замінить. Одягнемо найбільші світові прикраси. Хочеш?

— Ой, тьотю-мамо! — плеснула в долоньки дівчинка, — Тоді я стану така ж доросла й гарна, як Ви!

— Еге ж. Тоді тебе не вабитиме до гульні. Іди, іди!

І вона знову вдарила кісточками рахівниці, і знову поповзли їй із рота чорні жуки цифер, і ще сильніше порозводили щелепи, позіхаючи, чотири Нудьги. Дівчинка ж хутенько прослизнула в двері, щоб не передумала королева, адже там, під деревом, її давно зачекалася лялька Галя, адже там, за дверима,— трава, сонце і світ. Вона скинула на порозі золоті туфельки і, розкинувши руки, помчалась у світ дерев, сонячного проміння й синяви, що спадала з неба голубими хвилями.

Потім вона впала у свіжу траву, поклала перед собою ляльку Галю, обіперши її об стовбур квітучого дерева, змружила серйозно брівки й спитала:

—То що, Галю, здається, ми в непогане місце потрапили?

—Не знаю,— сказала лялька,— Я живу під деревом. Мочить мене дощ і з'їдає роса.

—Я попрошу господиню, щоб забрала тебе до хати,— сказала дівчинка,— Вона гарна і добра, чи не так?

—Золота,— сказала лялька.

—Вона не сварить мене і не б'є,— мовила дівчинка.

—Еге ж, бо вона золота,— сказала лялька.

—Я оце навіть подумала: вона дуже й дуже схожа на мою маму.

—Не знаю,— відповіла лялька,— З двору мені не видно.

—Ну, не сердься,— сказала дівчинка,— Хіба можна сердитися на таку гарну й золоту!

—Золоту,— зітхнула лялька,— А золотим одноокої й однорукі не потрібні.

—Одне лише недобре,— шепнула дівчинка,— Мені за тим рахуванням нудно.

—Еге ж,— сказала лялька,— А мені хіба не нудно тут?

—Але я стараюся, я дуже стараюся. Хочу, щоб вона мене полюбила.

—Старайся,— сказала лялька.

—Втомилася я блукати по світі,— зітхнула дівчинка.

—А я стомилася валятися тут, під деревом.

—Ех ти ж хитра! — вигукнула дівчинка,— Все про себе, все про себе. А про мене ти подумала?

—А про мене ти подумала? — спитала лялька.

—Така ж ти вредна, Галю! — спалахнула дівчинка,— Вредна й нерозумна.

—Нерозумна, бо вредна,— зітхнула лялька.

—То й сиди собі під цим деревом,— згорда сказала дівчинка,—
Нащо ти мені, багатій, така обдерта потрібна!

—Еге ж, я обдерта,— прошепотіла лялька,— Без руки і без ока.
Покинь мене.

—Моя нова мама,— довірливо прихилилася дівчинка до ляльки,—
вбере на мене найбільші світові прикраси, уявляєш?

—Ні,— відповіла лялька.

—А я уявляю, бо вже бачила ті прикраси. Диво-прикра-си! Тоді я
стану гарна-гарна! Як вона!

—Еге ж, золота станеш! — ехидненько мовила лялька.

Тоді розсердилася дівчинка, скочила на ноги, тупнула ніжкою,
гордо розпрямилася, задерла носика, зирнула насвою ляльку Галю,
мізерну, брудну, мокру й покалічену, губи в дівчинки здригнулися
погордливо і, не озираючись, пішла вона в дім, де все ще сиділа й
лічила королева Багатства, аж дзенькіт монет сюди долинав...

І так уже вона чекала, щоб минули ці два тижні, так чекала, що аж
у вікно перестала дивитися, і вже не бачила ні жуків-цифр, ні чотирьох
Нудьг по кутках. Так же вона старалася, так уважно лічила, аж
потеплішав зір у її нової мами. Навіть сні у дівчинки змінилися, й
снилася вона тільки сама собі, та все в отому уборі пишному, та все у
тому камінні коштовному. Прожила вона сім літ на світі і добре знала:
є на світі гарне й негарне, а нема такої дівчинки, котра хотіла б бути
негарною. Тому заплющувала очі, коли з кутків голосно позіхали
Нудьги, і сиділа якийсь час, мріючи. По тому збиралася на силі й знову
лічила, бувало, й помиляючись. У такі хвили зводила на дівчинку
золотисті холодні очі королева Багатства і прикрикувала владно і
гостро, а маленька, ховаючи очі, просила вибачення, і тільки раз
пробурмотіла, що дітям потрібно трохи й побігати, і на свіжому
повітрі побувати. І королева знову її відпустила, і дівчинка побігла до
своїї ляльки, адже мала добре серце й не могла її забути. Але лялька
там, під деревом, німа й нежива зробилася, і скільки не заговорювала
до неї маленька, ані згуку у відповідь не почула.

—І нехай! — сказала вона,— Дуже ти в мене прошена!

Вона знову повернулася в хату, задерла носика, але серденько її
все-таки щеміло.

Чи не тому дівчинка почала прокидатися ночами, присувалася до вікна і дивилася на облиті місячним промінням краєвиди? Тоді ставалося маленьке диво, бо по місячному промені спускався до неї Місячний хлопчик, одягнений у темну керейку, ставав на підвіконня і дивився сумтно.

—Прийшов смутити мене? — спитала в нього дівчинка.

—Авжеж,— мовив тихо Місячний хлопчик. — Це мене до тебе королева Печалі послала.

—А що, не забула вона мене?

—Вона нікого не забуває,— сказав Місячний хлопчик.

—Сердиться на мене?

—Ні, але не забуває. Пусти мене до себе в серце! — попросився Місячний хлопчик.

—Ні,— сказала дівчинка. — Мені в цьому домі добре.

—А от і неправда,— сказав Місячний хлопчик. — Коли було б добре, я б до тебе не прийшов.

—Гаразд, заходь,— шепнула дівчинка. — Тільки тихо будь!

Вона впустила його до себе в серце, і він, згорнувшись там клубочком, висвистував сумтненьку мелодію. На те тихо зітхала дівчинка і неспокійно переверталася з боку на бік...

І ось прийшов той день, якого так чекала. Сонце було велике, аж сміялося, королева була гарна, аж світилася. Здавалося дівчинці, що саме в той день побачить вона в королеві Багатства високу й гарну, що знову почала їй снитися, адже королева в той день справді мала бути (так воно й сталося) найгарнішою з гарних, а хіба мама не є найгарнішою з гарних, думала дівчинка. Сподівалася вона, що, надягши прикраси, потепліє королева й усміхнеться до неї так, як того дівчинка давно сподівається,— як ота висока і гарна зі срібної стежки. Тільки тоді маленька знайде справжнє щастя.

Королева встала того дня вранці-рано. Була урочиста й поважна і цілу годину вмивалася у джерельній воді, яку сама принесла у золотому глеку. Маленька ішла побіч неї із меншим, срібним глемом, і їй здавалося, що цілий світ навколо неї заспівав. їй подобалося йти по вранітній росі, тримаючи на плечі глека й зберігаючи на обличчі таку ж поважність, яка була у королеви. Але цілу годину вмиватися (а вмивалися вони кожна в своїй кімнаті) не мала терпіння, тому

підійшла до вікна й задивилася на сяючий простір найяснішого з ясних ранку. А коли дивилася вона у вікно в цьому домі, щось з нею конче приключалося. От і тепер очі її мимохіть зупинилися на блискучій Хмарі, що стояла посеред неба, відтак прилетіло до її серця щось мале й волохате і вкусило, наче комар. Невідь-чому згадала дівчинка свою німу й покинуту ляльку Галю і пошкодувала, що не побачить та її у пишному вбранні.

Але сьогодні був надто урочистий день, і дівчинка перестала дивитися на ту Хмару і перестала згадувати ляльку Галю, хоч серце її й продовжувало легесенько щеміти — пішла вона у дзеркальну кімнату, де вже й королева Багатства була. Прегарне лице вона побачила, що цвіло двома свіжими рум'янцями, і золотаві холодні очі, що мигнули до неї відсвітом золота.

—Ходи за мною!— сказала королева Багатства і повела її до комірчини, де ховалося вбрання. Відчинила двері й запахло звідтіля неземними пахощами — дівчинка простояла з відкритим ротом весь час, доки підбирала собі шати королева. Коли ж одягла вона пишну з найпишніших сукню, стала ще привабливіша, але начебто й холодніша. Звела гордо підборіддя, а обличчя набралось пихи, в той час як очі запалали холодним сяйвом коштовного каміння. Потім одягла дівчинку, і маленька також перетворилась у пишну красунечку. Тканина важко лежала в неї на тілі, і їй теж захотілося звести підборіддя, але погляд її знову упав на вікно і знову побачила вона лиску білу Хмару серед неба. І знову згадала вона свою викинуту ляльку Галю, і знову щіпнуло її за серце, начебто комар укусив. Здалося їй навіть, що в серці ворухнувся й отой її новий приятель, Місячний хлопчик,— насвистував безперервно свою пісеньку, а може, почула звідти, знадвору, гіркий і осудливий шепіт своєї товаришки ляльки Галі.

—Тепер примірятимемо прикраси,— урочисто звістила королева Багатства і поважно рушила до дзеркальної кімнати.

Заіскрилися й засвітилися коштовності четвертої скрині, і дівчинка на мент зовсім забула про Місячного хлопчика в своєму серці, вона сплеснула долоньками й кинулася до скарбу. Королева виймала одну за одною оздоби. Були вони двох познак: одні — на дорослу жінку, а другі — на дитину. Королева приміряла дорослі оздоби, а дівчинка — дитячі, й ходили вони від дзеркала до дзеркала в

щоразу новій прикрасі. Навіть одна на одну забулися дивитися. Від тих одерж та коштовностей і справді порозквітали вони, ніби пишні квіти, а дзеркала улесливо показували їм їхню красу, навіть до маленької прийшло таке товсте і горде Пишенятко — задерла дівчинка носика й аж захлинулася від самозакоханості.

—Немає над нас,— сказала поважно королева. — Ми — найбагатші, найвродливіші й наймогутніші, адже все в світі купується і все грішми виміряється.

—І можна навіть маму купити? — спитала дівчинка, крутнувшись перед дзеркалом.

—Й маму теж,— сказала королева Багатства,— Але тобі не потрібно купувати маму, можеш вважати, що ти її уже знайшла. Згодна зі мною?

—У кожній жінці, яку я зустрічала і в якій жила,— сказала дівчинка, приміряючи до голівки діамантову діадему з привісками,— було тільки трошки від мами. І знаєте, що дивно,— чим більше я у них жила, тим меншало оте «трошки»...

—Тепер не поменшає,— сказала урочисто королева,— Ану глянь на мене!

Дівчинка звела очі на королеву, і здалося їй, що зараз станеться те, чого сподівалася, що побачить вона срібну стежку, а на ній — високу й гарну, котра вміє усміхатися, аж весь світ змінюється й веселішає, аж весь світ починає купатись у веселих барвах і барвами покривається. Саме таку усмішку сподівалася й жадала побачити під той час дівчинка, але на неї дивилася холодноока й зовсім чужа красуня, очі в якій — крижинки, а уста в якій аж побіліли, так гордо стушилися. І коли уздріла те маленька, всі пишні шати, що покривали королеву Багатства, і всі її надкоштовні прикраси раптом потьмяніли. І дівчинка мимохіть відступила крок назад, а на її обличчя раптом поклався непомітний ляк, що аж тихий згук вирвався з її ротика. Тоді насупилася королева Багатства, бо все зрозуміла, й гнівно блиснула очима, ніби вогнистою шабелькою її вдарила.

—Та ти що! — скрикнула вона сердито,— Що це з тобою? Хіба ти бачила десь пишнішу й гарнішу жінку? Хіба не повинна ти відчувати за те, що я згодилася бути твоєю мамою, найприниженішою вдячності?

Тоді здригнулося серце в маленької, і відчула вона, що тіло її холодним потом укривається. І сама не тямля чому, а зняла вона із себе діадему з привісочками й поклала в скриню. Постягала із пальчиків персні й колечка, а з вух познімала сережки. Скинула із шиї намисто, покірно стала перед королевою Багатства і смиренно похилила голову.

—Що це ти зробила, негіднице! — крикнула королева Багатства, і коли зирнула на неї маленька, ще більший ляк відбився на її обличчі. Ота гарна й золота, ота красуня неземна раптом перетворилася в темну почварну відьму. Крутнулася дівчинка на закаблучку і, гублячи золоті туфельки, спершу одну, а тоді й другу, кинулася притьма в двері, бахнула в них долоньками, рвонулася з того дому, а вслід за нею полетіла золота діадема з привісочками, яку розгнівана королева зірвала собі з голови.

Одне тільки встигла дівчинка — схопити під деревом свою бідну й самотню ляльку Галю, й побігла, побігла, аж світ колом їй заточувався. І це тривало аж доти, доки не витекла з неї вся сила, а в боці не заколола колька. Тоді вона пішла. І йшла, йшла, йшла, а на очах у неї вирости чарівні кришталеві сльозинки. І крізь ці сльозинки вже вкотре побачила вона срібну стежку перед собою і зупинилася заворожено, бо світ покритися барвистими колами, в яких найбільше було червоного, і назустріч дівчинці вже вкотре пішла висока й гарна жінка, від усмішки якої заграло ніжною музикою розіпнуте довкола сонячне проміння. Упала дівчинка на коліна і простягла руки до високої й гарної:

—Мамо, мамо,— сказала вона з розпачем,— Чи довго ще шукати мені тебе в цьому світі? Чому не можу знайти тебе в інших жінках? Чому, чому я тільки трошки тебе в них знаходжу і чому, чому те «трошки» не росте в них, а зникає?

І вона заплакала гірко, і сльози її змили два прозорі кришталіки, які так дивовижно оббарвлювали світ, а висока й гарна жінка розмилася тими сльозами і знову перетворилася в тінь. І тільки усмішка ще жила на її вустах, але й та скоро розчинилася, і дівчинка впала на траву, бо вже вся сила з неї витекла, бо вже не могла вона ані смутитися, ані плакати.

Розділ 4

Вона отямилася від того, що почула: біля неї хтось ходить і сміється. Розплющила око й побачила, що й справді ходить біля неї лялька Галя й невідь-чому їй страшенно весело. Так весело, що аж образою закипіла маленька.

—Чого смієшся, Галю? — сказала вона крізь сльози,— Могла б мене й пожаліти.

—А я й жалію,— відповіла лялька Галя,— Але смішно мені, і то від того, що не розумніша ти від мене.

—Чому це я не розумніша? — спитала дівчинка.

—А тому, що й сама не знаєш, чого хочеш,— відказала лялька Галя,— А тому, що всі тебе дурять, через це ти й дуренька.

—То з того сміятися треба?— обурено спитала дівчинка.

—А може, й не треба,— сказала лялька й перестала сміятися,— Я ж також дуренька і не знаю, що треба, а що не треба.

—Що ж мені робити далі, Галю? — спитала мала.

—І цього я не знаю,— сказала лялька Галя,— Дивися, як усе навколо цвіте й росте. Бджоли на квітах танцюють, метелики й навіть мухи. Птахи співають і цвіркуни — може, тобі треба веселитися, а не смутитись?

—Дивне кажеш,— мовила дівчинка,— І легко тобі сміятися й таке казати. А я от блукаю, блукаю і не знаходжу своєї мами. Світ такий широкий і великий, і не знаю я, чи вже її й знайду.

—Знайдеш,— сказала лялька Галя,— Коли кажеш, що світ такий широкий і великий,— знайдеш!

—Але ж я вже стільки обходила...

—Пхе, скільки ти там обходила! Світ же, сама кажеш, широкий і великий.

Маленька втерла пишним, вишитим золотом і сріблом рукавом очі і спробувала усміхнутися.

—То що, спробувати ще раз? — спитала,— Може, ти мені підкажеш, Галю, куди маю йти?

—А чого ж, підкажу,— відповіла Галя,— Я там довго під деревом сиділа й довго думала. А коли сидиш, викинута, і довго думаєш, то щось і придумається. Хочеш, піди туди,— показала вона на схід,— або

й туди,— показала на захід,— А хочеш, піди туди чи й туди,— показала на північ і південь,— Світ широкий і великий скрізь є.

Тоді погладила дівчинка свою бідну, безруку й безоку і все-таки дурненьку ляльку Галю по голівці, аж та зраділа і затанцювала раптом, закрутилася, як дзига, а тоді спинилася й ніжкою притупнула.

—Ух, як добре! — сказала вона,— То я від радості засміялася. І знаєш чому? Ми знову разом, і я вже не викинута. Ходімо, чи що?

Дівчинка теж недовго роздумувала. Встала, притулила свою веселу ляльку до грудей і пішла у світ, покинувши цей край. Навіть не озиралася, щоб побачити, чи видно звідсіля хату із солом'яною стріхою, з-під якої вона щойно втекла, і жінку в пишному строї. І чи дивиться та жінка їй услід. Ішла собі і йшла, а в оченятах її горіло по іскорці, бо чимось вона себе втішила, бо щось собі, здається, придумала...

Спершу дівчинка почула веселу, легку і грайливу музику, і це одразу її підбадьорило. Звернула зі стежки на вкочену дорогу, але відразу мусила зійти на узбіччя, бо дорогою котилися карети, з яких визирали веселі люди. Візники на каретах помахували довжелезними батогами, і ті батоги вряди-годи ляскали над запряженими в два чи три ряди білими й чорними кіньми. І гукали ті візники пронизливо, а все те: і рух карет, і ляскання батогів, і покрики візників — улягало в ритм легкої, грайливої музики.

Карети звертали на іншу дорогу — алею, а вздовж неї з одного й другого боків висаджено було по два ряди дерев. І в глибині тієї дороги-алеї побачила дівчинка ще одну хату під солом'яною стріхою, але куди вищу й просторішу за попередні. Побачила вона на ганку й високу, гарну жінку, аж серце їй ледве не зупинилося. Онде вона, її справжня мама! Але цього разу була дівчинка обереженька, не побігла до неї, а поволеньки пішла, ледве ногами пересуваючи.

Карети ж під'їжджали до ганку, і з кожної, ніби бджоли з вулика, висипали по-святковому вдягнені чоловіки й жінки. Побіч завзято вигравали музики, і люди, котрі вискакували з карет, зразу ж ладнались у пари і відразу ж входили у танок. Було їх так багато в широкому дворі, тих танцюристів, що й ціла левада була запруджена ними. Танцювали всі й вигецували, а висока й гарна жінка, зустрічаючи кожну пару, щось заохочувальне їм викрикувала. Збоку від танцюристів, біля

самої хати, розкладено було довгі, застелені вишитими убрусами столи, на яких красувалося повно наїдків і напоїв, і танцюристи раз-у-раз покидали танок і бігли до тих столів підкріпитися.

Тоді відчула й собі дівчинка, що вона голодна, бо в королеви Багатства харч був мізерний, та й давно вже вона звідти пішла. Отож аж голова їй крутилася, так хотілося їсти, а ще йшла завертом од того, що все навкруги вертілося, та й музика звучала ритмова, аж поривало її до танцю. А ще мала хвилювалася, бо жінка, до якої йшла, аж нітрохи не втрачала подібності з тією, котру бачила на срібній стежці крізь чарівні кришталіки.

Спинилася й роззирнулася. І щось таке дивне помітила: музиками були пси, коти, пацюки і кози; окрім того, навчено їх було, певне, однієї мелодії, отієї веселої, легкої і грайливої, вони весь час одну й ту ж мелодію грали, і так це було незвичайно, що дівчинка не відала: радіти їй чи дивуватися.

Її вже помітила господиня двору й дому і рушила назустріч, світлячи весело пустотливою усмішкою й пританцьовуючи при ході.

— Дивіться, мої гостеньки, дивіться! — загукала вона, — Яке чарівне і втішне маля до нас прийшло! Гляньте, як пишно воно вдягнене! Ходіть, дівчата, привітаємо нашу маленьку дорогу гостю!

На те з танцюючого тлуму випурхнуло кілька легких дівочих постатей і обступили вони дівчинку, зацвірінчали, закричали, гладячи її вишиту золотом та сріблом сорочечку і її золототкану плахточку.

— Звідкіля ти взялася, дівчинко? — спитала жінка, — Дивіться, а воно босе. Ти що, черевички згубило?

— Босе, босе, босе! — закричали дівчата, — Воно черевички загубило.

Жінка підійшла зовсім близько, а маленька так на неї задивилася, так задивилася, аж розсміялася весела господиня:

— Ну й чудне маля до нас прибилося! — вигукнула вона крізь сміх, — Гляньте, подруженьки, чи не смутне воно?

— Смутне, смутне! — закричали тонкими голосами дівчата. — Але ми її зараз розвеселимо.

І вони почали тіпати малу, смикати й повертати.

— У моєму королівстві не повинно бути смутних! — владно сказала жінка, — Розвеселіть її, а я згодом вийду до неї побалакати.

Повернулася і відійшла легким, танцівливим кроком. Дівчата знову засміялися та, склавши коло, й собі пішли у танок. Кожна з них корчила смішні й утішні мордочки, аж дівчинка не витримала й засміялася.

—Вона сміється, сміється! — заплескали в долоні дівчата,— Королево Веселості, вона уже сміється!

Одна з них схопила дівчинку за руку й повела її до ґанку, а інші веселою юрмою йшли слідом.

Королева стояла на ґанку, тримаючи на вустах усмішку. І дівчинці захотілося кинутися до неї з криком: «Мамо!», обхопити її коліна й заплакати від щастя. Але щось легеньке й остережне торкнулося її серця, щось там у ньому загучало, від чого дівчинка спинилася й завмерла. А що обличчя її все ще сміялося, то й уступила вона в розмову з королевою Веселості.

—Хто ти й куди йдеш? — спитала жінка, не перестаючи усміхатися й пританцьовувати.

—Я шукаю маму,— сказала дівчинка,— Мені сказали, що вона живе на Хмарі,— дівчинка показала на велику купчасту Хмару,— але туди ще ніхто з живих не діставався. Через це мені порадили йти у широкий і великий світ і спробувати знайти свою маму в інших жінках. От я і ходжу. Королева Веселості задумалася на мить, але оскільки не могла вона задумуватися, то махнула рукою й засміялася.

—І треба таке придумати,— сказала вона, не перестаючи пританцьовувати в той час, як дівчата навколо кружляли й вигиналися, маючи білими осяйними одежами,— Навіщо тобі взагалі щось шукати, коли в світі так весело? Слухай, як чарівно звучить музика, глянь, які всі навколо веселі й задоволені, отож веселися й танцюй!

—А чому у вас такі чудні музиканти? — спитала дівчинка.

—Бо вони не вміють танцювати,— озвалася королева,— Коли б я посадила музиками людей, то образила б їх: всі танцюють і веселяться, а вони — ні! Веселися й ти!

—Музика у вас гарна,— сказала дівчинка,— Але хіба може бути по-справжньому весело без мами?

—От чудна! — клацнула пальцями королева,— Таж у мене ніхто, чуєш, ніхто ніколи не думає ні про мам, ні про тат і, взагалі, ні про що

химерне і зайве. Тут тільки веселяться й танцюють... Тут ніхто нічого не думає і ні про що не турбується.

—В дорослих це може бути й так,— сказала дівчинка,— а в дітей інакше. В дітей повинна бути мама.

—От уперта дівчинка! — сказала королева,— Я вже, здається, знаю, що сталося з твоєю мамою... Але даремно ти себе трудиш. Ходи у гурт і веселися. Коли тобі так хочеться, обійди всіх жінок і подивися. Можеш і мене за свою маму вважати, теж мені клопіт! А коли не знайдеш, приходь сюди до мене, і я тобі скажу, де маєш шукати. А найліпше забудь про все і веселись!

Вона знову розсміялася легковажно й підморгнула своїм подружкам. І хоч було в її обличчі щось і справді схоже до високої та гарної, вперше на ньому промайнуло щось чуже.

—Одне запам'ятай! — сказала королева,— У нас не можна просто ходити — танцювати треба. І суму на серці в нас не можна мати. До речі, що це ти там тулиш до себе?

— Це моя лялька Галя,— сказала дівчинка,— Це моя подружка, і ми з нею разом блукаємо.

—Фу, яка нечупара! — сказала королева,— Вікинь її. Знайдеш собі тут кращих подружок. Ми всі тут старих подруг покидали й понаходили нових, правда, дівчата?

—Правда, правда! — закричали дівчата і засміялися, затанцювали.

—Заберіть, подруженьки, в неї те опудало,— наказала королева,— Хай веселиться і хай ніщо її не смутить.

Дівчата кинулися до малої, вирвали в неї з рук ляльку Галю, підкинули як м'яча й почали перекидатися нею з реготом.

—Не чіпайте моєї Галі! — закричала з розпачем дівчинка,— Це моя найкраща подружка, і я її не хочу кидати!

Вона кинулася в гурт, вихопила ляльку Галю й притисла її до грудей, аж тремтячи від обурення.

—Ці діти й справді чудні,— весело сказала королева,— Не чіпайте того одоробла, подруженьки, хай бавиться.

Вона махнула рукою, і раптом зойкнула біля грудей маленької лялька Галя і стала холодна, німа й нежива...

І перший страх упав у серце малої, але вона й оком не моргнула, бо за час мандрювань мудра зробилася. Отож удала, що й справді хоче

танцювати й веселитися, й засміялася, тулячи до грудей холодну ляльку. Вже й до самої королеви її не вабило, бо через те, що повелася вона так негарно з її лялькою, зовсім перестала бути подібною королева до тієї високої і гарної. Не могла вона й не послухатися королеви, ото ж хитнула тільцем, вловлюючи ритм легкої й грайливої музики, і пішла танцівливим кроком, як ходять тут усі, щоб сховатися від очей королеви Веселості і вкрутитись у шумливий та витупуючий нурт. Адже й правду сказала їй та жінка: так багато тут зібралось людей, скільки тут жінок — чи ж не знайде вона поміж них маму. Отак ішла вона, йшла, пританцьовуючи, зазірала в обличчя кожній жінці і за короткий час побачила безліч гарних, завятих і невтомних. І до кожної пильно придивлялася дівчинка, жодної не оминула, проходячи в танку, хоч і нелегко це їй було, адже танцюристи змішувалися й переміщувалися. І ще одне помітила дівчинка, таке, що найдужче її здивувало і від чого друга крапля страху пропекла її, наче розтоплене срібло. Уздріла, що більшість цих веселих обличчя вкрито потом і, хоч усі вони сміються й веселяться, не в одного розширені й наче перелякані очі. І ще третє помітила дівчинка: коли хтось із танцюристів притомлювався і коли в когось із них зникала з обличчя усмішка, тоді земля починала похитуватися, а за хвилину розверзалася під тим утомленим, чути було короткий розпачливий крик — земля навіки ковтала нещасного. По тому знову сходилася, ніби стулювала неситі вуста. І вже не було серед танцюристів жодного втомленого і смутного, жодного, хто б розширював зі страху очі, а всі веселилися й танцювали. І ще четверте помітила дівчинка: людей від того на леваді не меншало, бо по засадженій деревами дорозі-алеї їхали й їхали нові карети і з них висипалися, як бджоли з вуликів, одягнені у святкову одягу люди. До них підходила королева Веселості, легка, грайлива і радісна, і щось їм гукала. І люди поспішливо, не обтрусивши й куряву з дороги, кидались у танцівливий тлум і танцювали, танцювали, перериваючи танок тільки для того, щоб прискочити до столів і щось похапцем з нього хапнути. Тоді дівчинка кидалася до тих нових людей, сподіваючись побачити серед них ту, котру так довго й безнадійно шукала, але довкола снували тільки чужі люди. Малу вже починав і жах пробирати, хоч на обличчі в неї і зблискувала незмінна весела всмішка. Їй здалося, що все тіло її також покривається потом, а ноги й умлівати почали. І

вона, може, дотанцювалася б до того, що ковтнула б і її земля, але в цей час сонце сховалося за обрій, і королева Веселості плеснула в долоні і гукнула всім весело й бадьоро:

—Спати всім, спати! До завтрашнього дня спати!

Тоді всі танцюристи, як підкошені, почали валитися на землю, де хто був, і відразу ж засинали, викидаючи з ротів втомлене й гаркаве хрюпіння. Маленька теж лягла на вільний клаптик поораної ногами землі, а що не могла заснути, то задивилася на великий і повний місяць, який спинився просто над нею. І побачила, як по місячному промінні з'їжджає безліч маленьких Місячних хлопчиків, а серед них і той, якого вона вже знала. Так, це був той самий, що приходив до неї, коли жила вона в королеви Багатства. І дівчинка раптом зраділа йому, як радіють доброму приятелеві, адже так багато незрозумілого й дивовижного вона побачила.

Місячний хлопчик був одягнений у темну керейку, підійшов він до малої й постукав у груди.

—Знову прийшов смутити мене? — спитала дівчинка,— Хіба не знаєш, що земля тут проковтує сумних?

—Це тільки вдень,— сказав Місячний хлопчик,— Вночі всім дозволено смутитися. Вночі не королева Веселощів панує, а королева Печалі.

—Як вона там? — спитала дівчинка,— Не забула ще мене?

—Коли б забула, не прийшов би я до тебе,— сказав Місячний хлопчик.

—А я вже гадала, що зустріну тут маму,— мовила мала,— Але й тут її нема! Ніде-ніде її нема!

—Чому ж не підеш звідси? — спитав Місячний хлопчик.

—Бо королева Веселощів щось таке мені пообіцяла. Щось таке: ніби покаже мені маму.

Місячний хлопчик стояв біля неї й трусився, навіть зубами поклацував.

—Що з тобою? — спитала його дівчинка.

—Холодно мені біля тебе,— сказав Місячний хлопчик,— Пусту мене собі в серце.

—Я тебе пущу,— сказала дівчинка,— але давай ще трохи порозмовляємо. Лялька моя Галя німа й глуха зробилася, і не маю я ані з ким словом перекинутися. Чуєш, як усі хрюпуть?

—Гадаєш, вони сплять? — спитав Місячний хлопчик,— Це вони з нами розмовляють, з Місячними хлопчиками. Саме сюди насилає нас найбільше королева Печалі. Саме тут ми знаходимо найбільше серцець, що згодні нас пригріти. Зрештою, можеш розмовляти зі мною й інакше. Пустиме мене в серце й говори, я тебе почую, та й ти мене добре чутимеш.

—Заходь! — зітхнула дівчинка.

І він пройшов крізь її груди і вступив у серце. Згорнувся там клубочком і почав висвистувати найсмутнішу із смутних мелодію. Прислухалася маленька й почула, що крізь рокітливий хропіт зусібіч на цьому полі проривається ця ж таки мелодія. Вся поорана ногами левада, хоч і повна сонних та змучених людей, покрита тією музикою, як прозорою сіткою, бринить тут кожен міліметр повітря. Дівчинка пригорнула до грудей свою німу ляльку Галю і подумала під ту музику: а що, як і її мама приїжджала сюди в кареті, а що, коли й вона серед тих, кого проковтнула земля. Коли так, ніколи не знайде вона своєї мами, хоч би й довіку її шукала. А ще вона подумала, що королева Веселощів дуже хитра — пустила шукати її маму серед цих людей, хоч добре знала: ніколи дівчинці не передивитися всіх облич. Адже прибувають сюди щодня нові й нові люди і щодня вона їх переглядатиме, тобто доведеться їй танцювати без кінця, і це триватиме доти, доки не висякне її сила.

—Земле, земле! — прошепотіла дівчинка,— Я знаю, що ти добра, що ти милостива. Скажи мені, земле, де моя мама?

Але натомість вона почула тільки музику, тільки мелодію, що її висвистував Місячний хлопчик. Мовчала земля, бо й сама була втомлена, і сама спала.

—Ні,— сказала тоді дівчинка, прислухаючись до музики, що її награвав Місячний хлопчик,— Не залишусь я на цьому полі, адже це таке поле, що з нього нема повороту...

Вона сіла на тому клаптику землі, що їй дістався, і, натятій на коліна плахточку, бережно поклала біля себе німу ляльку й поставила лікті на коліна. Сиділа так і дивилася на Місяць, який і тепер спускав по блідому тонкому промінні Місячних хлопчиків. Вони сплигували на землю і йшли, шукаючи того, хто їх погукав. До того, хто вдає із себе сплячого, щоб постукати йому в груди і завітати в серце...

Маленька просиділа так доти, доки не поблідли в небі зорі. Трохи вона балакала з Місячним хлопчиком, але нічого розумного він їй не сказав і нічого не порадив. Коли ж поблідли зорі, Місячні хлопчики зробилися нетлями й полетіли з першими хвилями світанку геть. Дівчинка встала, взяла ляльку Галю й почала пробиратися між сонного люду — в цю передсвітанкову годину всі спали. Сіре світло обливало сплячих, і вони з розтуленими ротами і змореними сірими обличчями виглядали як неживі. Жоден із них не всміхався уві сні, бо кожен донесочу насміявся вдень.

Вона дісталася до хати під солом'яним дахом, двері тут було відчинено, на ґанку сиділи, посхилявши голови на коліна, дівчата в сірих сукнях. Всі вони спали також. Дехто відкинувся до стіни — і в дівчат обличчя були сірі й ніби паперові.

Маленька ступила на сходи, які голосно під її босими ногами зарипіли. Одна із дівчат прокинулася, глипнула на дівчинку і знову відкинулася до стіни, з її рота вирвалося хрипке дихання.

Зайшла в хату й побачила королеву. Та лежала вшир ліжка нероздягнена й нерозплетена. У волосся її було зашпилено майже зів'ялу квітку, а ноги впиралися об підлогу. Один тифель спав, і крізь порвану панчоку виглядали сірі пальці.

Маленька боязко простягла руку й торкнула королеву. Та злякано підхопилася, і тоді вже дорешти переконалася дівчинка: анітрохи не схожа ця жінка на її маму.

—Хто мене будить? Хіба вже день? — вигукнула королева.

—Ще не день, але вже й не ніч,— сказала дівчинка,— І всі ще сплять...

—Чого хочеш від мене? — спитала сердито королева Веселості.

—Мені не подобається у Вас,— сказала дівчинка.

—То, може, ти смутишся? — спитала насторожено королева.

—Ні,— всміхнулася якнайвеселіше дівчинка,— Я не смучусь. Ви ж знаєте, чого я сюди прийшла?

—Скільки вас є, не можу запам'ятати, чого кожен сюди приходить,— мовила королева, позіхаючи.

—Я шукаю свою маму,— сказала дівчинка,— Не веселоців у цьому світі шукаю, а маму. І ви обіцяли показати, де вона.

—Таке чудне обіцяла? — засміялася королева Веселості,— Як же ти згубила свою маму? Розійшлися ви, чи що? Загубилася ти чи пропала?

—Не загубилася я ані пропала,— сказала дівчинка,— Вона пішла від мене аж так давно, що я й не пам'ятаю. Але не один мені казав: світ широкий і великий. І не може бути, щоб я її не знайшла! Допоможете мені?

—Дуже мала ти і дуже дурненька,— сказала королева Веселості,— А чи не подумала ти, що твоя мама могла померти?

—Померти? — перепитала дівчинка,— Ні, я про це не думала... Та й не хочу я про це думати. Бо коли мені стає дуже гірко, коли кладуться мені на очі чарівні кришталіки, я бачу крізь них срібну стежку і високу й гарну жінку на тій стежці. І я напевне знаю, що то моя мама — вона часом навіть кличе мене...

—Все зрозуміло,— сказала королева Веселості і знову позіхнула, широко розтуляючи рота. І було в неї під ту хвилю несвіже й немолоде обличчя, а очі сухі й порожні,— Так що ти хочеш від мене? Тільки не розбалакуй, вже день настає.

—Ви казали, що покажете, де мені шукати маму,— сказала мала. Тоді королева Веселості розсміялася.

—Я таке тобі обіцяла? — спитала вона крізь сміх.

—Еге ж!

—Ну, то й гаразд,— мовила королева,— І не тільки покажу, а можу тобі її повернути,— Вона вийняла з волосся зів'ялу квітку й недбало кинула її дівчинці,— Візьми,— мовила зі сміхом,— Оце, здається, твоя мама.

Тоді скочила на рівні і заплескала в долоні.

—Дівчата! Дівчата! — закричала весело й пронизливо,— Хутчіше вставайте, чепуріться, я вам розповім таку веселу

історію, що ми знову сміхом почнемо день.

У двері почали впурхувати, причісуючись на ходу, одна за одною юні й щебетливі дівчата, і королева почала зі сміхом розказувати їм про дівчинку, яка так кумедно шукає маму у величезному й широкому світі, а знайшла, зрештою, зів'ялу квітку. І дівчата чавилися з реготу, і так їм було весело, так радісно і так моторно вони прокручувалися довкруг королеви, аж їхній сміх і щебіт збудив музик: собак, котів,

пацюків та кіз. І музики налаждали інструменти, вивіряючи звуки на мекіт кози, а за хвилю вони вже грали ту ж таки веселу і грайливу мелодію, що й учора. Тоді заворушився, запосміхався людський мурашник, що спав на леваді, і почав весело лаштуватись у пари, а вловивши ритм, вони пускалися танцювати. Саме тоді королева показала свою історію й озирнулася, щоб подивитися, а де ж це та маленька із зів'ялою квіткою? Але дівчинки ніде не було, і королева вийняла із зачіски шпильки, легковажно струснула волоссям, миттю забувши й про маленьку, і про чудне її шукання. І це тим більше пора було їй зробити, бо до її двору вже почали під'їжджати одна за одною карети, а гостей вона обов'язково мала зустріти й лагідно привітати.

Розділ 5

А дівчинка йшла тим часом порожнім полем, однією рукою тулила до себе холодну, німу й глуху ляльку Галю, а в другій тримала зів'ялу квітку. Квітка безсило похилила голівку і тихо спала, а маленька йшла і губила в траву сльози.

—Дивно мені, дивно,— шепотіли її вуста,— Дивно мені, що шукала я маму в широкому і великому світі, а знайшла тільки зів'ялу квітку. Невже це й справді ти, мамо, і неville оці прив'ялі пелюстки — твоє обличчя? Невже ці листочки — руки твої, а стебло — тіло? Я боюся, що розпадешся ти в моїх руках, мамо-квітко, і я вже ніколи тебе не знайду.

Дивилася вона на квітку із тихим жалем — захотілося їй, щоб заговорила до неї ця зів'яла красуня і щоб навчила, як їй бути і що робити. Але квітка, звісна річ, мовчала, була-бо зірвана і майже нежива, тож дівчинка й безнадію відчула.

—Неправду мені сказала королева Печалі,— прошепотіла вона сама до себе,— Не можна знайти мами в інших жінках. Мама одна, і не буває мами ні в кому чужому...

На неї повіяв сухий теплий вітер і підсушив їй сльози, роздивилася вона навколо, наче сподівалася, що хтось мудрий і великий прийде до неї і таки навчить, як їй бути і як діяти. Але поле, по якому йшла, було порожнє й німе, і не було видно на ньому навіть стежки. Тоді опустилася маленька просто на траву, поклала біля себе німу, холодну й глуху ляльку Галю й пригорнула, приголубила зів'ялу квітку.

—Квітко, не в'янь! — сказала вона,— Не покидай мене хоч ти. Адже ти — це те, що залишилося від моєї любої, гарної й доброї мами.

І їй до болю в серці захотілося знову побачити срібну стежку, і щоб світ навколо був прикрашений яскравими барвами, і щоб знову пішла до неї по тій стежці висока й гарна жінка. Вже не зіскакуватиме їй на зустріч і не гукатиме, а сидітиме, як мишка, й чекатиме. І, може, та жінка до неї дійде. Погладить її по голові й навчить, як жити і як бути, і маленька хоч на трошки пригорнеться до неї, хоч трошки надивиться на неї.

Сиділа й дивилася на велику, блискучу, купчасту Хмару, яка розросталася по небі, і її очі, здавалося, просили щось у тієї Хмари. Кликали її до себе й манили. Маленька навіть забула про німу ляльку Галю в траві і про зів'ялу квітку в руці, вона забула про цілий світ. Здалося, що все тіло її стає легке й прозоре, що трохи ще, і вона знайде дорогу на Хмару. Затремтіла від зворушення й напруги: від Хмари раптом відкололася біла цятка. Летіла сюди, просто до малої, і чим ближче наближалася, тим більшала. Ось вона вже як жайворон, а ще за хвилину — як голуб. Росла і росла, і дівчинка виразно побачила білі крила. Серце затремтіло їй у грудях, а тоді шалено закалаталося, але вона боялася поворухнутися: чи тому, що спала, чи тому, що боялася злякати птаха. А птах уже ширяв над головою. Побачила мала, що це великий, білий красень, що це великий білий Лебідь. Засвистіло повітря під його крилами — Лебідь повільно спустився і майже впав біля дівчинки.

—Доброго тобі дня! — сказав він над силу,— Дай-но напитися, бо здорожився я і втомився.

Дівчинка, занепокоєно скочила. Але поблизу не було ні річки, ні криниці, ні калюжі, і вона розгублено озирнулася.

—Нічого нема, крім роси,— сказала.

—Збери росу,— мовив, надсадно дихаючи Лебідь,— Самому несила вже...

Дівчинка обережно поклала на траву біля ляльки Галі зів'ялу квітку й почала повзати на колінах, струшуючи в жменю росу. Довго вона так повзала, і терпляче чекав Лебідь — виривалося вряди-годи з його грудей перепалене повітря, і хрипко постогнував він, ніби конав.

Тоді піднесла йому дівчинка те, що зібрала, і Лебідь не випив, а висмоктав вологу.

—Звідкіля це ви летите, Лебедю,— спитала вона,— що не маєте сили й до річки дістатися?

—Звідкіля лечу? — усміхнувся гордо Лебідь,— Літав так високо, куди жодна пташка не долетить. Літав так швидко й так стрімко, що часом і Хмари досягав.

—Досягли Хмари? — захоплено вигукнула дівчинка.

—Чому дивуєшся? — звів голову Лебідь,— Глянь, яка в мене довга й гарна шия, які в мене чудові груди, а які могутні у мене крила!

—Далеко до тієї Хмари? — спитала дівчинка.

—Дуже далеко,— сказав Лебідь,— Через це і впав я притомлений, бо з далекої мандрівки повернувся. Вся сила ви-сякла з мене. Але коли буду в силі, знову полечу...

—Лебедю! Лебедю! — прошепотіла дівчинка,— А мене ви не могли б занести на ту Хмару? Кажуть, палац там є срібний, а в ньому моя мама.

—Не знаю,— сказав Лебідь,— Ніколи на Хмарі не сідав. Черкну крилом і повертаюся назад. Дай-но мені ще напиться, дівчинко! Не маю я ще сили й розмовляти...

І знову маленька повзала на колінах, бруднячи золототкану плахточку, і збирала для Лебеда по краплині росу.

—Чудова це вода, чарівна,— сказав Лебідь, напившись удруге,— Мені вже прибуло сили, і я скоро знову готовий буду летіти. Кажеш, на тій Хмарі є чудовий палац?

—Так кажуть,— мовила дівчинка,— І ще одне, Лебедю. Чи можна оживити квітку, яка майже зів'яла? І чи можна оживити ляльку, яка раптом стала холодна, німа й глуха, але яка по-справжньому мене любить?

—Мене ж ти оживила, хоч я майже зів'яв,— сказав Лебідь, звівся на ноги й пройшовся.

—На Хмарі є чудові криниці,— сказав,— Вони голубі, як небо, бо це і є небесні криниці. І в тих криницях не вода, а напій чудовий і цілющий. Дай-но мені втретє напиться, дівчинко, бо далеко нам летіти і нелегко мені буде нести ще й тебе з твоїми подругами.

Цього разу маленька повзала ще довше, бо сонце підбилося високо і роса з трави пропадала. Але збрала вона й цього разу жменьку зеленої води і, висмоктавши її, змахнув Лебідь крильми.

—Я готовий,— сказав він,— Бери свою квітку й ляльку і сідай. Полетимо!

Дівчинка взяла квітку і ляльку Галю і сіла Лебедю на шию. І білі крила замахали біля неї, як сон, котрий вона снила, білий простір оповив її довкола знову ж таки, як сон, що його вона снила, і припала маленька до птаха, охопивши міцно його руками, притисла, щоб не впали, зів'ялу квітку і німу, холодну ляльку Галю. І полетіли вони так, як це буває в усіх снах, що їх снять утомлені діти, а Лебідь вряди-годи викидав із горлянки довгі, пронизливі крики й набирився щоразу нової сили, бо йому й справді нелегко було летіти з тягарем на спині. Але він летів і летів, і блискуча, срібна Хмара наближалася до них. Побачила маленька спершу голубі криниці, до яких вони й полетіли. І оповив їх неземний запах, і, наче жива, стрепенулася біля грудей у дівчинки квітка й ожила, напруживши стебло й пелюстки. І так само стрепенулася в неї біля грудей лялька Галя і засвітила вже двома очима і зарухала вже двома руками.

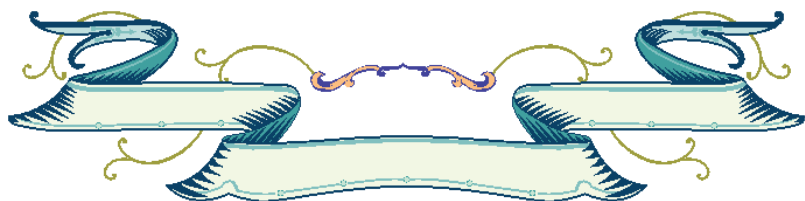
—Квітка й лялька ожили, Лебедю, ожили! — закричала радісно дівчинка й побачила себе вже майже біля Хмари. І видно стало на Хмарі срібні стіни срібного міста, і срібний палац вивищувався в голубому, тремтливому, осяйному просторі, а навколо заграла тисяча барв, заіскріла й заповум'яніла, і зовсім виразно уздріла дівчинка срібну, блискучу стежку, по якій назустріч їй заспішила висока й гарна жінка. І була в неї така чарівна усмішка, що дівчинка заплакала від щастя, бо цього разу вона напевне знала, хоч і спала, що не помилилася, адже йде їй назустріч таки та, котру вона так довго й безнадійно шукала і кращої й добрішої за яку нема й не буде в усьому великому й широкому світі.

— Не зникай, мамо, не зникай,— шепотіла дівчинка крізь сон, бо насправді лежала вона під кущем, укрита лопушиним листком,— Я знаю, що це все мені тільки сниться, але не зникай! Знаю, що, прокинувшись, я знову виглядатиму стежку до тебе і знову буду тебе шукати, але трохи ще біля мене побудь. Знаю, нелегко тебе в цьому

світі знайти, тож дай я на тебе трохи подивлюся, дай надивлюся, мамо,— не зникай!..

Біла стежка тяглася через велике, порожнє поле. Жовте, піщане поле, де-не-де поросле рідкою травою. Гуляв над тим полем жовтий вітер, а по стежці дибцяла маленька дівчинка років на сім, а може, й менше. Тулила ота дівчинка до грудей ляльку без одного ока і без однієї руки, щось шепотіла й говорила до неї, і лялька щось тоненько їй відповідала. А стежка вела її все далі, адже бувають у цьому світі такі стежки, яким немає кінця, зате не піти по них також годі.

ЗМІСТ

ЗОЛОТИЙ СТІЛ	8
ЧОТИРИ СЕСТРИ	19
МІСТО БЕЗ КВІТІВ	39
БІГУНЕЦЬ ТА КОТИЛО	62
ПАННА КВІТІВ	102
ДІВЧИНКА, КОТРА ШУКАЛА МАМУ	136

85 н.

